

Brojevi koji ravnopravnost znače.

Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini

Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra

Ediciju uređuje Emina Bošnjak

Knjiga 17

Naslov: Brojevi koji ravnopravnost znače.

Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT

osoba u Bosni i Hercegovini

Autorica: Jasmina Čaušević

Saradnici_e: Aleks Gosto, Alma Midžić, Edita Miftari, Ivana Dračo,
Milan Džaja i S.P.

Lektura: Dina Vilić

Prelom i dizajn: Feđa Bobić i Dina Vilić

Izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

Za izdavača: Saša Gavrić

Open
Society Fund
Bosnia & Herzegovina

© Sarajevski otvoreni centar/autorica

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba

Istraživanje se realizuje u saradnji sa partnerskom organizacijom Fond otvorenog društva Bosna i Hercegovina.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Autorica odgovara za svoj tekst.

ISBN 978-9958-536-10-6

JASMINA ČAUŠEVIĆ

BROJEVI KOJI RAVNOPRAVNOST ZNAČE.

Analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2013.

SADRŽAJ

Sažetak	6
1. Predgovor	9
2. Uvod u analizu rezultata istraživanja	10
2.1. O seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u pravu	12
2.2. O seksualnosti i identitetima u teoriji	13
2.3. O coming outu	15
2.4. O diskriminaciji i nasilju	16
2.5. O povjerenju u policiju	18
2.6. O mentalnom zdravlju i zdravstvu	18
2.7. O zajednici i aktivističkom djelovanju	20
2.8. O političkoj participaciji LGBT osoba	21
3. Metodologija istraživanja	22
4. Analiza rezultata istraživanja	24
4.1. Svakodnevni život LGBT osoba	25
4.1.1 Demografski podaci	25
4.1.2. Coming out	31
4.1.3. Diskriminacija	32
4.1.4. Nasilje	36
4.1.5. Povjerenje u institucije	38

4.1.6. Zdravlje	41
4.1.7. Problemi i potrebe LGBT osoba	47
4.1.8. Parada ponosa	50
4.2. LGBT aktivizam Sarajevskog otvorenog centra	54
4.3. Politička participacija LGBT osoba	57
5. Nekoliko podataka vezanih za trans* i interseks osobe	62
6. Zaključci i preporuke	68
6.1. Opšti zaključci	68
6.2. Preporuke	69
6.2.1. Zdravstvo	70
6.2.2. Policija	70
6.2.3. Civilno društvo	71
7. Literatura	72
Dodatak 1 – Upitnik	73
Dodatak 2 – Rječnik osnovnih LGBT pojmove	80
O autorici	89

% SAŽETAK

Sarajevski otvoreni centar je od februara do jula 2013. godine radio na istraživanju problema i potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini. Inicijalni cilj ovog istraživanja je bio locirati stvarne probleme i procijeniti konkretnе potrebe LGBT osoba u BiH kako bi se moglo, argumentirajući preciznim podacima, dalje raditi na rješavanju tih problema kroz konkretni rad sa institucijama, kroz zagovaranje, edukaciju, sastanke i savjetovanja, za koje se pokaže da diskriminiraju LGBT osobe, ne obavljaju svoj posao u skladu sa etikom ili na bilo koji drugi način ne zaustavljaju politiku selektivnog branjenja ljudskih prava. Interdisciplinarni teorijski pristup u uvodu u analizu bio nam je neophodan kako bi se iz nekoliko perspektiva osvijetlila sva složenost sociooloških fenomena, te kako bi se napravio prostor za smještanje konkretnih podataka bosanskohercegovačkog konteksta u širi teorijski okvir.

Upitnicima se ispitivalo kako osobe neheteronormativnog rodnog i spолног identiteta, te seksualne orijentacije žive u BiH – koje osobe iz njihovog okruženja znaju za njihove LGBT identitete i da li podržavaju, da li su i gdje doživjele diskriminaciju i nasilje, kako su se odnosile prema takvom vidu ugrožavanja svojih ljudskih prava, kako je društvo i pravni sistem reagovao, šta misle o Paradi ponosa i imaju li povjerenje u policiju, da li njihovo psihičko zdravlje strada tvoga straha i homofobije koju trpe zbog svoje seksualnosti ili rodnog izražavanja, te kako se zdravstveni radnici_e odnose prema njima. Također, ispitivali su se stavovi LGBT osoba o njihovim društvenim potrebama, o tome šta zajednica misli o samoj zajednici, o radu Sarajevskog otvorenog centra, i na kraju o političkoj participaciji LGBT osoba. Podaci prikupljeni upitnicima obrađeni su u SPSS statističkom programu. Deskriptivna analiza je pisana na osnovu statističke analize i bazirana je na interdisciplinarnom pristupu oblastima i temama kojima se bavi. Kroz analizu nam je, prije svega, bilo važno da interpretiramo pitanja koja smo postavili kao ciljeve istraživanja. Ova analiza će poslužiti kao platforma za dalje zagovaranje, kod vladinih i drugih institucija – policija, zdravstvo, resorna ministarstva, pravosuđe itd, promjena u korist LGBT osoba.

Istraživanjem je obuhvaćeno 545 osoba, starosti od 54 do 15 godina. Osoba ženskog spola je bilo 275, muškog 246, interseksualnog 14, transsexualnog 9, a 1 osoba je označila da se ne identificira po spolu. Od ovog broja, 252 osobe su se identificirale kroz ženski rod, 235 kroz muški, kroz transrodnost se 9 osoba identificiralo, 42 osobe se ne identificiraju rođno, dok se njih 7 izjasnilo kroz sopstvenu samokreaciju roda. Što se seksualne orijentacije tiče, 338 je homoseksualne orijentacije, 151 osoba je biseksualne, 25 je panseksualne, 7 osoba se izjasnilo kao aseksualno, 9 kao heteroseksualno, a 15 osoba je odgovorilo „drugo“ i dopisalo kako razumiju svoju seksualnost. S obzirom na nezanemarivu brojnost trans* i interseks osoba koje su učestvovalo u istraživanju, u jednom poglavljiju se posebno bavimo njima.

Kroz pitanje koje osobe iz Vašeg okruženja znaju/ne znaju da ste LGBT osoba, pokazalo se da za čak 90,4% LGBT osoba prijatelji_ce znaju i da ih velika većina podržava – od

ukupnog broja prijatelja_ica koje znaju, 89,2% podržava svoje LGBT prijatelje_ice. Također, i kolege_ice sa posla/iz škole/sa fakulteta češće znaju da je osoba LGBT nego članovi porodica. Naime, za 46,4% osobe okruženje sa posla, iz škole ili fakulteta zna da su LGBT i dvije trećine (66,6%) ih podržava. Sestra/sestre u 44,7% prilika znaju da im je brat/sestra LGBT osoba, i 86,7% pružaju podršku, što ih čini grupom koja poslije prijatelja_ica najviše podržava LGBT osobe. Na četvrtom mjestu su majke/starateljice – za 40,7% LGBT osoba majke znaju, ipak samo 61% majki podržava svoju djecu. Brat/braća u 37,1% znaju, ali ih većina podržava, 75,9%. Za svaku treću osobu poznanici_e znaju (36,8%) i većina ih podržava (67%). Svakoj petoj LGBT osobi otac/staratelj zna za seksualnu orientaciju ili rodni identitet (22,7%) i manje od polovine podržava svoju djecu (41,8%), što očeve/staratelje stavlja na posljednje mjesto kada je uža porodica i davanje podrške u pitanju, a zatim slijedi šira familija (za samo 15,2% LGBT osoba šira familija zna, ali ih zato dvije trećine ovih koji znaju - 65,7% - podržava).

Na pitanje da li ste doživjeli neki vid diskriminacije zato što ste LGBT osoba, pozitivno je odgovorilo 35,8%, a negativno 63,1%. Jasno je da osobe koje nisu autirane u široj javnosti – na poslu, na fakultetu, poznanicima itd – ne mogu ni biti diskriminisane na osnovu svoje seksualne orientacije. Istraživanje pokazuje da kolege_ice sa posla/iz škole/sa fakulteta u 40,7% znaju da je osoba LGBT ali ih gotovo polovina ne podržava. Također, za svaku treću LGBT osobu poznanici_e znaju koje je seksualne orientacije. Sve ovo zajedno se uklapa u dobijenu sliku da je malo više od trećine LGBT osoba autovano širem krugu ljudi, te zato diksriminaciju i trpi otprilike svaka treća LGBT osoba.

Diskriminacija se ne prijavljuje u 93,8%. Samo su 3 slučaja diskriminacije bila procesuirana, 1 slučaj je završio uspješno, a 23 slučaja koja su bila prijavljena nisu bila procesuirana nikada. Zbog svog rodnog izražavanja ili seksualnog identiteta 23,5% osoba je doživjelo nasilje, a 74,2% osoba nije nikada bilo žrtva nasilja. Fizičko nasilje je doživjela svaka treća osoba, a seksualno skoro svaka peta. Žrtve nasilja su gotovo uvijek autirane osobe. 130 osoba je doživjelo neki oblik nasilja, samo njih 17 je prijavilo to nasilje, a samo 3 slučaja su procesuirana na sudu, dok se 2 slučaja još procesuiraju. Ako se uzme u obzir dobijeni podatak da su samo 3 slučaja, od 17, prijavljenog nasilja procesuirana na sudu, zaista nije neobičan podatak da LGBT osobe nemaju povjerenja u institucije koje treba da ih štite. U policiju ima povjerenje 23,1% ispitanika_ca, dok čak 73,6% nema.

Svaka treća osoba koja, trpeći posljedice homofobije, osjeća depresiju, strah, uznemirenost, potištenost, ili neke druge simptome, odlučuje se da potraži stručnu psihološku, psihijatrijsku ili terapeutsku pomoć, a razlozi se odnose ili na pretpostavljenu nekompetenciju osoba kojima bi se obratile, ili na strah da će se otkriti njihova seksualnost.

Kao najveći problem, gotovo, 70% ispitanika_ca izdvojilo je nedovoljnu podršku porodice i prijatelja_ica. Iako 85,2% LGBT osoba ne mora pred prijateljima_cama da skriva svoj rodni identitet i seksualnu orientaciju, očigledno je da većina ne dobija emotivnu, psihološku i socijalnu podršku kakvu želi. Sa druge strane, kako je i pitanje o podržavanju (grafikon 10) pokazalo – porodica nije mjesto podrške, tako je težina ovog podatka samo potvrđena kroz pitanje o najvećim problemima. Gotovo isto tako veliki problem je i fizičko nasilje (napadi, uništavanje imovine i ostalo) – 68,9% osoba ga je označilo kao najveći problem. Psihičko/verbalno nasilje je označilo kao problem skoro isti broj osoba (68,7%). Kada problem nasilja, bilo fizičkog bilo psihičkog, povežemo sa nefunkcionalnjem institucijama kada je riječ o kažnjavanju osoba koje vrše nasilje, problem procesuiranja i kažnjavanja nasilja se izdvaja kao najhitniji koji treba rješavati. Diskriminacija na radnom mjestu, u školi ili na fakultetu, predstavlja jedan od najvećih problema za čak 62,6% ispitanika_ca, što problem diskriminacije stavlja u gotovo istu ravan sa nasiljem. Problem nedostatka programa podrške od strane državnih institucija je 66,4% osoba izdvojilo. Policija, sudstvo ili pojedine oblasti zdravstva ne pružaju svoje usluge na profesionalan način, što zbog nedostatka znanja vezanog za LGBT pitanja, što zbog visokog stepena homofobije.

Cilj istraživanja stepena aktivne i pasivne političke participacije LGBT osoba bio je osvijetliti činjenicu (koja se podrazumijeva, ali joj se ne pridaje nikakva važnost, a još manje se u njoj vidi izvjesni politički potencijal) da su LGBT osobe, također i, glasači_ice na izborima (više od polovine ispitanih LGBT osoba koristi svoje pravo glasa), da su oni i osobe koje su članovi_ice političkih stranaka u BiH (62 osobe su u političkim strankama), da se kandidiraju na različitim izborima, da imaju određene rezultate (13 od 62 osobe su se kandidirale na izborima i imale određene rezultate).

Na osnovu analize dobijenih statističkih podataka i dodatnih komentara koje su ispitanici_e isticali, napisali smo opšte zaključke i preporuke za određene sektore - pojedine oblasti zdravstva, policija, ali i civilno društvo – jer se pokazalo da ne pružaju svoje usluge na profesionalan način, a razlozima i rješenjima ovakve situacije bavili smo se u posebnim preporukama.

1 PREDGOVOR

Radeći na zastupanju prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih (LGBT) osoba u Bosni i Hercegovini često smo se suočavali sa pitanjima: a koliko takvih osoba uopšte postoji u Sarajevu – deset, dvadeset? Pa kako tvrdite da su LGBT osobe ugrožene, kad mi uopšte nemamo registrovane slučajeve napada na LGBT osobe niti prijavljene slučajeve diskriminacije LGBT osoba? Neznanje, predrasude i stereotipi su gotovo uvijek bili prisutni u odgovorima institucija i državnih službenika_ca. Na naše inicijative se gledalo kao na inicijative jedne marginalizirane, politički nerelevantne i brojčajno zanemarive grupe. Rijetko koja institucija uopšte ima jasne stavove i prioritete kada je rad na pravima ove grupe u pitanju.

Sa druge strane, često smo se pitali šta je to što LGBT osobe žele, koje su njihove potrebe i na šta bi se naš rad trebao fokusirati. Kao svaka zajednica, i LGBT je šarena i fragmentirana. Neki_e su zainteresovani za teoretske i ideoške rasprave, spremni za radikalnu borbu protiv heteronormativnosti, bez kompromisa prema homofobičnim praksama državnih institucija. Opet drugi_e su radije za umjerenije pristupe, pokušavajući da se LGBT osobe integrišu u političke i društvene procese i da ih na taj način mijenjaju, djelujući iznutra. Neke LGBT osobe su spremne da i same budu vidljive i angažirane, druge su nezainteresovane za bilo kakve akcije, a postoji i dio LGBT zajednice koji ne želi bilo kakvo povezivanje sa aktivizmom i ljudskopravaškim pokretom koji se zalaže za njihova prava.

Kako bismo u takvim okvirima izbjegli da naši programi budu nedovoljno vođeni stvarnim potrebama lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba u Bosni i Hercegovini, te kako poruke i zahtjevi koje upućujemo institucijama ne bi bile proizvoljne, tj. zasnovane na našim prepostavkama, odlučili smo da tokom 2013. godine provedemo prvo veliko istraživanje o problemima i potrebama LGBT osoba u Bosni i Hercegovini. Takođe, kada budemo argumentovali naše prijedloge, koji će biti zasnovani na konkretnim činjenicama, oni neće moći biti zanemarivani zato što se ne zasnivaju na preciznim podacima. Lako je u prošlosti rađeno nekoliko istraživanja postojeći podaci nisu nam mogli poslužiti za jasno usmjeravanje našeg rada.

Cilj nam je bio da iz dobijenih podataka crpimo informacije o onim negativnim pojavama sa kojima se LGBT osobe susreću u svome svakodnevnom životu, o nasilju, diskriminaciji ili psihičkim poteškoćama. Od samog početka smo znali da bez adekvatnog uzorka (određenog broja ispitanika_ca) kao i teritorijalne zastupljenosti svih bosanskohercegovačkih regija, ovo istraživanje neće biti reprezentativno.

Iskreno se nadamo da smo u našem nastojanju uspjeli i da će dobijeni podaci služiti ne samo nama, nego i svim drugim državnim i nevladinim akterima koji rade na zastupanju LGBT prava.

Očekujemo Vašu povratnu informaciju i dobronamjernu kritiku!

Saša Gavrić, izvršni direktor Sarajevskog otvorenog centra

2 UVOD U ANALIZU REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Sarajevski otvoreni centar je od februara do jula 2013. godine radio na velikom istraživanju problema i potreba LGBT zajednice u BiH. Inicijalni cilj ovog istraživanja je bio mapirati stvarne probleme i procijeniti konkretnе potrebe LGBT osoba u BiH kako bi se moglo, argumentirajući preciznim podacima, dalje raditi na rješavanju tih problema kroz konkretni rad sa institucijama, kroz zagovaranje, edukaciju, sastanke i slično, za koje se pokaže da diskriminiraju LGBT osobe, ne obavljaju svoj posao u skladu sa etikom ili na bilo koji drugi način ne zaustavljaju politiku selektivnog branjenja ljudskih prava. Do procjene realnih problema i potreba došlo se kroz deskriptivnu analizu statističke obrade upitnika, koje su popunjavale osobe koje pripadaju LGBT zajednici.

Istraživanje je imalo nekoliko faza. Prva je bila pripremna, i podrazumijevala je obavještavanje o tome koja su slična istraživanja rađena u regiji i svijetu, razvijanje metodologije rada, čitanje teorijske literature, pravljenje upitnika, okupljanje saradnika i saradnica na istraživanju, trening o realizaciji istraživanja kroz rad na terenu sa LGBT zajednicom.

Druga faza je bila vezana za rad na terenu koji je podrazumijevao direktni kontakt sa zajednicom kroz lično popunjavanje upitnika. Šest saradnika_ca (istraživača_ica na terenu) je putovalo po gradovima i manjim mjestima u Bosni i Hercegovini i radilo intervjuje sa LGBT osobama iz tih mjesta. Na ovaj način smo došli do podataka o potrebama i problemima osoba iz Banja Luke, Bihaća, Bijeljine, Brčko Distrikta, Bosanskog Broda, Bugojna, Cazina, Čapljine, Doboja, Foče, Goražda, Livna, Mostara, Pala, Prijedora, Sarajeva, Širokog Brijega, Travnika, Trebinja, Tuzle, Visokog, Višegrada, Zenice i Zvornika. Uporedo sa ovakvim načinom popunjavanja, upitnik je bio dostupan i online. Ukupno 345 upitnika je popunjeno na ovaj način, što uz 200 popunjениh na terenu čini, sve zajedno, 545 dobijenih upitnika. Ako upoređimo uzorak do kojeg smo mi došli, sa uzorkom na osnovu kojih su se radila istraživanja u Hrvatskoj ili Poljskoj¹ na primjer, možemo biti zadovoljni što je ovako veliki broj osoba, s obzirom na brojnost stanovništva, učestvovao u istraživanju.

Treća faza je podrazumijevala statističku obradu podataka i pisanje deskriptivne analize, koja je pred vama. Analiza sadrži i konkretnе preporuke za one institucije za koje se pokazalo da na neki način diskriminiraju LGBT osobe. Analiza je poslužila da se napravi i konkretan izvještaj sa preciznim statističkim podacima vezanim za stanje poštivanja ljudskih prava u BiH. Taj izvještaj će poslužiti kao platforma za dalje zagovaranje promjena u korist LGBT osoba kod vladinih i drugih institucija – policija, zdravstvo, resorna ministarstva, pravosuđe itd, što predstavlja četvrту fazu rada vezanu za istraživanje.

¹ U Hrvatskoj je slično istraživanje 2006. godine provela Udruga Lori i uzorak su činile 592 osobe. Rezultati istraživanja su dostupni na http://www.ravnopravnost.hr/web/wp-content/uploads/2011/05/Procjena-potreba-LGBTQ_Hr_izdvojeni-rezultati_Lori_final.pdf. Iste godine je i Udrženje Lambda iz Varšave uradilo istraživanje i uzorak je bio 1000 popunjeneh upitnika. Publikacija je dostupna na <http://www.lambdawarszawa.org/publikacje/wydawnictwa/details/5/40/wydawnictwa-0000-00-00-00-00-00-00-00>.

Tim istraživačica i istraživača, koji je sarađivao kroz rad na terenu, uz savjetnicu za oblast metodologije i obrade podataka, činila je grupa osoba širokog spektra različitih spolnih, rodnih i seksualnih identiteta, što je bila ogromna prednost i u samoj pripremi istraživanja, pravljenja upitnika, prolaska kroz trening i razvijanja svih ostalih segmenata istraživanja. Politički nam je značajna činjenica da su sva znanja proizvođena i korištena unutar LGBT zajednice, za LGBT zajednicu.

Na ovom mjestu želimo da objasnimo i korištenje skraćenice LGBT, umjesto LGBTIQ, LGBTTIQ, LGBTTIAQ, LGBT+ ili LGBTTIQQ.² Politika Sarajevskog otvorenog centra jeste da skraćenica LGBT svakako obuhvata širok spektar spolnih, rodnih i seksualnih identiteta osoba – lezbejki, gejevi, biseksualnih, transrodnih, transeksualnih, interseksualnih, asekualnih, queer i svih ostalih osoba koje preispituju svoju seksualnost, ali da koristimo termin LGBT jer upravo njega različite ljudskopravaške i međunarodne organizacije, među njima i Vijeće Europe i Evropska Unija, prepoznaju u svojim dokumentima.³ Od svih postojećih termina, LGBT je prihvaćeni termin i u okviru bh. institucija. Dakle, termin je ustaljen i u evropskom i u domaćem kontekstu kada su pravo i zastupanje prava LGBT osoba u pitanju. Dodajemo još i to da se termin LGBT osoba/zajednica spominje tek 90ih godina 20. vijeka, kada su uspostavljeni zajednički interesi između ovih, na početku različitih, zajednica. Koristeći ovaj termin mi radimo na širokom prepoznavanju zajedničkih interesa svih dijelova ove heterogene zajednice u BiH. Iako se ne slažemo sa argumentom da se određene grupe osoba trebaju podrazumijevati pod oznakama u kojima nisu vidljive, ipak, zarad pravila realnog svijeta i sistema u okviru kojeg postojimo i djelujemo, a koji prepoznaće skraćenicu LGBT, i uz argumente iznesene ovdje, nalazimo da je korištenje skraćenice LGBT opravданo.

Da bi se napravio što bolji uvod u razumijevanje analize koja je zasnovana na interpretiranju statističke obrade podataka dobijenih iz 545 popunjениh upitnika, na ovom mjestu će se određeni segmenti života, koji su bili u fokusu istraživanja, objasniti teorijski. Interdisciplinaran teorijski pristup neophodan je kako bi se iz nekoliko perspektiva osvijetlila sva složenost socioloških fenomena, te kako bi se napravio prostor za smještanje konkretnih podataka u bosanskohercegovački kontekst unutar šireg teorijskog okvira. Također, zanimljivo je bilo pratiti dinamiku odnosa teorije i prakse – u kojoj mjeri teorija, i to pretežno anglosaksonska, prati životne realnosti bh. LGBT zajednice. U teorijski okvir se, u ovom uvodu, sasvim kratko, stavljaju identiteti, seksualnost, coming out, diskriminacija i nasilje, zdravlje, zajednica, aktivizam, važnost političke participacije, te povjerenje u policiju.

² Može se naići i na ovu skraćenicu, gdje posljednje Q označava sve one osobe koje postavljaju pitanja o svojoj seksualnoj orijentaciji (Q dolazi iz engleske riječi questioning).

³ Vijeće Europe koristi akronim LGBT u imenu sekcije koja se odnosi na prava rodnih i seksualnih manjina Jedinica za pitanja LGBT osoba http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Unit/Unit_EN.asp; i pratećih dokumenata, kao i Evropska Unija u imenu grupe unutar Europskog Parlamenta koja se bavi pravima LGBT osoba <http://www.lgbt-eu.eu/>.

O SEKSUALNOJ ORIJENTACIJI I RODNOM IDENTITETU U PRAVU

Seksualna orijentacija⁴ je sintagma koju pravni dokumenti prepoznaju. U pitanju je relativno novi koncept ljudskih prava i prakse, koji se odnosi na emocionalnu, romantičnu ili seksualnu privlačnost prema drugoj osobi. Razlikuje se od drugih aspekata seksualnosti i ne mora imati veze ni sa biološkim spolom niti sa rodnim identitetom – socijalnim i psihološkim doživljajem sebe kao muškarca, žene, transrodne osobe itd. – ili rodnom ulogom, kao društvenom kategorijom, koju nosimo. Seksualna orijentacija uključuje razne oblike seksualnosti – homoseksualnost, biseksualnost, heteroseksualnost, panseksualnost, aseksualnost itd. Rodni identitet nije još uvijek široko prepozнат kao ljudsko pravo, već se često podvodi pod pojmom spol/rod u njegovom širem tumačenju. Tek noviji dokumenti, prvenstveno neobavezujućeg karaktera, uvođe i pojam rodnog identiteta kako bi pravno regulisali oblast diskriminacije nad LGBT osobama. U pravnom sistemu Bosne i Hercegovine, o pojavi seksualne orijentacije (2003), a kasnije i rodnog identiteta (2009.), ne može se govoriti kao o plodu društvenih promjena i odrazu društvene svijesti o potrebi zaštite LGBT osoba, već više kao rezultatu procesa tranzicije i potrebe za izmjenom normativnog okvira.

Zaštita prava LGBT osoba na univerzalnom i domaćem nivou podrazumijeva postojanje važećih međunarodnih dokumenata, te mehanizama za njihovo provođenje. Ti međunarodni dokumenti mogu biti deklaracije ili međunarodne konvencije koje su stupile na snagu. Mehanizmi za njihovu primjenu mogu biti formiranje posebnih tijela koja su nadležna za praćenje njihove implementacije. Država Bosna i Hercegovina je potpisnica brojnih međunarodnih konvencija, no nijedna od njih direktno ne zabranjuje diskriminaciju na bazi seksualne orijentacije i rodnog identiteta, već podrazumijeva indirektni oblik zaštite. Međunarodne konvencije obavezuju Bosnu i Hercegovinu, a i sam Ustav Bosne i Hercegovine u svom aneksu sadrži 13 konvencija univerzalnog karaktera, te se one u tom smislu mogu smatrati materijalnim dijelom ustava i pravnog sistema.

⁴ Ovaj dio referira na: Banović, Damir i Vasić, Vladana. Seksualna orijentacija i rojni identitet: pravo i praksa. Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2013. str. 33. i 39. Detaljno o pravnom okviru zaštite ljudskih prava LGBT osoba potražite u navedenoj knjizi.

2.2 O SEKSUALNOSTI I IDENTITETIMA U TEORIJI

U 20. vijeku, posebno '80ih godina, došlo je do intenzivnog istraživanja uzroka i oblika seksualnosti kroz mnoge naučne discipline – psihijatriju, psihologiju, opštu medicinu, neurologiju, sociologiju, antropologiju, genetiku i ostale. Literatura je obimna i razasuta po različitim specijaliziranim i opštim naučnim žurnalima, te je teško doći do svih informacija. Američko udruženje psihijatara (APA) prepoznao je potrebu za jednim, sveobuhvatnim tekstom, koji se bavi homoseksualnošću, a koji bi mogli koristiti psihijatri i doktori opšte prakse, te je 1996. godine izalo prvo izdanje Udžbenika homoseksualnosti i mentalnog zdravlja (Textbook of Homosexuality and Mental Health). Ova knjiga se i danas smatra jednim od osnovnih izvora o temi homoseksualnosti i mentalnog zdravlja.⁵

Tri elementa bitno određuju našu seksualnost. U pitanju su, zapravo, elementi koji usmjeravaju naše seksualno ponašanje – spol seksualnih partnera_ki, privlačenje i seksualne fantazije (prema kojem spolu pokazujemo emotivni i eroški interes) i seksualni identitet, odnosno, samoidentifikacija seksualne orijentacije.⁶ *Kako će pokazati i naša analiza istraživanja, seksualnost osoba u praksi uvijek izlazi iz okvira unaprijed prepostavljenih kategorija, bez obzira koliko različitih kategorija postavite – iako smo u upitniku bili ponudili čak 5 kategorija seksualnosti, skoro 3% ispitanika_ca je svoju seksualnost označilo kao „drugo“ i sami su dopisali kako se seksualno identifikuju.*

Što se seksualnosti tiče, mnoge teorije odbijaju mogućnost da se tipovi seksualnosti tokom vremena mogu mijenjati i razvijati u zavisnosti od volje/želje samih osoba. Ipak, postoje i one koje ne govore sasvim ni u prilog potpune genetske uslovljenonosti ljudske seksualnosti, što iznova, samo, potvrđuje tezu da je seksualnost izrazito složeno polje ljudske egzistencije. Jednostavno rečeno, od načina na koji osoba definira ličnu seksualnost zavisi i njen seksualni identitet. Seksualni identiteti su povezani sa seksualnom orijentacijom, te spolnom i rodnom pripadnošću. Neki od osnovnih rodnih (maskulini/muški, feminini/ženski, transrodni, transvestitski, androgini, iznadrodni/cyber, queer), spolnih (muškarac, trans* muškarac, interseksualna osoba, trans* žena, žena) i seksualnih identiteta (homoseksualni, biseksualni, heteroseksualni, autoseksualni, panseksualni, aseksualni) čine koordinate naših identifikovanja, trenutnih ili trajnih.

Queer teorija, koja se razvila kao eklektičan način razmišljanja na koji su utjecale psihanaliza, semiotika, socijalni konstrukcionizam, gej/lezbiske teorije, poststrukturalizam, jasno pokazuje da sva seksualna ponašanja, sve kategorije vezane za seksualnost, kao i svi koncepti koji povezuju ponašanje sa identitetom, nisu ništa drugo do konstrukcije. Za teoretičare_ke queera, ljudska seksualnost je izuzetno složeno područje, jer predstavlja oblik neprekidnog interaktivnog odnosa individualne aktivnosti i društvene moći. Pokazuje se,

⁵ Parafrazirano prema Pojmovniku LGBT kulture, Čaušević, Jasmina i Saša Gavrić (priredili). Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Boell, ured u BiH, Sarajevo, 2012. str. 245.

⁶ Šulhofer, Aleksandar. Uvod u razmatranje seksualne orijentacije u: Nikolić, Tea ur. Kako se orijentisemo? Beograd, Deve, 2004. str. 7-33

također, da je bilo kakva valorizacija, u svakom posebnom momentu historije i savremenog društva, drugačija. Seksualni identitet je, dakle, određen, pored samosvjesnog preispitivanja svake osobe sebe, također i postojanjem društvenog priznanja takvih identiteta. Na tragu onoga što Foucault piše o *scientia sexualis*⁷, koherentnost osobe ne čine analitičke odlike egzistencije te osobe, već društveno uspostavljene i održavane norme. Butler dodaje da sve dok se identitet određuje stabilizirajućim konceptima spola, roda, seksualnosti, dovodi se u pitanje pojam "osobe" jer se kulturološki javljaju orođena bića koje razbijaju koherentnost i kontinuitet, i ne poštivaju orodjene norme kulturne razumljivosti kojom se osobe definiraju.⁸

Pored homoseksualnosti, u upitniku se našla i panseksualnost, koja predstavlja seksualnu i emotivnu privlačnost prema osobama svih rodnih i spolnih identiteta. Panseksualne osobe, njih 4,5% je popunilo upitnik, za sebe mogu reći da su rodno slijepi, te sam koncept panseksualnosti namjerno odbija rodnu binarnost.⁹ Njih 27,3% se izjasnilo kao biseksualno, i time razbilo određeni stereotip o ovom seksualnom identitetu kao nestabilnom. Biseksualnost podrazumijeva posjedovanje, tj. upražnjavanje, oba tipa seksualnosti – homoseksualnosti i heteroseksualnosti, odnosno, seksualno privlačenje, duhovnu i emocionalnu povezanost sa osobama istog i suprotnog spola podjednako. Biseksualnost može biti različitog intenziteta u odnosu na spol/rod, u zavisnosti od same želje i privlačenja. Tradicionalna psihoanaliza smatra sva ljudska bića biseksualnim. Osobe ove orijentacije često mogu biti izložene višestrukoj diskriminaciji, kako od strane heteroseksualno orijentiranih osoba, tako i od strane homoseksualno orijentiranih¹⁰, što pokazuje i ovo istraživanje.

⁷ Fuko, Mišel. *Istorijska seksualnost*. Prosveta, Beograd, 1978. str. 51-58.

⁸ Butler, Judith. *Gender Trouble*. New York/London: Routledge, 2007, str. 23

⁹ Pojmovnik LGBT kulture, str. 165.

¹⁰ Pojmovnik LGBT kulture, str. 421.

2.3 O COMING OUT¹¹

Pod autiranim osobama smo za potrebe ovog dijela istraživanja, na početku kada smo određivali varijable koje nas posebno zanimaju, smatrali one osobe koje su autirane minimalno prijateljima/cama i sestrara/braći, ukoliko ih imaju. Imajući ovo na umu, **kada je riječ o coming outu, najviše autiranih osoba je u dobi do 19 godina, jer je čak 92,7% osoba koje spadaju u ovu kategoriju, a koje su popunile upitnik, autirano osobama sa kojima su u bliskom kontaktu.** Zatim slijedi starosna kategorija od 20 do 30 godina – njih 90% iz ove starosne kategorije je autirano, dok je 86% osoba koje imaju preko 30 godina autirano. Ovako visoki procenti autiranih osoba su ohrabrujući, kada se uzmu u obzir psihološke koristi procesa kakav je coming out. S druge strane, ako je u fokusu socijalna ravan, postalo je jasno, kroz rad na analizi, da bliski prijatelji/ce i braća/sestre nisu sasvim relevantna grupa za pokazivanje percepcije autiranih osoba u društvu kroz prizmu prihvatanja, diskriminacije, nasilja i ostalih posljedica koje autiranost može izazvati.

Otkrivanje, odnosno coming out, ključni je trenutak u egzistenciji istospolno orijentiranih osoba. Otkrivanje gej ili lezbejskog identiteta predstavlja jedan od pokazatelja razvoja identiteta. Gej ili lezbejski identitet se razvija vremenom, a smatra se da je došlo do uspostave ili utvrđivanja identiteta kada osoba stekne pozitivnu sliku o sebi kao lezbejki ili geju. Kako coming out ima društvene i lične posljedice, osobe koje o njemu razmišljaju vagaju pozitivne i negativne elemente prije odlučivanja na coming out. Iako posljedice coming outa uveliko zavise od vanjskih faktora, na primjer, osoba kojima će se to reći i njihovih vrijednosnih sistema, društvenog neprihvatanja istospolnih odnosa itd, mnogo zavise i od unutrašnjeg osjećaja udobnosti u vlastitom identitetu. Iz tih razloga je veoma važno da coming out bude svojevoljan proces, individualna odluka koja se oslanja na neku vrstu mrežne podrške.

Terminološki, coming out potiče od fraze coming out of the closet. Closet (ormar) predstavlja prikrivanje, stanje privatnosti i prikrivenosti. Jezici naših prostora koriste termine coming out, autovanje, autirati se, kao i ormar, ormaruša, itd. Jedna od poznatijih teorija razvoja identiteta homoseksualnih osoba jeste teorija Vivienne Cass iz 1979. godine. Sastoji se od šest faza koje, iako imaju svoj redoslijed, mogu ponovo da se pojavljuju tokom života pojedinačne osobe. Također, poznat model je definirao i Eli Coleman, i on opisuje pet stadija seksualnog razvoja koji su usko povezani sa procesom otkrivanja. Pored V. Cass i E. Colemana, treći najpoznatiji model je onaj Richarda Troidena prema kojem postoje četiri faze.

Coming out i reakcije na coming out predstavljaju iskustvo koje je individualno. Kako uglavnom živimo u homofobičnom društvu Bosne i Hercegovine, razumljiva je bojazan neheteroseksualnih osoba da podijele detalje o svom identitetu sa društvom. Homofobijom je prožet i privatni i javni prostor, te ova odluka ne može biti jednostavna. Kako pokazuju studije iz svih dijelova svijeta, coming out može biti popraćen izrazito negativnim reakcijama najbližih i sredine u kojoj osobe žive. Za mnoge osobe najteže je autirati se roditeljima,

¹¹ Coming out se oslanjaju na dio uvida koji su pisale Aida Spahić i Jasmina Čaušević u: Više od etikete – o ženama koje vole žene, Bošnjak, E (priredila), Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2013. str. 28-30

nekima je teško to podijeliti sa kolegama_icama na poslu, dok postoje i one kojima taj čin lakše ide. S druge strane, postoje mnogobrojne prednosti koje osobe stiču coming outom. Coming out doprinosi integraciji identiteta u ostale segmente života u kojima se taj identitet prepiše i informira o drugim identitetima. Osnaživanje je također jedna od prednosti, čak i u represivnim okolnostima, jer “priznanje” vodi ka “olakšanju”, bez obzira na posljedice.

2.4 O DISKRIMINACIJI I NASILJU¹²

Diskriminacija prema Zakonu o zabrani diskriminacije BiH podrazumijeva: svako različito postupanje, uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili prepostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i pola, polnog izražavanja ili orijentacije, kao i svaka druga okolnost koja ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi prava i sloboda u svim oblastima javnog života.¹³

Diskriminacija podrazumijeva konkretno ponašanje usmjereni protiv određene grupe zasnovano na predrasudama, na primjer: isključivanje, ograničavanje, davanje prednosti, a može biti: neposredna (direktna, namjerna) i posredna (indirektna, nenamjerna). Zavisno od nivoa na kojem se ispoljava, diskriminacija može biti: individualna, institucionalna i strukturalna. Zakonom o zabrani diskriminacije BiH¹⁴ posebno su određeni sljedeći oblici diskriminacije: spolno uznemiravanje, mobing, segregacija, te podsticanje na diskriminaciju.

Istraživanje koje smo proveli pokazuje da su diskriminaciji u BiH najizloženije lezbejke u dobi od 20 do 30 godina, jer je njih čak 74% iz ove starosne skupine doživjelo neki vid diskriminacije. Za njima slijede gejevi iz iste starosne skupine – njih 69,8% je doživjelo neki vid uskraćivanja prava, ali nije zanemariv ni broj biseksualnih osoba, iste starosne kategorije, koje su doživjele neki vid diskriminacije – 61%.

U BiH, najčešća diskriminacija LGBT osoba odvija se na institucionalnom nivou, jer je zakonima BiH LGBT osobama onemogućeno sklapanje braka ili registriranje zajednice, usvajanje djece, pristup socijalnom i zdravstvenom osiguranju partnera, nasleđivanje i sva prava koja na osnovu priznavanja zajednice života (bračne ili vanbračne) pripadaju heteroseksualnim parovima. Diskriminacija LGBT osoba obično je motivirana njihovom seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom. Predrasude usmjerene prema ovim osobama rezultiraju homofobijskom, bifobijskom i transfobijskom. Važno je istaći da je u mnogim slučajevima diskriminacije ili nasilja dovoljno da osoba izgleda kao gej, trans, queer ili lezbejka da se nad njom vrši nasilje.

12 Ovaj dio je prilagođen prema Pojmovniku LGBT kulture, str. 73-82, i 297-303.

13 Dostupno na: <http://www.ombudsmen.gov.ba/materijali/Zakon%20o%20zabrani%20diskriminacije%20S Glasnik%20BiH%20broj%2059-09.pdf>

14 Zakon je stupio na snagu sredinom 2009. godine, a tekst zakona je dostupan na: <http://www.ombudsmen.gov.ba/materijali/Zakon%20o%20zabrani%20diskriminacije%20S Glasnik%20BiH%20broj%2059-09.pdf>

Zabrana diskriminacije važi za javne organe (državnu upravu, javne institucije, preduzeća, itd.), kao i za privatni sektor (npr. privatne firme) i fizička lica u svim oblastima, a zakonom su naročito izdvojene sljedeće: zapošljavanje, radni odnosi, socijalna i zdravstvena zaštita, obuka i stručno usavršavanje, pravosuđe, stanovanje, javno informiranje medija, članstva u profesionalnim organizacijama, jednako učešće u javnom i kulturnom životu, porodica, itd. Kako će se vidjeti u analizi, ovo su upravo mesta na kojima se vrši diskriminacija, a najporaznije od svega jeste činjenica da se LGBT osobe diskriminiraju i na onim mjestima koja bi trebala da štite njihova prava.

Što se nasilja tiče, kroz istraživanje smo provjerili koja grupa trpi najviše nasilja, i rezultati pokazuju da su nasilju najizloženiji autirani gejevi u dobi od 20 do 30 godina – njih 69% je doživjelo neki vid nasilja. Za njima slijede autirane lezbejke – 62,5% je pretrpjelo nasilje, dok je više od polovine autiranih biseksualnih osoba, koje su učestvovale u istraživanju, doživjelo nasilje. O kakvim vidovima nasilja je riječ, biće pokazano u analizi istraživanja.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) definira nasilje kao “namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili postupkom prema samome_øj sebi, prema drugoj osobi ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom.”¹⁵ Postoje različite forme nasilja. Nasilje se obično vrši od strane društveno dominantnih pojedinaca_ki ili dominantne skupine (dominantne po rasi, spolu, seksualnosti, političkoj opredijeljenosti i slično) spram skupina i/ili individualca_ki koji pripadaju manjinama, koji su drugog spola (muškarci nad ženama), drugog seksualnog opredjeljenja (nasilje nad LGBT zajednicom), druge rase (nasilje bijelog čovjeka nad pripadnicima_ma drugih rasa), radikalnih fašističkih organizacija i grupacija i slično. Nasilje je, s toga, gotovo uvijek vezano s moći, moći dominantnih pojedinaca ili grupe nad onima koji_e imaju manje moći ili je nemaju nikako.

Dominantne grupe imaju moć koja je podržana od strane političkog sistema države i/ili zajednice u kojoj se ti pojedinci_ke nalaze. Moć je podržana zbog održavanja sistema takvog kakav jeste i zbog eliminiranja opasnosti promjene sistema koji nose manjine i/ili skupine koji_e vjeruju i drže do drugačijih vrijednosti.

2.5 O POVJERENJU U POLICIJU

Neprijavljivanje nasilja – motiviranog spolom, rodnim identitetom ili seksualnom orijentacijom – policiji nije rijedak slučaj. Žrtve često trpe nasilje, fizičko, verbalno, ekonomsko ili psihološko, nadajući se da će nasilje prestati, a zbog stida ili zbog straha da će se nasilje povećati ukoliko se nasačniciće prijave policiji, te zbog nepovjerenja u policiju i državne strukture zaštite protiv nasilja ne prijavljuju nasilje. Čitavu listu argumenata zbog čega LGBT osobe nisu prijavile nasilje koje su preživjele, predstaviti ćemo u analizi, a na ovom mjestu samo **iznosimo podatak da je 73,6% LGBT osoba reklo da nema povjerenja u policiju, a samo 23% da ima**. Ovaj podatak smatramo izrazito simptomatičnim i njime ćemo se baviti detaljno i u analizi i u preporukama na kraju.

Borba protiv nasilja i potpuna eliminacija nasilja će biti moguća ukoliko šira javnost, državni sistemi i strukture prepoznaju sve štete nasilja i sistematski se izbore protiv nasilja na svim nivoima društva. Nasilje nikada ne smije biti opravданo, ignorirano ili zanemareno. Činovi ovakve vrste učvršćuju sistem u kojem je normalno živjeti u strahu od nasilja, u kojem nasilje prolazi nekažnjeno i u kojem je normalno vršiti nasilje nad osobama nehetero seksualne orijentacije.

2.6 O MENTALNOM ZDRAVLJU I ZDRAVSTVU¹⁶

Danas se smatra da je medicinska i psihološka pomoć LGBT osobama potrebna uslijed činjenice da ih društvo drugačije percipira. Ovo može dovesti do izolacije, depresije i drugih poremećaja uslijed diskriminacije kroz koju prolaze LGBT osobe. Danas, psihijatrijske i psihološke organizacije prepoznaju da seksualna orijentacija nije bolest, te podržavaju prava LGBT osoba na ravnopravnost, ali naglašavaju da uslijed diskriminacije LGBT osobe mogu češće da pate od različitih mentalnih problema.

Prije studija koje je radila Evelyn Hooker tokom '50ih godina 20. vijeka, a koje su istraživale mentalno zdravlje gej i biseksualnih osoba, među teologima, psihoterapeutima i ostalim

sličnim strukama vladao je stav da je u pitanju mentalna bolest.¹⁷ Od svih pripadnika_ca seksualnih manjina, mnoge studije¹⁸ pokazuju da biseksualne osobe najčešće imaju probleme s mentalnim zdravljem, te pate od depresije, anksioznosti, samopovređivanja i sklonosti ka samoubistvu, što se povezuje s bifobijom i nevidljivošću biseksualaca_ki. Velika australijska studija pokazala je da su problemi s mentalnim zdravljem znatno veći kod biseksualaca_ki, nego kod lezbejki, gejeva ili heteroseksualaca_ki. Istraživanje stanja u BiH pokazuje da kod nas ovo nije slučaj. U našem istraživanju nismo se bavili konkretnim psihičkim poremećajima koje trpe LGBT osobe zbog života u strahu, ali smo istražili koja grupa najčešće osjeća psihičke poteškoće zbog posljedica homofobije koju trpi. **Pokazalo se da je potpuno isti postotak autiranih gejeva i lezbejki u dobi između 20 i 30 godina - njih 77% - koji osjećaju psihičke poteškoće, dok 66% autiranih biseksualnih osoba iste starosne kategorije osjeća psihičke poteškoće.**

U istraživanju je učestvovalo i 9 trans* i 14 interseksualnih osoba. O društvenim specifičnostima koje prate njihov spolni identitet bit će riječi na drugom mjestu u publikaciji, a ovdje samo napominjemo da tačan broj transeksualnih i interseksualnih osoba, ni u svijetu, ni u pojedinim zemljama, nije poznat, ali da postoje izvjesni parametri za utvrđivanje okvirnog broja. Procjenjuje se da se svaka 2000 beba rodi u spektru interseksualnosti. Sa druge strane, podaci iz 2007. godine pokazuju da je učestalost transeksualnosti 1:11.900 kod muškaraca i 1:30.400 kod žena.¹⁹ Također, postoje indikatori da se ova populacija povećava i to za 14% svake godine. Kakva je situacija u BH ne znamo ni kada je riječ o broju interseksualnih osoba, jer medicinske statistike ne postoje (ili nisu dostupne, ukoliko ih i ima), niti kada je riječ o broju trans* osoba.

Američka psihijatrijska asocijacija 1974. godine, skida homoseksualnost iz Dijagnostičko-statističkog priručnika za mentalne poremećaje. Time je zvanična medicina rekla da homoseksualnost nije bolest. Iako je seksualna orijentacija u sistemu ljudskih prava zabranjen osnov diskriminacije, situacija je daleko od idealne. Čak i u naprednim sredinama, mnogi_e koji_e se identifikuju van okvira gej/lezbejskog mainstreama ostaju po strani – transrodne, transeksualne, interseksualne osobe itd. Ekonomski status, mjesto življenja ili porijeklo imaju veliku ulogu u određivanju toga koliko su mogućnosti koje društvo pruža zaista dostupne svima.

17 Pojmovnik LGBT kulture, str. 370.

18 Jorm, A. Et al. Sexual Orientation and Mental Health: Results From a Community Survey of Young and Middle-Aged Adults, British Journal of Psychiatry, 2002. str. 423- 427

19 Olyslager, Femke i Conway, Lynn. On the Calculation of the Prevalence of Transsexualism. Rad prezentiran na WPATH 20th International Symposium. Chicago, 2007. Dostupno na: http://www.changelingaspects.com/PDF/Prevalence_of_Transsexualism.pdf

2.7 O ZAJEDNICI I AKTIVISTIČKOM DJELOVANJU²⁰

Uključivanje u LGBT zajednicu – biti dio zajednice – jeste značajan aktivistički, politički i, prije svega, ideološki čin, koji pokazuje našu svjesnost o važnosti djelovanja i podrške kroz zajednicu. Zajednica je skup međusobno solidarnih pojedinaca_ki ili skup ljudi koji su socijalno međuovisni i koji dijele zajednička iskustva, interesu ili identitet. Dakle, zajednica implicira neka vezujuća obilježja između onih ljudi koji su članovi date zajednice. Zajednice obično nastaju na osnovu interesa za ostvarenjem određenih prava, te su pripadnici_e određenih zajednica često okupljeni u različite organizacije i društva.

Izrazom LGBT zajednica se pravi razlika između LGBT i heteroseksualnih osoba, dajući prvoj status grupe ili manjine naspram dominirajuće - normalizovane većine. Ono što LGBT zajednicu čini zajednicom jeste, pored drugačije seksualnosti pripadnika_ca, isti doživljeni neprijateljski osjećaj ili situacija, što ih čak više zблиžava nego činjenica o seksualnoj orientaciji. Svaka LGBT osoba je barem jednom u svom životu doživjela diskriminaciju na osnovu svog spolnog, rodnog ili seksualnog identiteta, uvredu, prijetnju, fizičku povredu itd. Veza između homoseksualnih i trans* osoba, na primjer, čak i ako se njihovo životno iskustvo često znatno razlikuje, proizlazi iz osjećaja isključenosti, jer homofobne osobe ne prave razlike, te gledaju jedino na odstupanje pojedinca_ke od heteroseksualne norme. Usamljenost sa kojom su suočeni mnogi LGBT adolescenti tokom odrastanja, često vodi ka potrebi i želji za razumijevanjem od strane drugih LGBT osoba, kako bi bili prihvaćeni onakvi kakvi jesu i sa onim što osjećaju. Sa druge strane, određene LGBT osobe ne vide nikakvu potrebu za pripadanjem ovoj vrsti zajednice, dok drugi ovu vrstu pripadanja smatraju vitalnom.

Nažalost, mnogi_e pojedinci_ke, institucije, pa čak i države, još uvijek ne prihvataju određene razlike među ljudima, a u tu kategoriju upravo spada i činjenica da svi ljudi nemaju istu seksualnu orientaciju i iste rodne identitete. Odbacivanje i neprihvatanje ove činjenice direktno ugrožava LGBT zajednicu, te često dovodi do surove svakodnevnice za mnoge osobe širom svijeta.

Što se Sarajevskog otvorenog centra tiče, LGBT zajednica je i širok prostor podrške, aktivizma, analize, promišljanja, dijaloga, rasprave, zagovaranja i jačanja, koji ide u jednom pravcu, a to je ostvarivanje i garantovanje temeljnih ljudskih prava svim osobama. Zajednica nastoji stvoriti, osigurati i promovirati svoju održivost, dostizanjem potpune pravne jednakosti, i u zakonu i u svakodnevnom životu. LGBT osobe će jedino stvarnim uživanjem prava biti u mogućnosti da u potpunosti prisustvuju i sudjeluju u društvenom, kulturnom, političkom i ekonomskom životu i razvoju svojih širih zajednica i društava. U ovom duhu, Sarajevski otvoreni centar želi osigurati da vlade i akteri civilnog društva u BiH razviju i uspostave mehanizme i politike prilagođene realnostima i potrebama LGBT osoba, kako je to zagarantovano bilo kojoj drugoj zajednici. Zbog svega toga, radi se na planiranju događaja, akcija, i svih ostalih radnji kojima bi se postigli socijalni, kulturni ili politički ciljevi kroz različite aktivnosti. Jedan dio istraživanja prosvijetili smo upravo istraživanju kvaliteta aktivizma, trenutnog i budućeg, kroz ispitivanje potreba LGBT osoba u ovom segmentu života. O svemu ovome će detaljno biti

20 Ovaj dio se oslanja na Pojmovnik LGBT kulture, str. 495-497, kao i 25-30.

riječi u poglavljiju koje se bavi analizom rezultata istraživanja.

Definicija aktivizma je veoma široka jer isti u velikoj mjeri zavisi od društvenog konteksta, tako da, na primjer, najpoznatiji vid LGBT aktivizma - parada ponosa – nema jednaku težinu u različitim dijelovima svijeta. Parada ponosa se nikada nije održala u BiH, niti je bila planirana. Izrazito negativno iskustvo vezano za pokušaj održavanja Queer Sarajevo festivala 2008. godine i dalje je velika opomena. Na pitanje da li mislite da u BiH treba da se održi prva Parada ponosa, većina osoba je, ipak, negativno odgovorila - 51,9%, dok je 46,8% osoba odgovorilo da misli da treba. U analizi ćemo detaljno predstaviti argumente koji potvrđuju tezu da u BiH još nema uslova da se Parada ponosa održi, ali i da ne postoji sasvim razvijena svijest šta ovaj marš za ljudska prava zapravo predstavlja.

Društvene promjene nastaju kao rezultat neke od aktivističkih metoda, najčešće kombinacijom više njih. Aktivizam se može dešavati u realnom i online prostoru. Svaki prostor ima svoje prednosti i mane. Veliki dio života LGBT zajednice u BiH odvija se u virtualnom svijetu. To je mjesto gdje se pokreću inicijative, upoznaju osobe, diskutira o problemima itd. Ako se uporedi sa regijom, za BiH se može reći da su aktivnosti koje se dešavaju, uglavnom, usmjerene prema samoj zajednici. Bosanskohercegovački LGBT aktivizam karakterizira opreznost, što za direktnu posljedicu ima slabiju promociju LGBT prava u odnosu na zemlje iz regije.

2.8 O POLITIČKOJ PARTICIPACIJI LGBT OSOBA²¹

Politička participacija podrazumijeva aktivno učešće građana_ki u javnom životu, političko obrazovanje mladih i svih ostalih osoba, te politološka istraživanja, a sve u svrhu promocije i unapređenja ljudskih prava i borbe protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Ciljevi vezani za političku participaciju, na kojem radi Sarajevski otvoreni centar, jesu povećanje političke participacije građana_ki BiH kroz edukaciju i informisanje o političkim procesima i institucijama, povećanje svijesti građana_ki o političkim tokovima, nadgledanje državnih institucija, te uticanje na povećanje njihove odgovornosti, kao i povećanje kapaciteta i znanja članova_ica političkih stranaka, vladinih i nevladinih organizacija, sa zajedničkim ciljem jačanja demokratskih procesa kroz promovisanje naučnog pristupa u politici kako bi se povećao kvalitet znanja.

Istraživanjem smo obuhvatili nekoliko segmenata političke participacije LGBT osoba u BiH. Između ostalog smo ispitivali i ko je politički aktivniji, tj. ko više glasa na izborima²² – gejevi, lezbejke ili biseksualne osobe. Gejevi su najaktivniji (62,8%), gotovo isto toliko su glasački aktive i biseksualne osobe (62%), dok je učešće lezbejki na izborima polovično (56,5%). Ispitivali smo i koje konkretnе stranke u BiH bi trebale da se eksplicitnije bave LGBT pitanjima.

Svjest o važnosti političke participacije se uči kroz razne političke procese čiji je osnovni cilj usvajanje određenih građanskih vrlina, poput poštivanja drugih u javnom diskursu,

²¹ Pojedini dijelovi su parafrazirani prema Pomovniku LGBT kulture, str. 311-325.

²² Glasali na posljednjim općim/opštim izborima 2010. godine.

individualna odgovornost, građanska promišljenost, otvorenost, spremnost na kompromis, prihvatanje različitosti itd. Aktivna uključenost, kroz rad u političkim strankama, kroz glasanje na izborima i kroz ostale vidove političkog participiranja LGBT osoba u procesu rješavanja problema koji ih se tiču, znači odgovorno građansko društvo.

3 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

ISPITANICE_I

Ovim istraživanjem obuhvaćeno je 545 osoba, starosti od 54 do 15 godina. Osoba ženskog spola je bilo 275, muškog 246, interseksualnog 14, transeksualnog 9, a 1 osoba je označila da se ne identificira po spolu. Od ovog broja, 252 osobe su se identificirale kroz ženski rod, 235 kroz muški, kroz transrodnost se 9 osoba identificiralo, 42 osobe se ne identificiraju rođno, dok se njih 7 izjasnilo kroz sopstvenu samokreaciju roda. Što se seksualne orijentacije tiče, 338 je homoseksualne orijentacije, 151 osoba je biseksualne, 25 je panseksualne, 7 osoba se izjasnilo kao asekualno, 9 kao heteroseksualno, a 15 osoba je odgovorilo „drugo“ i dopisalo kako razumiju svoju seksualnost.

ALAT

Za potrebe istraživanja problema, potreba i nivoa zaštite ljudskih prava LGBT osoba u BiH, sastavljen je polu-zatvoreni upitnik koji je uključivao pregled demografskih podataka i 26 pitanja koja su bila podjeljena na 3 područja istraživanja: svakodnevni život LGBT osoba, LGBT aktivizam i politička participacija LGBT osoba. Upitnik je bio dostupan u papirnatom (preko 6 istraživača_ica na terenu) i elektronskom obliku (na google docs je upitnik bio postavljen od 10. marta do 10. maja 2013. godine, te na webu stranice, prije svih na lgbt-prava.ba, putem kojih je upućivano na upitnik).

POSTUPAK

Upitnik se popunjavao na više načina, jer smo željeli da dođemo do što većeg broja LGBT osoba na području čitave Bosne i Hercegovine. U ovom istraživanju posebni značaj smo dali manjim mjestima u državi, tako da smo kroz jednu od metoda – rad na terenu – direktno došli i do LGBT osoba i saznali njihova iskustva življenja u manjim mjestima. Kroz rad istraživačica i istraživača na terenu, čitava BiH je obuhvaćena istraživanjem, jer su osobe iz 38 manjih i većih

mjesta učestvovale u istraživanju. Očekivano, najviše osoba je učestvovalo iz Sarajeva (193), Banjaluke (66), Zenice (56), Mostara (43) i Tuzle (43). Isptanici_ce su odgovarali_e na pitanja i o gradu ili općini/opštini rođenja, kao i o gradu ili općini/opštini trenutnog boravišta, a ovdje smo prenijeli podatke o mjestu trenutnog boravišta.

Dvojica istraživača i četiri istraživačice su upitnik uradili_e kroz direktni razgovor sa 200 osoba. Zadaci istraživačica_a su bili da stupe u kontakt sa LGBT osobama u svim mjestima za koja su bile_i zadužene_i (regionalni centar i 3 okolna mjesta u koja su morali_e putovati), da dogovore način ispunjavanja upitnika, da objasne svrhu istraživanja i popunjavanje upitnika, da zabilježe specifične situacije, ako ih je bilo, te da sav taj posao završe do 10. maja 2013. Upitnik je bio postavljen i online, te ga je takvim direktnim načinom popunilo 345 osoba. Metode anketiranja su bile intervju licem u lice, telefonski ili skype intervju, grupno ispunjavanje upitnika, online ispunjavanje upitnika. Upitnik se popunjavao dva mjeseca – od 10. marta do 10. maja 2013. godine.

Podaci prikupljeni upitnicima obrađeni su u SPSS statističkom programu. Deskriptivna analiza, koja je pred vama, pisana je na osnovu statističke analize i bazirana je na interdisciplinarnom pristupu oblastima i temama kojima se bavi. Kroz analizu nam je, prije svega, bilo važno da interpretiramo pitanja koja smo postavili kao ciljeve istraživanja. Mnoga pitanja su predstavljena samo kroz pregled statističkih podataka, te ona, kao i detaljniji odnosi između ostalih podataka, mogu biti predmet neke buduće analize. Kroz sam tekst nismo ukazivali na statističke vrijednosti, odstupanja i ostale elemente statističke obrade podataka, kako ne bismo opterećivali analizu specifičnostima koja nam nisu bila zadata u ciljevima.

CILJ

Istraživanje o problemima i potrebama LGBT zajednice u BiH ima za osnovni cilj da mapira stvarne probleme i procijeni konkretnе potrebe i stanje ljudskih prava LGBT zajednice u BiH, kako bi se dalje moglo, na osnovu preciznih podataka, raditi na rješavanju problema. Zanimalo nas je kakva je životna realnost LGBT osoba. Svrha istraživanja je bila sakupiti podatke kroz popunjavanje upitnika, na osnovu kojih se uradila analiza i izvještaj o rezultatima istraživanja. Ova analiza i izvještaj će poslužiti kao platforma za dalje zagovaranje kod vladinih i drugih institucija – policija, zdravstvo, resorna ministarstva, pravosuđe itd. - za promjene u korist LGBT osoba.

4 ANALIZA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Upitnicima se ispitivalo kako osobe neheteronormativnog rodnog i spolnog identiteta, i seksualne orijentacije žive u Bosni i Hercegovini – koje osobe iz njihovog okruženja znaju za njihove LGBT identitete i da li podržavaju, da li su, i gdje, doživjele diskriminaciju i nasilje, kako su se odnosile prema takvom vidu ugrožavanja svojih ljudskih prava, kako je društvo i pravni sistem reagovao, šta misle o Paradi ponosa i imaju li povjerenje u policiju, da li njihovo psihičko zdravlje strada od straha i homofobije koju trpe zbog svoje seksualnosti ili rodnog izražavanja, te kako se zdravstveni_e radnici_e odnose prema njima. Također, ispitivali su se stavovi LGBT osoba o njihovim društvenim potrebama, o tome šta zajednica misli o samoj zajednici, o radu Sarajevskog otvorenog centra, i na kraju, o političkoj participaciji i razmišljanjima o konkretnom stavu prema LGBT osobama vezanom za ideološku poziciju političkih stranaka.

Mnogi podaci iz ogromne baze podataka, koja je napravljena tokom obrade 545 upitnika, neće biti predstavljeni, jer se u analizi rezultata bavimo prvenstveno onim pitanjima koja smo označili u cijevima i kroz svrhu istraživanja. Detaljnije bavljenje podacima moglo bi, u nekoj budućoj analizi, pokazati postoje li razlike između stepena autiranosti²³ lezbejki, gejeva i biseksualnih osoba članovima porodice – ko je češće autiran i kome. Zanimljivo bi bilo istražiti, na primjer, i autiranost biseksualnih osoba u heteroseksualnom braku ili vezi – da li partneri_ce znaju njihovu seksualnu orijentaciju, kako se prema njoj odnose i ostalo. Mnogobrojne teme mogu biti predmet daljih teorijskih ili praktičnih analiza i izvještaja zasnovanih na ovoj bazi podataka koja je napravljena po prvi put u BiH.

Rezultati su predstavljeni u postotcima, ali kod nekih pitanja, kako bi se što jasnije uvidjela alarmantnost ili slikovitost pojedinih situacija, podaci su prikazivani i u brojevima. Pregled rezultata istraživanja koji je pred vama, sastoji se iz 2 dijela. U prvom dijelu daje se analiza rezultata istraživanja prema oblastima koje su se ispitivale samim upitnikom, tako da se ova cjelina sastoji iz 4 dijela – pregleda demografskih podataka, nekolikih segmenata svakodnevice, aktivizma i političke participacije LGBT osoba. U drugom dijelu se daju preporuke za institucije za koje se pokazalo istraživanjem da treba aktivnije da se pozabave svojim odnosom prema LGBT osobama, a u pitanju su zdravstvo, policija, političke stranke, ali i nevladin sektor.

23 Autiranost trans* osoba je specifična, jer je manje-više prisilna, s obzirom na njihovo svima vidljivo prilagođavanje tijela rodu koji jesu.

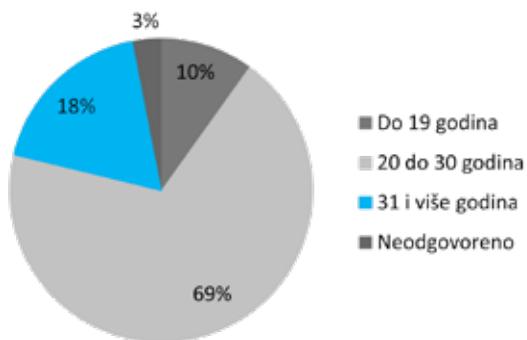
4.1 ŠVAKODNEVNI ŽIVOT LGBT OSOBA

Ovaj dio donosi pregled demografskih podataka, a zatim se bavi coming outom, diskriminacijom, nasiljem, povjerenjem u institucije, mentalnim zdravljem, problemima LGBT osoba, te stavom LGBT zajednice o održavanju Parade ponosa u BiH.

4.1.1 DEMOGRAFSKI PODACI

U istraživanju je učestvovalo 545 osoba, starosti od 15 do 54 godina. Prema starosnim kategorijama, u istraživanju je najviše učestvovalo osoba koje imaju između 20 i 30 godina (68,9%), zatim one koje imaju 31 i više (18,1%), a najmalobrojnija je grupa osoba koje imaju do 19 godina (9,9%).

Prema starosnim kategorijama

Čitava Bosna i Hercegovina je bila pokrivena istraživanjem, jer su osobe iz 38 manjih i većih mjesta učestvovali u istraživanju. Očekivano, najviše osoba je učestvovalo iz Sarajeva (193), Banjaluke (66), Zenice (56), Mostara (43) i Tuzle (43). Ispitanici_e su odgovarali_e na pitanja i o gradu ili općini/opštini rođenja, kao i o gradu ili općini/opštini trenutnog boravišta. Tabela 1 pokazuje pregled ispitanika_ca prema mjestu trenutnog boravišta.

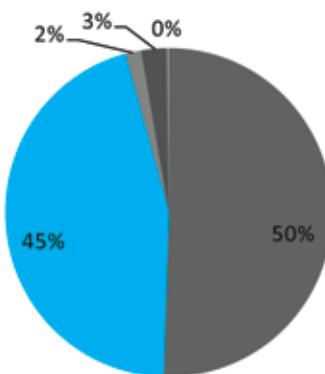
Grad ili općina/opština trenutnog boravišta

Banja Luka	66	12,29%	Mostar	43	8,01%
Beč	2	0,37%	Mrkonjić Grad	1	0,19%
Bihać	10	1,86%	Novi Travnik	2	0,37%
Bijeljina	2	0,37%	Odžak	1	0,19%
Bileća	1	0,19%	Orašje	4	0,74%
Bosanska Gradiška	7	1,30%	Pale	1	0,19%
Bosanski Novi	1	0,19%	Petrovo	1	0,19%
Brčko	12	2,23%	Prijedor	9	1,68%
Breza	1	0,19%	Sanski Most	5	0,93%
Bugojno	4	0,74%	Sarajevo	193	35,94%
Čapljina	4	0,74%	Srebrenik	1	0,19%
Cazin	1	0,19%	Teočak	1	0,19%
Derventa	1	0,19%	Tešanj	2	0,37%
Doboj	9	1,68%	Travnik	6	1,12%
Dobij/Zagreb	1	0,19%	Trebinje	2	0,37%
Gračanica	1	0,19%	Tuzla	43	8,01%
Gradačac	1	0,19%	Višegrad	5	0,93%
Ilijadža	3	0,56%	Visoko	4	0,74%
Istočno Sarajevo	4	0,74%	Vitez	1	0,19%
Kalesija	1	0,19%	Vogošća	1	0,19%
Kiseljak	1	0,19%	Zagreb	4	0,74%
Konjic	1	0,19%	Zavidovići	2	0,37%
Laktaši	1	0,19%	Zenica	56	10,43%
Ljubuški	1	0,19%	Živinice	2	0,37%
Lopare	1	0,19%	Zvornik	1	0,19%
Lukavac	4	0,74%	Trenutno van BiH	3	0,56%
Maglaj	1	0,19%	Ne želim odgovoriti	1	0,19%

Što se tiče spolnog izražavanja, najviše osoba ženskog spola je ispunilo upitnik (50,4%) – polovinu upitnika su ispunile žene. Muškaraca je nešto manje (45,1%) a značaj ovog istraživanja vidimo i u činjenici da je 14 interseksualnih (2,5%) i 9 (1,6%) transeksualnih osoba učestvovalo u njemu. Jedna osoba je dopisala da se ne identificira se po spolu.

Spol

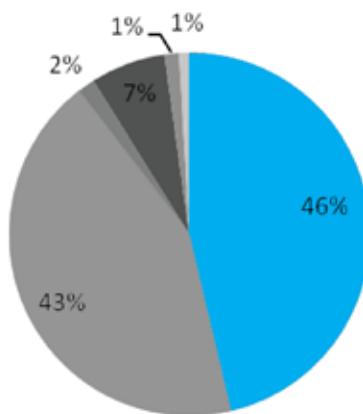
■ Ženski (275) ■ Muški (246) ■ Transeksualni (9) ■ Interseksualni (14) ■ Drugo (1)

Vezano za rodno izražavanje, najviše osoba se identificira kroz ženski rod (46,2%), zatim kroz muški (43,1%). Kroz transrodnost se identificiralo 1,6%, a 6,7% osoba se ne identificira rođno, dok se 1,3% izjasnilo kroz sopstvenu samokreaciju roda. Kada se uporede spolno i rođno identificiranje, uočava se da se od 275 bioloških žena, njih 23, rođno ne osjećaju kao žene, a da se od 246 bioloških muškaraca, njih 11, ne izražavaju kroz muški rod. Devet transeksualnih osoba se rođno izražava kroz transrodnost, a 37 osoba se ne identificira rođno, dok su se neke od 7 osoba rođno identifikovale kao bigender, feminizirani muškarac, povremeno kao žena, povremeno kao muškarac, trenutno kao žena, queer.

Rodno izražavanje

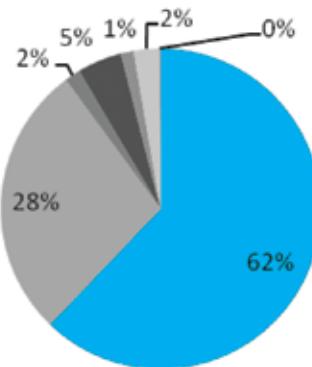
■ Ženski (252) ■ Muški (235) ■ Transrodnji (9)
 ■ Ne identificiram se (37) ■ Drugo (7) ■ Neodgovoren (5)

Od 544 osobe koje su se izjasnile o svojoj seksualnoj orijentaciji, 62,1% je homoseksualno, 27,7% osoba je biseksualno, 4,5% je panseksualno, 1,3% se izjasnilo kao asekualno, 1,6% kao heteroseksualno, a 2,5% osoba se izjasnilo na drugi način: fluidna, queer, ne identificira se, ne zna, trenutno u homoseksualnoj vezi, trans-panskeksualna-queer, gay u svojoj glavi itd.

Seksualna orijentacija

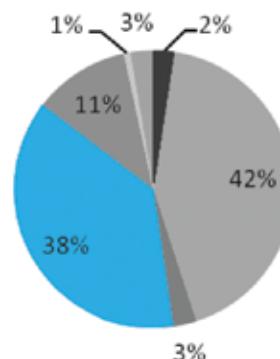
- Homoseksualna (338) ■ Biseksualna (151) ■ Heteroseksualna (9)
- Panseksualna (25) ■ Aseksualna: (7) ■ Drugo (14)
- Neodgovoreno 1)

Zanimljivo je objašnjenje koje je dala jedna osoba koja se izjasnila kao heteroseksualna. Objasnila je da joj se seksualna orijentacija mijenja, da je trenutno heteroseksualna, a često homoseksualna. Dodala je da u slučaju perioda kad se osjeća kao muškarac (seksualno) voli žene, kad se osjeća kao žena - voli muškarce, tako da je svoju seksualnu orijentaciju označila kao heteroseksualnu. A osoba koja se nije izjasnila, objasnila je sljedeće: "Smatram da za seksualnost ne postoji okvir u koji možemo da je stavimo kako bismo vidjeli njen pravi oblik, mogli bismo joj dati ime radi jasnijeg uočavanja razlike između moje i tuđe seksualnosti, ili kako bismo je, kao takvu, mogli zakačiti na vlastitu ličnost. Tako da su svi odgovori tačni u istoj mjeri u kojoj su i pogrešni."

Stečeni/završeni stupanj/stepen obrazovanja

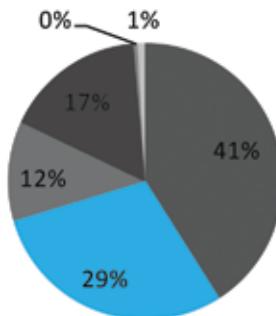
- Osnovna škola (13)
- Srednja škola (232)
- Viša škola (15)
- Fakultet (osnovne studije) (205)
- Magistarski/master studij (61)
- Doktorski studij (4)
- Neodgovoreno (15)

Socijalna kategorija, određena trenutnom primarnom okupacijom, koja je bila najzastupljenija u istraživanju jesu zaposlene LGBT osobe, uz zaposlene na određeno vrijeme, kojih ukupno ima 41%. Gotovo isto toliko ima i studentske kategorije – 40,9% (kada se kategorija učenik_ca/student_ica uporedi sa starosnom dobi).

Trenutna primarna okupacija

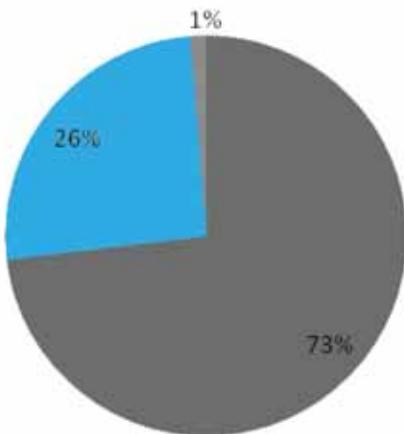
- Učenik_ca/student_ica (223)
- Zaposlen_a (160)
- Zaposlen_a na određeno (64)
- Nezaposlen_a (90)
- Umirovljenik_ca/penzioner_ka (3)
- Neodgovoreno (5)

Specifičan podatak, kada se uzmu u obzir dimenzije priče o etničkom izjašnjavanju koje su aktuelne trenutno u BiH, jeste da se od 545 osoba, do 54 godine, samo 25,1% izjašnjava etnički. Neki od odgovora vezani za dopisivanje etničke pripadnosti su bili i Romkinja, Bosanski Srbin, Bosanski Hrvat, građanin prije svega, Jugoslaven, izjašnjavam se multietnički, ne posjedujem ovakav vid identiteta itd.

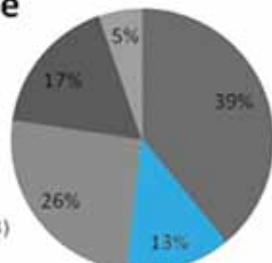
Etnička pripadnost

- Ne izjašnjavam se etnički (398)
- Izjašnjavam se etnički (139)
- Neodgovoreno (7)

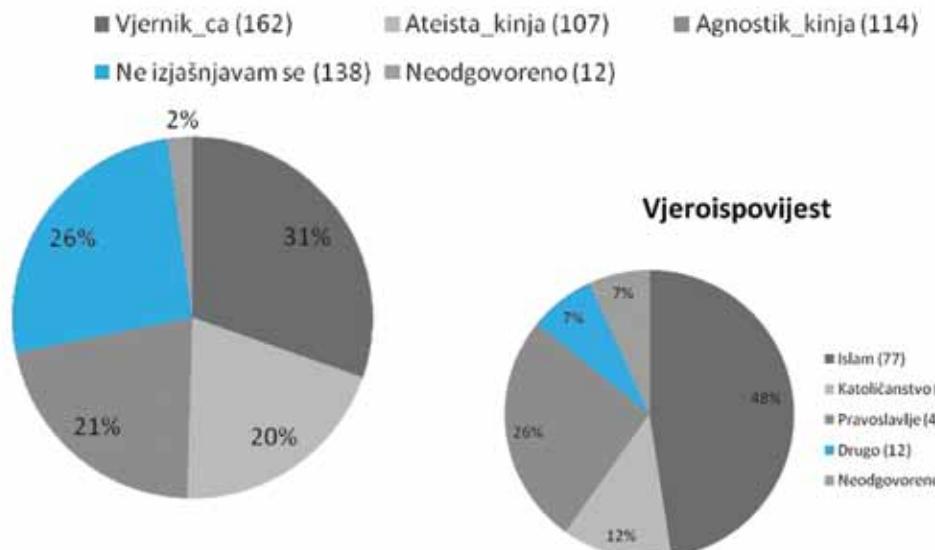
Etničko izjašnjavanje

- Bošnjak_inja (52)
- Srbin_pkinja (34)
- Ostali_e (7)
- Hrvat_ica (17)
- Bosanac_ka i Hercegovac_ka (23)

Kada je religioznost u pitanju, predrasuda je da među LGBT osobama ima malo vjernika_ca, jer se smatra da se religija i homoseksualnost međusobno isključuju, kao sociološki fenomeni, prije svega na osnovu reproduktivnosti. Ipak, mnoge LGBT osobe spajaju svoje seksualne identitete sa religijskim. Trećina osoba koje su učestvovale u istraživanju su označile svoju vjeroispovijest kroz neku od tri monoteističke vjere, a 2,2% osoba je dopisalo svoju vjeroispovijest. Neki od odgovora vezani za dopisivanje vjeroispovjesti bili su anarhistkinja, antiteista, budizam, gnostik, hinduizam, judaizam, katolkinja spiritualne prakse, kršćanka, militantni ateista, panteizam, muslimanka/budistkinja, rodnovjerna, spiritualan_na, taoizam itd.

Vjeroispovijest

Sakupljeni demografski podaci obezbijedili su bazu podataka o starosnoj dobi, mjestu življenja, spolu, rodu, seksualnoj orijentaciji, stupnju obrazovanja, trenutnoj primarnoj okupaciji, te entničkoj pripadnosti i vjeroispovijesti, koji kada se međusobno ukrste, i sa ostalim pitanjima iz upitnika, također, mogu dati različite podatke za analizu.

4.1.2 COMING OUT

Najspecifičniji coming out, bilo da je dobrovoljni ili prinudni, jeste članovima porodice. Mnogo je razloga za to, i teorija se time detaljno bavi, a naše istraživanje pokazuje da članovi porodice u većini slučajeva ipak ne znaju da je njihovo dijete, sestra, brat, supružnik_ica LGBT osoba. Kroz pitanje koje osobe iz Vašeg okruženja znaju/ne znaju da ste LGBT osoba, pokazalo se da za čak 90,4% LGBT osoba prijatelji_ce znaju i da ih velika većina podržava – od ukupnog broja prijatelja_ica koje znaju, 89,2% podržava svoje LGBT prijatelje_ice. Također, i kolege_ice sa posla/iz škole/sa fakulteta češće znaju da je osoba LGBT nego članovi porodica. Naime, za 46,4% osobe okruženje sa posla, iz škole ili fakulteta zna da su LGBT i dvije trećine (66,6%) ih podržava. Sestra/sestre²⁴ u 44,7% prilikom znaju da im je brat/sestra LGBT osoba, i 86,7% pružaju podršku, što ih čini grupom koja poslije prijatelja_ica najviše podržava LGBT osobe. Na četvrtom mjestu su majke/starateljice – za 40,7% LGBT osoba majke znaju, ipak samo 61% majki podržava svoju djecu. Brat/braća u 37,1% znaju, ali ih većina podržava, 75,9%. Za svaku treću osobu poznanici_e znaju (36,8%) i većina ih podržava (67%). Svakoj petoj LGBT osobi otac/staratelj zna za seksualnu orijentaciju ili rodni identitet (22,7%) i manje od polovine podržava svoju djecu (41,8%), što očeve/staratelje stavlja na posljednje mjesto kada je uža porodica i davanje podrške u pitanju, a zatim slijedi šira familija (za samo 15,2% LGBT osoba šira familija zna, ali ih zato dvije trećine ovih koji znaju - 65,7% - podržava).

Ovdje donosimo pregled mreže socijalne podrške koju imaju ili nemaju LGBT osobe u BiH, a u zaključku ćemo istaći potrebu za višeslojnom socijalnom akcijom na polju društvene zaštite LGBT osoba i potrebe za podizanjem svijesti šire zajednice, koje bi imalo za cilj smanjenje homofobije, očuvanje mentalnog zdravlja i prihvatanja seksualnosti bez vrijednosnih propitivanja.

	Majka/ starateljica	Otar/ staratelj	Sestra/ sestre	Brat/Braća
Zna	40,7% (podržava 61%)	22,7% (podržava 41,8%)	44,7% (podržava 86,7%)	37,1% (podržava 75,9%)
Ne zna	43,5%	63,8%	45%	49%
Ne znam da li zna	15,7%	13,5%	10,3%	13,9%

24 U upitniku je uzimano u obzir da li osoba ima određene osobe – majku, oca, sestru i ostalo.

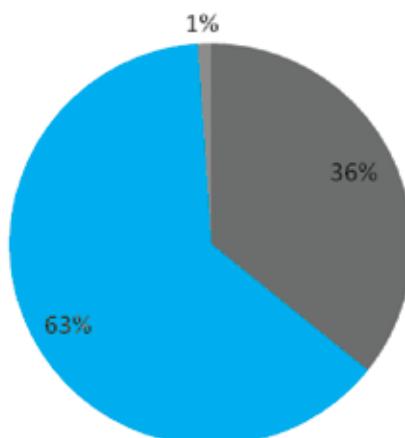
	Šira familija/ porodica	Prijatelji_ce	Poznanici_e	Kolege_ice sa posla/ škole/fakulteta
Zna	15,2% (podržava 65,7%)	90,4% (podržava 89,2%)	36,8% (podržava 67%)	46,4% (podržava 66,6%)
Ne zna	59,5%	5,6%	31,6%	30,1%
Ne znam da li zna	25,3%	4%	31,6%	23,5%

4.1.3 DISKRIMINACIJA

Na pitanje da li ste doživjeli neki vid diskriminacije zato što ste LGBT osoba (uskratilo Vam se ili ograničilo neko pravo, stavljeni ste u gori položaj od drugih u nekoj situaciji, trpjeli ste mobing na poslu, trpjeli ste ponižavanja, bili žrtva govora mržnje u javnosti i slično), pozitivno je odgovorilo 35,8%, a negativno 63,1%. Lako ovaj podatak iznenađuje u prvi mah, budući da tvrdimo da živimo u homofobnom društvu u kojem su LGBT osobe svakodnevno izložene diskriminaciji, zapravo je lako objašnjiv. Osobe koje nisu autirane u široj javnosti – na poslu, na fakultetu, poznanicima itd – ne mogu ni biti diskriminisane na osnovu svoje seksualne orijentacije. Istraživanje pokazuje da kolege_ice sa posla/iz škole/za fakulteta u 40,7% znaju da je osoba LGBT ali ih gotovo polovina ne podržava. Također, za svaku treću LGBT osobu (31,8%) poznanici_e znaju koje je seksualne orijentacije. Sve ovo zajedno se uklapa u dobijenu sliku da je malo više od trećine LGBT osoba autovano širem krugu ljudi, te zato diksriminaciju i trpi otrilike svaka treća LGBT osoba.

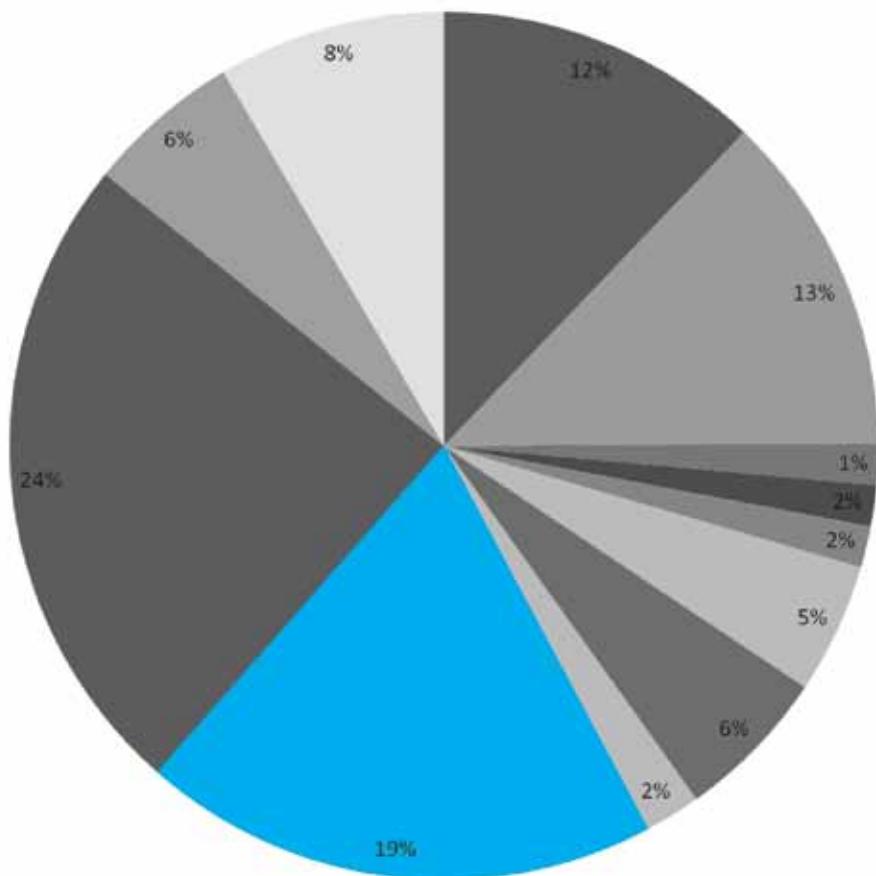
Da li ste doživjeli diskriminaciju?

■ Da ■ Ne ■ Neodgovoreno

Gdje ste doživjeli diskriminaciju?

- Na fakultetu
- Na radnom mjestu
- Na sudu/u tužilaštvu
- Na Zavodu za zapošljavanje
- U Centru za socijalni rad
- U nevladinoj organizaciji koja se bavi ljudskim pravima
- U policijskoj stanici/upravi
- U psihološkom/terapeutskom/psihijatrijskom savjetovalištu
- U ugostiteljskom objektu/prodavnici
- U školi
- U zdravstvenoj ustanovi
- Unutar LGBT zajednice

Ispitanici_e su mogli_e i dopisati mjesto diskriminacije i među najfrekventnijim odgovorima su se našla sljedeća mesta: na javnom mjestu, na treningu, preko telefona, pri dobivanju boravišne dozvole, pri iznajmljivanju stana, u javnom gradskom prijevozu, u porodici.

Koja je grupa najizloženija diskriminaciji?

Gejevi koji su doživjeli neki vid diskriminacije: 54

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
9,5%	69,8%	20,6%

Lezbejke koje su doživjele neki vid diskriminacije: 63

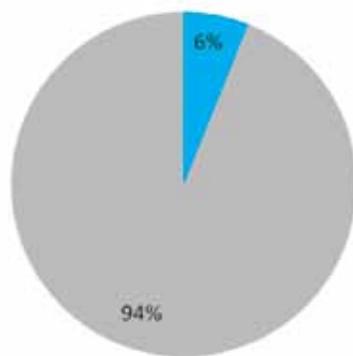
Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
13%	74,1%	13%

Biseksualne osobe koje su doživjele neki vid diskriminacije: 41

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
24,4%	61%	14,6%

Prijava diskriminacije

■ Da ■ Ne

Diskriminacija se ne prijava u 93,8%. Ovdje izdavajamo najfrekventnije razloge zbog kojih se diskriminacija ne prijava:

- Bojala sam se posljedica.
- Da ne bi i drugi ljudi saznali o mojoj seksualnoj orijentaciji.
- Draže mi je da sama riješim to nego da upličem policiju u to jer počesto me dočeka njihov smijeh na taj problem koji umanjuju.
- Jer u toj dobi nisam znao kako prijaviti govor mržnje ni da li je to kažnjivo djelo.
- Kome? Da li bi me ti stvarno zaštitali? Dakle iz straha za život, sigurnost, iz straha i srama od osude ali prije svega iz straha i srama od odbačaja i socijalne izolacije.
- Ne vjerujem policiji!

- Ne vjerujem pravosuđu.
- Nema se kome prijaviti; policija se ne bavi ni težim djelima, a kamoli diskriminacijom.
- Nemam povjerenja u institucije.
- Nisam želio probleme i nisam želio da se podaci o mom seksualnom opredjeljenju šire bez kontrole.
- Nisam znao da mogu da prijavim nekome taj događaj.
- Novi zakon o zabrani diskriminacije ne funkcioniše i sudstvo je homofobično.
- Postoje dva razloga, prvi je što ne znam tačno kome bih se obratila za takvo što, a drugo - ako prijavim, imala bih strah da to izade u javnost i otkrije me. Evo, dođe do nekog procesa, možda čak do suda ako je ozbiljnija neka prijava, i šta onda? Svaki čas može doći recimo poziv na sud na kućnu adresu gdje neko od rodbine može pročitati. Ovo je sad samo primjera radi, vjerovatno najgora solucija, ali je moguća i sasvim dovoljna da me spriječi da prijavim bila šta takvo. Još su na ovim prostorima mediji sveprisutni, nažalost u negativnom smislu, prije godinu ili koliko već je "zvonilo" na sav mah kako su dvije djevojke zbog pokazivanja javno da su u vezi u jednom kaficu izbacene van, i čak ni ne pitajući sam saznala njihove identitete. Informacije se radi ovakvog mentaliteta kakav jest vrlo brzo šire što nas koji nismo u mogućnosti da "izađemo iz ormara" postavlja u vrlo opasnu poziciju.
- Pretrpjela sam izrugivanje u par navrata jer nisam u situaciji da mijenjam posao
- Radilo se o tome da je školska psihologinja pokušavala da me izliječi, pa sam prekinuo posjete. Taj slučaj ne smatram važnim za prijavu a i bio sam samo tinejdžer.
- Rijetko se reagira na to, previše je po mom iskustvu bilo pustih obećanja, pogotovo kada je u pitanju NVO koji se "zalaže" za LGBT prava i daju tzv podršku.
- Tada nisam bila upoznata sa SOC-om, tako da nisam znala kome se obratiti.
- Zato što nisam mislio da bi od toga bilo ikakve koristi, samo bi stvorilo još više problema
- Zato što se diskriminacija desila u institucijama kojima bi trebala prijaviti.

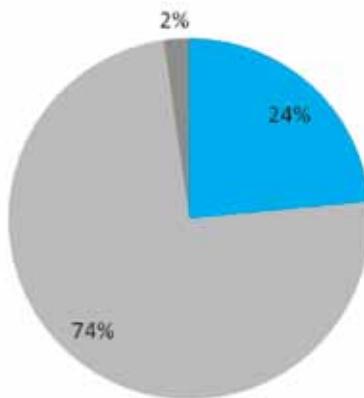
Tri osobe su diskriminaciju prijavile nevladinoj organizaciji koja se bavi ljudskim pravima, tri osobe su to uredile pri Uredu/kancelariji Ombudsmana za ljudska prava u BiH, dvije su prijavile odvjetniku_ci/advokatu_kinji, a deset osoba koji su dopisale da su nekom drugom prijavile diskriminaciju, to su učinile donatoru organizacije, organizatoru Zagreb Pridea, pedagogu, policiji, te školskom psihologu.

Samo su 3 (0,5%) slučaja diskriminacije bila procesuirana, jedan proces još uvijek traje (0,2%), a 23 (4,2%) slučaja koja su bila prijavljena nisu bila procesuirana nikada. Samo je 1 (0,2%) slučaj završio uspješno, a 1 (0,2%) još uvijek traje, dok su ostali procesi riješeni nekim drugim putem: nađen izgovor za otkaz s posla poslije trogodišnjeg zalaganja za NVO; rečeno mi je da promenim način ponašanja i da je do mene.

4.1.4 NASILJE

Doživljeno nasilje

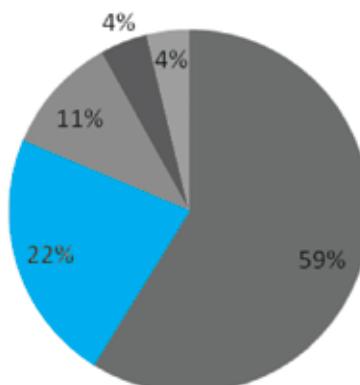
■ Da (130) ■ Ne (410) ■ Neodgovoreno

Zbog svog rodnog izražavanja ili seksualnog identiteta 23,5% osoba je doživjelo nasilje, a 74,2% osoba nije nikada bilo žrtva nasilja. Od broja osoba koje su doživjele nasilje, gotovo svaka osoba (94,6%) je doživjela psihičko/verbalno nasilje. Fizičko nasilje je doživjela svaka treća osoba (36,1%), a seksualno skoro svaka peta (17%). Dopisani su i „drugi“ oblici nasilja poput - cyber nasilja, porodičnog nasilja itd.

Vrsta nasilja

■ Psihičko/verbalno (123) ■ Fizičko (47)
 ■ Ekonomsko (9) ■ Drugi oblik nasilja (8)
 ■ Seksualno (22)

Kako smo i pretpostavljali, žrtve nasilja su u mnogo više slučajeva autirane osobe. Kako ne skrivaju svoj seksualni i rodni identitet, autirani gejevi, lezbejke i biseksualne osobe su vidljivije u javnosti, za njih šira okolina zna, te su zato češće meta homofobnih napada i ostalih zločina iz mržnje, nego što je to slučaj sa neutiranim osobama.

Ko najviše trpi nasilje?

Autirani gejevi koji su doživjeli nasilje: 42

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
7,1%	69%	23,8%

Neautirani gejevi koji su doživjeli nasilje: 2

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
50%	0	50%

Autirane lezbejke koje su doživjele nasilje: 32

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
21,9%	62,5%	15,6%

Neautirane lezbejke koje su doživjele nasilje: 1

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
0	0	100%

Autirane biseksualne osobe koje su doživjele nasilje: 24

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
25%	58,3%	16,7%

Neautirane biseksualne osobe koje su doživjele nasilje: 4

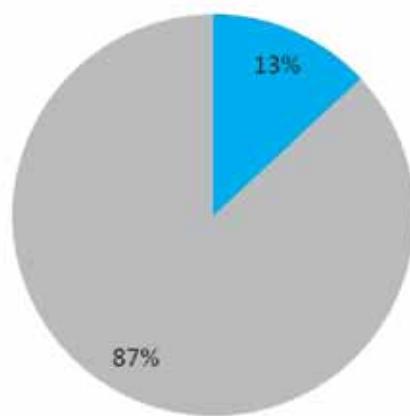
Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
25%	75%	0

4.1.5 POVJERENJE U INSTITUCIJE

Ogroman disbalans između dešavanja nasilnih radnji, prijavljivanja i procesuiranja ozbiljan je pokazatelj da institucije ne rade profesionalno kada je nasilje nad LGBT osobama u pitanju: 130 osoba je doživjelo neki oblik nasilja, samo njih 17 je prijavilo to nasilje, a samo 3 slučaja su procesuirana na sudu, dok se 2 slučaja još procesuiraju. Ako se uzme u obzir dobijeni podatak da su samo 3 slučaja prijavljenog nasilja procesuirana na sudu, zaista nije neobičan podatak da LGBT osobe nemaju povjerenja u institucije koje treba da ih štite.

Prijava nasilja

■ Da (17) ■ Ne (113)

Osobe koje su doživjele nasilje ne prijavljuju to institucijama. Njih 86,9% nisu prijavile nasilje koje su pretrpjele, a samo je u 17 slučajeva nasilje bilo prijavljeno. Mnogobrojni su razlozi kojima se opravdava toliko neprijavljanje, a ovdje ćemo navesti samo one razloge koji su se ponavljali.

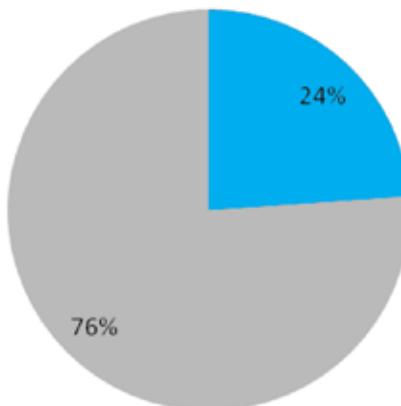
- Jer bh društvo podržava nasilje prema drugom i drugaćijem
- Jer me je bilo strah da će me i tamo gdje prijavim (policija) osuđivati zbog moje orijentacije.
- Jer se radilo o porodičnom problemu pa da se ne bi dalje širilo, došlo je do razvoda braka, a i zbog kćerke.
- Jer su mi roditelji.
- Još nisam bio out i nisam bio spreman da se nosim sa procesom.
- Ne znam, zato što sam budala... imao sam strah prijaviti to, jer sam bio mlad... bojao sam se da će neko saznati za mene...

- Bilo me strah!
- Nepoverenje u policiju i zbog društvene osude jer nisam sigurna da bi mi pružili zaštitu.
- Nisam želio probleme i nisam želio da se podaci o mom seksualnom opredjeljenju šire bez kontrole.
- Nisam znala kome da prijavim.
- Psihičko nasilje nisam prijavila jer živim u malom mestu - napravila bih problem sebi.
- Strah od diskriminacije i homofobije
- Strah od policije i okoline
- Taj oblik tužbe ne piće vode u našem kantonu, policija niti ovlašteni organi ne rade svoj posao i po gorim krivičnim dijelima, a kamoli za ovu vrstu po njima "hirova". Sve to lijepo stoji na papiru da mi imamo prava, ali u biti ih nemamo.
- Verbalno nasilje sam ponekad doživio kada sam bio u osnovnoj školi. Tada sam bio dijete i nisam imao hrabrosti prijaviti nasilje. Da mi je danas ovu pamet koju imam, sigurno bih prijavio osobe koje su znale verbalno vrijedati.
- Više puta mi se desilo da, dok hodam sa djevojkom, grupa muškaraca nas počne vrijedati. Kako se to svaki put desilo u prolazu, nisam bila u mogućnosti da saznam ko su oni, ni da prijavim.
- Zato što je teško dovesti policiju u sopstvenu kuću, zato što sam bio maloletan i bojao se da će da završim na ulici...
- Zato što me bilo stid.
- Zato što sam se previše bojao.

Nasilje se prijavljuje advokatu_kinji, BH Telecomu, NVO, policiji, razrednom starješini_ki. Od šest procesuiranih slučaja na sudu, za dva još uvijek traje proces, a od četiri završena, jedna osoba koja je počinila nasilje dobila je 6 mjeseci uslovne kazne.

Povjerenje u policiju

■ Da (128) ■ Ne (407)

U policiju ima povjerenje 23,1% ispitanika_ca, dok čak 73,6% nema. Ispitanici su imali priliku da dopišu zbog čega ne vjeruju policiji, i ovdje prenosimo razloge koji su se ponavljali.

Zašto ne:

- Bez stvaranja predrasuda prema policiji, jer sve su individue različite, moram istaći da zbog opštег društvenog nivoa razumijevanja LGBT osoba nisam sigurna da bi i pripadnici policije dali značaj i prioritet rješavanju problema diskriminacije, mobinga, nasilja i sl. a da pri tome za takvu osobu ne izreknu "sam/sama je tražila" ili "ponašaj se normalno, a kući radi šta hoćeš" i slično, te isti predmet odložili na stranu, odnosno u ladicu.
- Dok god policajci/ke koji sami su LGBT žive u ormaru iz svojih strahova i sramova, ja neću moći vjerovati takvoj policiji.
- Doneđavno mislim da nisu bili spremni da pomognu u slučaju homofobnih napada, što je potvrdio QSF. Mislim da još uvijek ovisi veoma o tome ko uzima prijavu. Međutim, nadam se da se to lagano mijenja zahvaljujući zadnjim akcijama SOC-a u tom polju.
- Prevenstveno zbog toga što nemam povjerenja da će profesionalno pristupiti svom poslu (tj. postupit će iz lične perspektive odnosno ličnih uvjerenja, umjesto iz profesionalnih standarda)
- Homofobični su, nisu edukovani.
- Htio bih odgovoriti iako sam stavio DA. Mislim da je policija vrlo nekvalitetan servis generalno prema svima koji su manje moći. Ali mislim da, kao i u slučaju žena žrtava nasilja, policija će djelovati kada je primorana da djeluje i sve je stvar stava kako će se to riješiti. Tako da mislim da nije policija specifično loša prema nama, nego je to posljedica društvenog odnosa i generalne situacije u policiji.
- Imam dijelom povjerenja i znam iz iskustva da ima veoma profesionalnih policajki i policajaca. Ipak, dio njih mi ne ulijeva povjerenje i djeluje mi neprofesionalno, korumpirano ili agresivno.
- Imao sam negativno iskustvo; bio sam napadnut (ali ne zbog svoje homoseksualne orijentacije) od strane više muškaraca, 7 njih; zvao sam u pomoć, opljačkali su me; prijavio sam policiji, ali mi nisu pomogli, bili su mrzovoljni.
- Iskustvo iz drugih oblasti mi ukazuje da često policija nema dovoljno kapaciteta a često ni volje da se bavi tim stvarima.
- Jer mislim da ih uopšte ne zanima LGBT populacija i da ne bi baš rado ustupili pomoć iako im je to dužnost bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet
- Jer sticajem okolnosti znam za slučaj kada se mladić obratio za pomoć, a dobio je samo uvrede i ponižavan je. A nisam upoznata ni sa jednim suprotnim slučajem.
- Kako da vjerujem policajcima koji su podmitljivi a većina njih i sami javno pokazuju netrpeljivost prema LGBT osobama. Ovo je iz mog iskustva.
- Koliko da, toliko i ne. Ne mislim da bi zaštitili LGBT osobe kojima se krši neko pravo, nisu dovoljno educirani, smatraju da je to smiješno, čast izuzecima.
- Na moju sreću nisam imao posla s njima ni na kom polju... kad bi znali da sam gay, maltretirali bi me samo tako. Pišem, jer znam da je jedan moj prijatelj dobijao batine samo zato što je gay!!!
- Ne smatram da je u policijsku svijest inkorporirana činjenica da smo isto kao drugi građani i da nas treba odvajati od "ostalog svijeta" te da nas gledaju istim očima po pitanju potreba.
- Nikad se nisam osjećala zaštićenom, djelovali su mi uvijek nezainteresovani, prezaposleno; uvijek se osjećam okrivljeno, a ne oštećeno (za neke slučajeve nevezano za to što sam LGBT); nemaju vremena da saslušaju.

- Nisam imao nikakva lična loša isksutva sa policijom do sada. O lošim iskustvima policije sa LGTB osobama jedino mogu sazнати iz medija. Ali generalno imam povjerenja u policiju.
- Osjetila sam nasilje od njih.
- Policijski (i policijske) su žrtve patrijarhalnog odgoja, a uz to, na mjestu kvalificirani moći
- Majka mi se bavi nasiljem u porodici i znam kako im je "mrsko" djelovati.
- Više puta sam bio svjedok da je policija samo pasivno posmatrala situacije u kojima je i te kako trebala reagovati.
- Zato što ne rade adekvatno svoj posao. Moja kritika podrazumiјeva rad sa marginalizovanim populacijama. Ne samo sa LGBT, već i sa SW, MSM, IKD itd..
- Zato što sam bila u prilici da čujem kako policija širi govor mržnje i mislim da ne grijesim što ih već mogu zamisliti kako tuku LGBT osobu. Na kraju krajeva, ne bismo se ni morali toliko kriti da oni obavljaju svoj posao i štite sve građane BiH podjednako.
- Zato što sam od njih doživio i fizičko i psihičko nasilje, dovoljan razlog.
- Zato što su otvoreno protiv LGBT osoba i zato što smo imali slučajevе koje smo prijavljivali, koje su oni ignorisali.

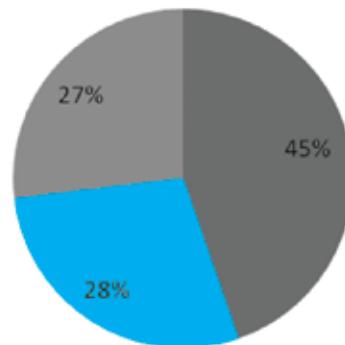
4.1.6 ZDRAVLJE

Na pitanje da li osjećate psihičke poteškoće (depresija, osjećaj straha ili uznemirenosti, potištenost i sl.) zbog posljedica homofobije koje trpite jer ste LGBT osoba, približno svaka druga osoba je odgovorila pozitivno, što se podudara sa istraživanjima²⁵ koja su rađena vezano za mentalno zdravlje LGBT osoba. Mentalno zdravlje LGBT osoba je nedovoljno istražena tema kada se uzme u obzir veličina populacije, te bi bilo neophodno provesti veliko istraživanje koje bi povećalo svjesnost javnosti o ovoj temi, umanjilo neznanje, predrasude i stigmatizaciju, i koje bi bilo od pomoći pri radu sa LGBT klijentima_cama, ali i kao metoda razbijanja otpora koje LGBT osobe imaju prema psihološkoj ili terapeutskoj pomoći, a bilo bi od koristi i za ljude (porodica, prijatelji) koji su u bliskim kontaktima sa LGBT osobama i koji ne znaju kako da se nose sa tim. Također, ovdje nam je znakovit i izrazito veliki broj osoba koje nisu odgovorile na pitanje. Ne ulazeći u analizu mogućih razloga za to, ističemo problem percipiranja psihičkih poteškoća, kao i samopercipiranja kada su psihički problemi u pitanju. Istraživanje koje bi trebalo provesti na ovu temu, moralno bi zbog delikatnosti pitanja da bude kvalitativno i rađeno kroz polustrukturirane intervjuje sa osobama, kako bi se umanjile proizvoljnosti u shvatanju i tumačenju određenih stanja.

²⁵ Ovdje navodimo i jedno regionalno koje se ticalo direktno mentalnog zdravlja LGBT osoba: Karleuša, Maša. Coming out proces i mentalno zdravlje homoseksualaca. Beograd, Queeria, 2006.

Psihičke poteškoće zbog posljedica homofobije

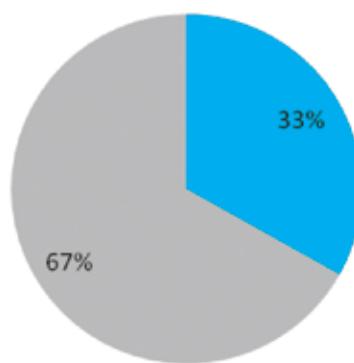
■ Da (244) ■ Ne (155) ■ Neodgovoreno (146)

Ipak, svaka treća osoba koja, trpeći posljedice homofobije, osjeća depresiju, strah, uznemirenost, potištenost, ili neke druge simptome, odlučuje se da potraži stručnu psihološku, psihijatrijsku ili terapeutsku pomoć, a razlozi se odnose ili na pretpostavljenu nekompetenciju osoba kojima bi se obratile, ili na strah da će se otkriti njihova seksualnost.

Da li ste potražili stručnu psihološku/psihijatrijsku/terapeutsku pomoć?

■ Da (81) ■ Ne (163)

Razlozi zbog kojih se stručna pomoć, iako potrebna, ne traži:

- Drugim sam razlogom išla kod psihijatrice kojoj sam to spomenula ali me je samo pogledala u čudu i odmah prešla na drugu temu.
- Državni doktori ne dolaze u obzir, za privatne nemam novca.
- Iz straha od reakcije; self-help pomoću informacija na internetu, to mi je najviše pomoglo, meeting siteovi, pomogli su mi ljudi iz inostranstva preko interneta sa kojima

sam mogao otvoreno da govorim o svojoj seksualnosti.

- Jer ne vjerujem u diskreciju tih lica u mojoj lokalnoj zajednici
- Meni je terapija ovaj intervju. Sam se liječim razgovorima sa kul ljudima. Mislim da se kod nas ne može naći profesionalna osoba kojoj bi čovjek ispričao svoje probleme. Imao sam profesora koji je tvrdio da je "izlijeo" gej osobu iako je taj profesor zaista poznat i priznat.
- Moj strah je konkretiziran na porodicu i sakrivanje LGBT identiteta od porodice.
- Neće mi pružiti pomoć na način na koji mi je pomoć potrebna; iškustvo prijateljice koja je dobila tablete da bude "strejt".
- Needukovan kadar u pogledu LGBT.
- Pošto nikome nisam rekao da sam gay, ne trpim direktno homofobne posljedice. Više je to izraženo na drugi način. Kako to da nemaš curu? Što se ne ženiš?
- Nemam povjerenja u stručnjake_inje, a razvio sam svoje neke mehanizme kanalisanja koji dobro funkcionišu.
- Nisam htjela da budem označena.
- Obzirom da sam maloljetna osoba ne mogu tražiti takvu pomoć bez petljanja roditelja koji nisu upućeni u moju sexualnost.
- Dobijala podršku u NGO-u koji se bavi ovim pitanjima.
- Smatram da je to prvenstveno problem političko-socijalne evolucije naše kulture i tradicije, nego lični i psihički problem. Jedno mi mogu pomoći osobe sličnih stavova i razmišljanja, dok utjeha od strane psihologa ili drugog sličnog lica mi nije potrebna. Potrebno je razviti svijest društva, da bi individua u njemu našla potrebnu slobodu.
- Sramota me.
- Strah me je priznati nekom stručnom licu da sam gay.
- Strah od diskriminacije.
- Strah od homofobije, nepovjerenje.
- Strah od outiranja!
- Strah od razgovora na tu temu.
- Struka to smatra bolešću. Transeksualnost. U BiH se nema kome obratiti.
- Zato što mislim da psiholog/psihiyatatar/terapeut ne može da pomogne jer ja kao lgbt osoba osjećam anksioznost i sl. I nakon izlaska iz njegove/njene ordinacije okolina bi bila ista kao i prije ulaska u istu.
- Zato što nijedna terapija ne može promijeniti činjenično stanje niti mi ga olakšati. Vrlo dobro znam i cijelim to što jesam, ali potištenost je i dalje tu s obzirom da bi me se porodica odrekla da sazna ili slične stvari. To nije nešto na što možete ostati ravnodušni. Živjeti konstantno pod tim strahom da vas ne otkriju (teško je sakravati pogotovo kako zalazite u godine, ili imate ozbiljnju vezu za koju planirate i osnivanje porodice u budućnosti) je izuzetno uznemiravajuće nekada.
- Zato što radim u zdravstvu i poznajem psihijatre te nemam povjerenja.
- Zato što se bojim rekacije!
- Zbog prijekornog govora kojeg bih dobila od roditelja kada bih zatražila takvu vrstu pomoći (desilo se već jednom). "Nije ti to potrebno, izmišljaš samo. Dižeš frku oko ničega, nauči se nositi sa svojim životom."

Percepcija psihičkih problema osjetljivo je pitanje, a osjetljivost se usložnjava kada se uzme u obzir i dodatna ranjivost LGBT zajednice. Sa druge strane, kulturološka je stvar izbjegavanje priznavanja da se imaju psihičke poteškoće, tako da se, u istraživanjima, posebno mora imati u vidu nesvesnost da se problemi imaju ili potreba da se prikrivaju ukoliko svijest o njima i postoji. U prikazu koji upoređuje ko češće osjeća psihičke poteškoće zbog posljedica homofobije koju trpi uočava se, na prvi pogled i paradoksalno, da autirane osobe mnogo češće osjećaju psihičke poteškoće od neautiranih. Ovakvo stanje se ne slaže sa teorijom

koja govori o psihološkim prednostima procesa coming outa, ali se uklapa u situaciju u kojoj su autirane osobe izloženije društvenoj diskriminaciji i nasilju, što im sve zajedno uzrokuje i psihičke probleme. Također, nije nepoznato da konformizam doprinosi, duševnom miru, ma kako taj mir prividan ili površan bio.

Ko najčešće osjeća psihičke poteškoće zbog posljedica homofobije koju trpi?

Autirani geđevi koji osjećaju psihičke poteškoće: 74

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
4,05%	77,03%	18,92%

Neautirani geđevi koji osjećaju psihičke poteškoće: 11

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
18,18%	63,64%	18,18%

Autirane lezbejke koje osjećaju psihičke poteškoće: 75

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
9,3%	77,3%	13,3%

Neautirane lezbejke koje osjećaju psihičke poteškoće: 1

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
0	0	100%

Autirane biseksualne osobe koje osjećaju psihičke poteškoće: 44

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
18,18%	65,91%	15,91%

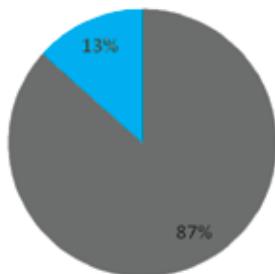
Neautirane biseksualne osobe koje osjećaju psihičke poteškoće: 9

Do 19 godina	Od 20 do 30 godina	Preko 30 godina
11,11%	55,56%	33,33%

Grafički prikaz toga kome su LGBT osobe rekle svoju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet od nabrojanog medicinskog osoblja, kao i njihovu reakciju pogledajte na grafikonu 24. U nastavku donosimo i najčešće razloge zbog kojih osobe ne govore o svojoj seksualnosti ili rodnom identiteti medicinskom osoblju.

Medicinsko osoblje i reagovanje? Psiholog_inja

- Reagirao_ia je profesionalno
- Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

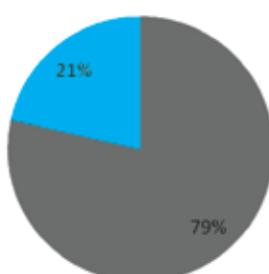

Razlog zbog kojeg medicinskom osoblju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba:

- Da ne bi došlo do roditelja.
- Govor mržnje.
- Ne osjećam potrebu da govorim medicinskom osoblju o svojoj orijentaciji.
- Nije bilo potrebe.
- Nije ih zbog toga posjetila.
- Nikom od navedenih nisam rekla jer ih se to ne tiče.
- Nisam bio dovoljno hrabar da se autujem.
- Nisam imala razloga da kažem bilo kome.
- Nisam osjećala potrebu da mu kažem.
- Nisam rekao jer nije bilo potrebe. Nije bilo konkretnog problema koji je vezan za seksualnu orijentaciju.

Medicinsko osoblje i reagovanje? Psihijatar_ica

- Reagirao_ia je profesionalno
- Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

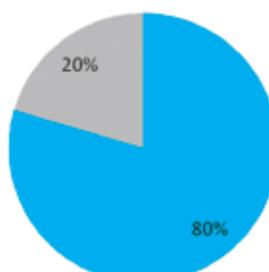

Razlog zbog kojeg medicinskom osoblju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba:

- Svi odgovori: nije bilo potrebe.

Medicinsko osoblje i reagovanje? Terapeut_kinja

- Reagirao_ia je profesionalno
- Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

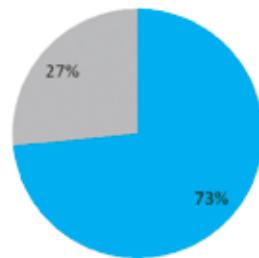
Razlog zbog kojeg medicinskom osoblju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba:

- Svi odgovori: nije bilo potrebe.

Medicinsko osoblje i reagovanje?

Liječnik/ljekar obiteljske/porodične medicine

- Reagirao_ia je profesionalno
- Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

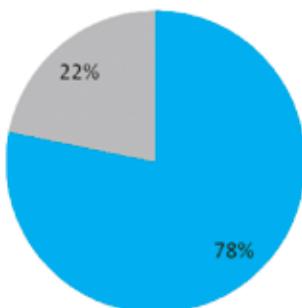
Razlog zbog kojeg medicinskom osoblju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba:

- Nema potrebe.
- Ne želi da se autuje.
- Nerazumijevanje, neupućenost, neznanje.
- Nešto između, ne reaguje (zna), ali ignoriše i negira moje autovanje (tipa: pita kad će se ženiti iako sam joj rekao da imam odnose sa muškarcima).
- Zato što su mi kolege.
- Zbog diskriminacije da ne dobijem zdravstvenu uslugu!
- Zbog toga što živi u malom mjestu i svako svakog poznaje.

Medicinsko osoblje i reagovanje?

Ginekolog_inja

- Reagirao_ia je profesionalno
- Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

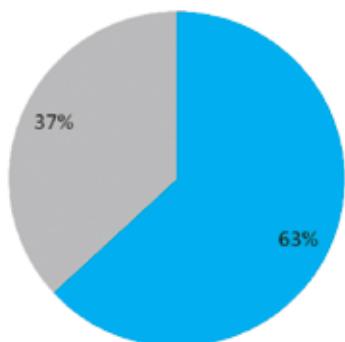
Razlog zbog kojeg medicinskom osoblju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba:

- Ne želi da se autuje.
- Nema potrebe.
- Strah i neprofesionalnost inače!

Medicinsko osoblje i reagovanje?

Urolog_inja

- Reagirao_ia je profesionalno
- Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

Razlog zbog kojeg medicinskom osobljiju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba:

- Nema potrebe.
- Strah od diskriminacije.

4.1.7 PROBLEMI I POTREBE LGBT OSOBA

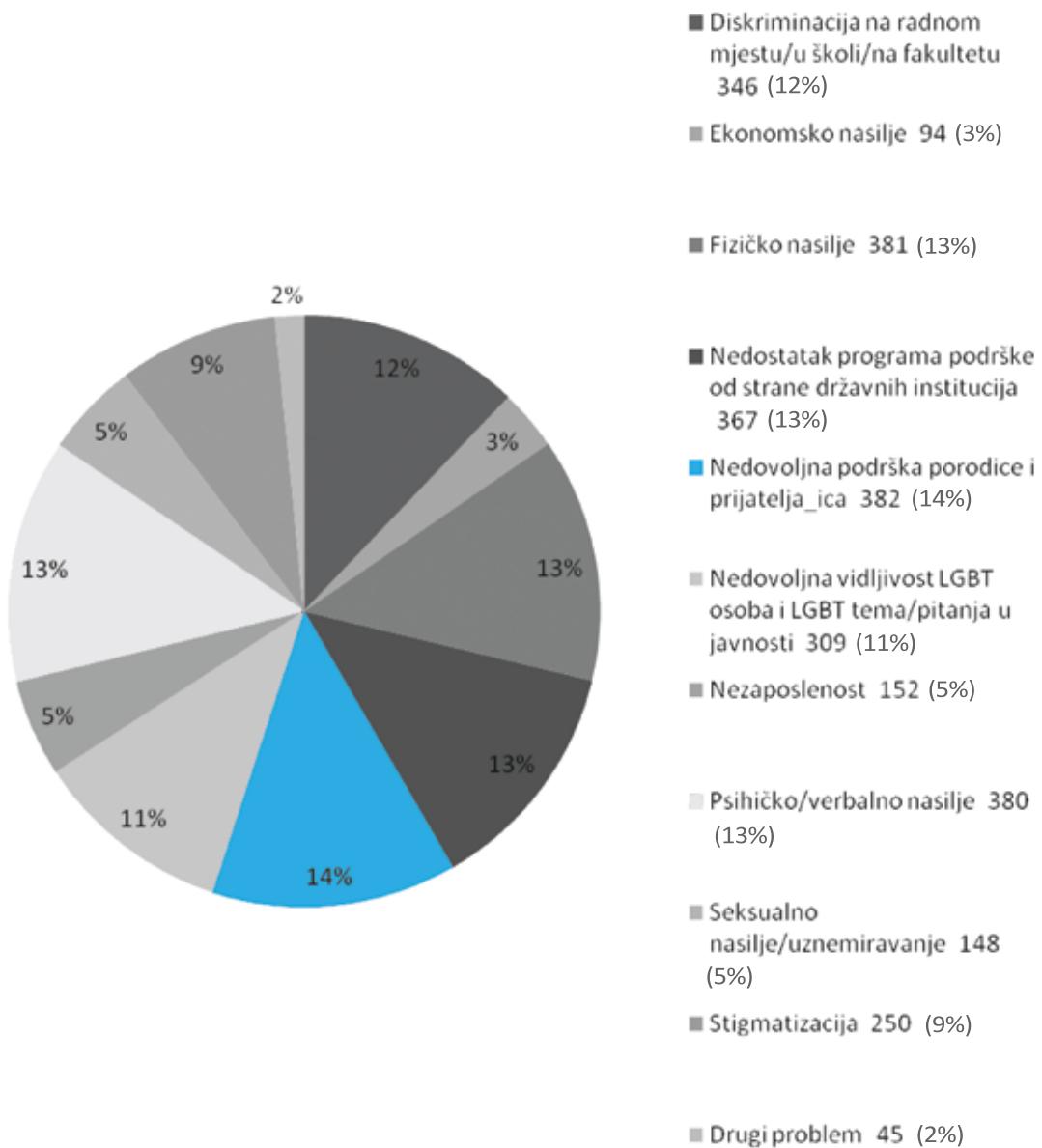
Osnovna svrha istraživanja je bila detektovati glavne probleme i potrebe LGBT osoba u BiH, kako bi se moglo raditi na njihovom rješavanju – kroz rad sa LGBT osobama, kroz uvođenje novih sadržaja u rad organizacija koje se bave LGBT osobama, ali i kroz zagovaranje zaštite njihovih ljudskih prava pred institucijama. Ovdje donosimo pregled i kratku interpretaciju dobijenih podataka, o kojima će kroz kontekst preporuka opet biti riječi u zaključku analize. Napominjemo da je kod ovog pitanja postojala mogućnost označavanja više odgovora. Kao najveći problem, gotovo, 70% ispitanika_ca izdvojilo je nedovoljnu podršku porodice i prijatelja_ica. Iako 85,2% LGBT osoba ne mora pred prijateljima_cama da skriva svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju, očigledno je da većina ne dobija emotivnu, psihološku i socijalnu podršku kakvu želi. Sa druge strane, kako je i pitanje o podržavanju (grafikon 10) pokazalo – porodica nije mjesto podrške, tako je težina ovog podatka samo potvrđena kroz pitanje o najvećim problemima. Gotovo isto tako veliki problem je i fizičko nasilje (napadi, uništavanje imovine i ostalo) – 68,9% osoba ga je označilo kao najveći problem. Psihičko/verbalno nasilje je označilo kao problem skoro isti broj osoba (68,7%). Kada problem nasilja, bilo fizičkog bilo psihičkog, povežemo sa nefunkcionsanjem institucija kada je riječ o kažnjavanju osoba koje vrše nasilje, problem procesuiranja i kažnjavanja nasilja

se izdvaja kao najhitniji koji treba rješavati. Diskriminacija na radnom mjestu, u školi ili na fakultetu, predstavlja jedan od najvećih problema za čak 62,6% ispitanika_ca, što problem diskriminacije stavlja u gotovo istu ravan sa nasiljem.

Problem nedostatka programa podrške od strane državnih institucija samo je još jednom potvrđen kroz ovo pitanje - 66,4% osoba ga je izdvojilo. Policija, sudstvo ili pojedine oblasti zdravstva ne pružaju svoje usluge na profesionalan način, što zbog nedostatka znanja vezanog za LGBT pitanja, što zbog visokog stepena homofobije. Više o ovome će biti riječi u zaključku, u dijelu vezanom za preporuke. Više od polovine ispitanih osoba smatra da je nedovoljna vidljivost LGBT osoba i LGBT tema i pitanja u javnosti veliki problem. Na smanjenju ovog problema Sarajevski otvoreni centar organizovano radi već skoro godinu dana kroz set aktivnosti, a informacije o svemu su dostupne na zvaničnim web stranicama organizacije.²⁶

Za ovim pobrojanim problemima, prema brojnosti označavanja, slijede: stigmatizacija, nezaposlenost, seksualno nasilje ili uznemiravanje, ekonomsko nasilje (uskraćivanje ili oduzimanje novca) kao i drugi problemi koje je 8,1% ispitanika dodatno navelo i koje ovdje prenosimo.

Najveći problemi LGBT osoba u BiH

Drugi problemi:

- Jako loše mentalno zdravlje kao posljedica sistematske diskriminacije i internalizirane homofobije.
- Diskriminacija u zdravstvenim ustanovama.
- Inače slaba organizovanost samih pripadnika/ca LGBT osoba

- Međusobna nesolidarnost.
- Nedostatak hrabrosti da se izađe iz ormara
- Nedostatak sigurnih prostora u gradovima gdje se LGBT zajednica može okupljati
- Nedovoljna edukacija mladih u školama i medijima.
- Nedovoljna informisanost o STD, nedostatak gay friendly zdravstvenih radnika; LGBT osobe nisu poznate sa organizacijama koje su tu radi njihove zaštite, poput vaše organizacije, XY-a i sl.
- Nedovoljna zastupljenost LBGT tema/kulture/života/aktivizma u manjim BH gradovima.
- Nedovoljno literature, knjiga, naučnih pokazatelja o coming out procesu, neadekvatni programski sadržaji u školama i na univerzitetima, zaštita pred zakonom nije adekvatna, međusobna mržnja LGBT osoba, nepodržavanje i netolerancija, promiskuitetnost u seksualnom ponašanju, nezaštićeni seksualni odnosi, internalizovana homo/bi/transfobija među LGBT osobama.
- Neprihvatanje sebe kao LGBT osobe.
- Smatram da je najveći problem LGBT osoba nedostatak inicijative da izađu u javnost, izazvana racionalnim strahom od neprihvatanja od strane porodice, radnog okruženja, religije, medija, administracije, i svih ostalih sfera društva gdje možda homofobija nije urođena kod svih ljudi, ali je očekivana i svojevrstan je kodeks, koji ne izražavaju samo heteroseksualne, već i LGBT osobe u strahu od mogućih posljedica.

4.1.8 PARADA PONOSA

Parada ponosa je marš lezbejski, gejeva, biseksualnih, transrodnih, transeksualanih, interseksualnih, queer osoba, njihovih prijateljica, prijatelja i svih drugih osoba koje se ne slažu da osobe samo zbog svoje seksualne orientacije ili rodnog identiteta treba da trpe diskriminaciju i nasilje. Parada ponosa je marš svih osoba koje se zalažu za neselektivan pristup ljudskim pravima.

Dodajemo da su bez povratne informacije ostali i pozivi Sarajevskog otvorenog centra upućeni Ministru za ljudska prava i izbjeglice da se izjasni imaju li LGBT osobe u BiH podršku u Ministarstvu, te na koji način se ljudska prava LGBT osoba u ovoj instituciji percipiraju. Parada ponosa je dio procesa borbe za ravnopravnost LGBT osoba. Ipak, visok stepen netolerancije koji postoji, proizvodi izuzetan rizik za bezbjednost osoba koje bi učestvovale u tom maršu za ravnopravnost.

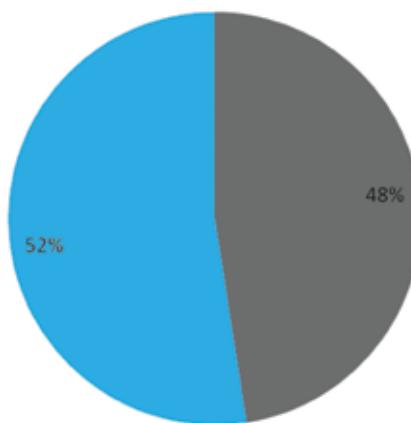
Također, kroz određeni broj komentara se provuklo pitanje zašto heteroseksualne osobe ne paradiraju po ulicama. Heteroseksualne osobe ne paradiraju, jer njima, zbog njihove seksualnosti, nije zabranjeno sklapanje braka ili registriranje zajednice, nije im zabranjeno usvajanje djece, pristup socijalnom i zdravstvenom osiguranju partnera_ke, nije im onemogućeno naslijđivanje niti sva ostala prava koja se temelje na osnovu priznavanja zajednice života

(bračne ili vanbračne). Sva ova prava su onemogućena LGBT osobama i to samo zbog njihove seksualne orijentacije. Sa druge strane, heteroseksualnost (heteronormativnost) je svuda oko nas u javnom prostoru, a heteroseksualne osobe nisu ugrožene zato što su heteroseksualne.

Na pitanje da li mislite da u BiH treba da se održi prva Parada ponosa, dobila se pretpostavljena situacija – da će većina ispitanika_ca ipak biti protiv.

Da li se u BiH treba održati prva Parada ponosa?

■ Da (259) ■ Ne (286)

U sintagmi parada ponosa, ponos predstavlja ponos zbog hrabrosti u borbi za zahtijevanje svojih prava. Ponos je odgovor na nasilje koje patrijarhalna zajednica sistemski sprovodi nad LGBT ljudima. Ponos nema direktnе veze sa seksualnom orijentacijom, jer seksualna orijentacija nema nikakvu a priori negativnu ili pozitivnu vrijednost. Slijedi niz odgovora ispitanika_ca koji može iz različitih uglova odgovoriti na pitanje zašto u BiH nema Parade ponosa. Ponegdje se primjećuje odsustvo aktivističke ili političke svijesti o značaju parade, kao i zanemarivanje cilja ovog protestnog marša, ali i internalizovana homofobija.

- Ako bi Parada ponosa trebala predstavljati javni protest i ukazivanje na uskraćena prava LGBT osoba, mislim da se to može na drugi način, prikladniji BiH sredini. Prije svega, kroz institucionalno djelovanje. Ako bi Parada trebala da poveća vidljivost LGBT populacije, ni zbog toga ne treba da se održi, jer se na mnogo drugih načina to može učiniti.
- Ako heteroseksualne osobe nemaju paradu ponosa, ne bi je trebale imati ni LGBT osobe. Misli da je to stvar privatnosti i da ne bismo trebali izlaziti na ulice i "tražiti" nešto i dokazivati se da smo isti_e kao i svi_e jer mi jesmo isti_e kao svi_e. Mi smo zemlja koja još puno toga treba riješiti.
- Ako je biti gay danas normalno, zašto se isticati, ako nismo drugačiji od drugih?
- Bespotrebno stimulisani mržnje i nasilje.
- Biti osoba homoseksualne orijentacije je lična stvar svake osobe. Parada ponosa ne bi trebala da bude samo za LGBT osobe, nego svaki pojedinac koji odstupa od društvenih normi i vrijednosti ili je na neki način doživio diskriminaciju, trebao bi da bude uključen u Paradu.
- Da, no isključivo kao politički event.
- Državne institucije i policija nisu senzibilisani da podrže paradu; nasilje...
- Iako sam gay osoba ne podržavam paradu iz razloga jer se ne treba razmehivati o

tome da je neko gay ili ne, jer način na koji gay osobe se prikazuju svjetu je totalno pogrešan i stvara odbojnost ostalih, ako i bude parada tј neki vid protesta, treba da bude normalan kao i sve osobe koje protestiraju, a ne kako to većina parada radi, izaziva provokaciju ostalog pučanstva a to nam ne treba.

- Ja sam bi i podržavam lgbt zajednicu, ali nema potrebe da se pravi parada ponosa ili nešto slično jer imamo drugačiju sexualnu opredijeljenost, to bi bilo kao sto bi str8 ljudi pravili neku svoju paradu jer su str8, tј. drugačiji. Neka svako radi šta hoće u svoja 4 zida i mjestima podložnim lgbt zajednici, a ne javno.
- Jedna Parada ponosa treba označavati snagu LGBT zajednice u društvu. Smatram da ne postoji sklad niti zajednički jezik LGBT organizacija koje djeluju na prostoru BiH.
- Jednostavno nije vrijeme, sad zasad ih polako privikavati na ovakav vid postojanja (radionice, website-ovi, razne knjige i literature, seminari i sl.)
- Mislim da treba raditi na drugim planovima, da treba ući "na mala vrata" preko medija...
- Kao država nismo spremni za nešto takvo. Nismo sposobni držati utakmicu bez nereda.
- Mislim da političari treba malo više o tome da pričaju i podrže to, da na televiziji bude više emisija edukativnog tipa, da se u školama pristupi edukaciji na vrijeme.
- Mislim da bi moj iskren odgovor na ovo pitanje bio ne znam. Smatram da koliko god bi parada imala u BiH onaj svoj izvorni, aktivistički, stounwallski oblik, toliko nisam siguran da li je društvo zaista spremno da se suoči sa istinom postojanja LGBT zajednice u BiH.
- Mislim da još nije vrijeme, odnosno da BiH nije spremna za Paradu ponosa. Po meni bi se prvo trebalo raditi na edukaciji i promociji LGBTQ osoba, LGBTQ kulture itd itd, i tek onda kada se šira javnost "bolje upozna" sa svima, onda bi se, po meni, moglo razmatrati o Paradi ponosa kao kruni dugogodišnjeg rada...
- Mislim da parade ponosa, pogotovo mislim na slike parada ponosa iz "razvijenih" zemalja, koliko god imale dobar cilj, samo bacaju loše svjetlo na lgbt populaciju. Bezbroj puta sam slušao u društvu priče kako "polugoli u žensku odjeću utegnuti feminizirani pederčić liže drugog" i sl. na paradi ponosa i kako je to "odvratno". I onda imam problema sa objašnjavanjem kako je ta osoba istog profila kao i utegnuta polugola djevojka na nekom koncertu popularne narodne "muzike" i da postoje i drugačije lgbt osobe, kao što postoje i različite straight osobe, da nisu svi promiskuitetni i bez granica. Jer koliko god bi "naša" parada ponosa bila normalna šetnjica sa ciljem promovisanja prava lgbt populacije, teško je i meni, a ne ostalim ljudima, objasniti da to neće prerasti u blještave parade ponosa na koje sam se osvrnuo i da neće sve postati "nemoral i užas" koji će uništiti budućnost njihove djece. Tako da mislim da nije još vrijeme za paradu ponosa ili bilo kakve parade, koje više štete nego koriste, pojavljivanje u medijima i edukacija ljudi, više kvalitetne priče od kompetentnih ljudi, a ne "vrištavih pederčića" (kako je moj prijatelj nazvao nekog gosta u jednoj emisiji, iskreno se ne sjećam ko, kad, kojim povodom) je sasvim dovoljno za sada
- Ne mislim da bi se trebala održati Parada ponosa, ne zato što se sramim svoje seksualnosti, nego čisto iz razloga zato što želim da preživim.
- Ne u skorije vrijeme, iako je to svakako moja želja... Ali smatram da stanje u BiH, iako je svakako pozitivnije nego li u prethodnom periodu, i negativno raspoloženje koje vlada među ljudima spram LGBT osoba, nije povoljno, te da se Parada ponosa ne bi održala bez nekog incidenta, a smatram da je sigurnost i integritet svakog pojedinca itekako značajna stavka pri organiziranju iste. Svakako se zalažem za promovisanje LGBT prava i osoba, i prije svega kroz različite programe i rad upoznati širu javnost sa problemima s kojima se susrećemo, jer je potrebno osvijestiti stanje duha koje će osigurati ravnopravnost svih ljudi bez obzira na seksualnu orijentaciju, ali mislim da sa

Paradom ponosa trebamo pričekati.

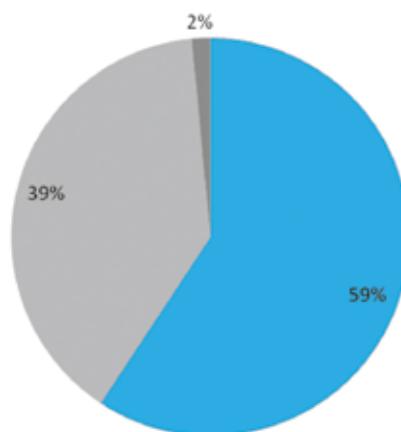
- Ne vidim svrhu takvih parada.
- Nismo dovoljno zreli, naše institucije nisu dovoljno zrele, LGBT osobe nisu dovoljno zrele, treba testirati društvo prije parade, da se vidi kako će reagirati, jedino nakon toga.
- Parada ponosa treba biti svojevrsna kruna aktivizma i tek kad LGBT populacija bude imala prava koja u praksi može da koristi imaće i razlog za Povorke.
- Pokušati prvo pronaći neko drugo rješenje (npr. peticija ili izabrati neku političku ličnost da nas pokuša zastupati, pa tek, ako ne uspije, onda protesti), zadnja opcija je parada.
- Prezentuje se na pogrešan način, festivali su bolji.
- Smatram nepotrebним te parade, jer sebe vidim kao potpuno normalnu osobu koja ne mora paradirati da bi je neko video, doživio, smatrao "normalnom", pametnom ili omogućio život, zaposlenje i sl. Takođe sam mišljenja da ne treba široj javnosti predstavljati svoj ljubavni i seksualni život, jer često takve parade u zapadnim demokratskim zemljama izgledaju poprilično lascivno, odnosno želim navesti da čitavo društvo pretjerano forsira i imputira seksualnost u sve sfere života.
- Stepenica po stepenica, animiranje javnosti prije svega, ne treba odmah ići na to, moraju se neki koraci napraviti prije toga (gej klubovi, podrška države).
- Zato sto bi veći dio državljanata shvatio to kao provokaciju, ljudi u BiH jednostavno ne znaju dovoljno o Paradi ponosa i šta ona ustvari predstavlja, čak i oni koji podržavaju donekle LGBT zajednicu.
- Zato što generalno smatram da je to bespotrebno. Jesam ponosna, ali ne vidim čemu to isticanje. Samim tim smatram da se izdvajamo i pokazujemo da nismo "normalni" i dajemo povoda da nas se ne prihvati. ... Bolje umjesto tog grotesknog rasipanja po cesti napraviti zapravo neke zaista korisne radionice, javne tribine, diskusije o zaposlenju, pa čak i pokretanju projekata itd. Nešto od čega će mladi LGBT ljudi imati koristi i pravu podršku.
- Zato što postoji mnogo načina kojima se trenutno može pomoći LGBT zajednici, a to se ne radi. Ja sam mišljenja da se ljudima treba pomoći u obrazovanju, pronalasku posla, ili nekim drugim problemima s kojima se suoče. Napraviti e-mail adresu na koju se mogu obratiti ako imaju problem, i imati profesionalne ljudе koji im mogu pomoći (lijekari, psiholozi...) Za svaku pohvalu su radionice koje se održavaju povremeno.

4.2 LGBT AKTIVIZAM SARAJEVSKOG OTVORENOG CENTRA

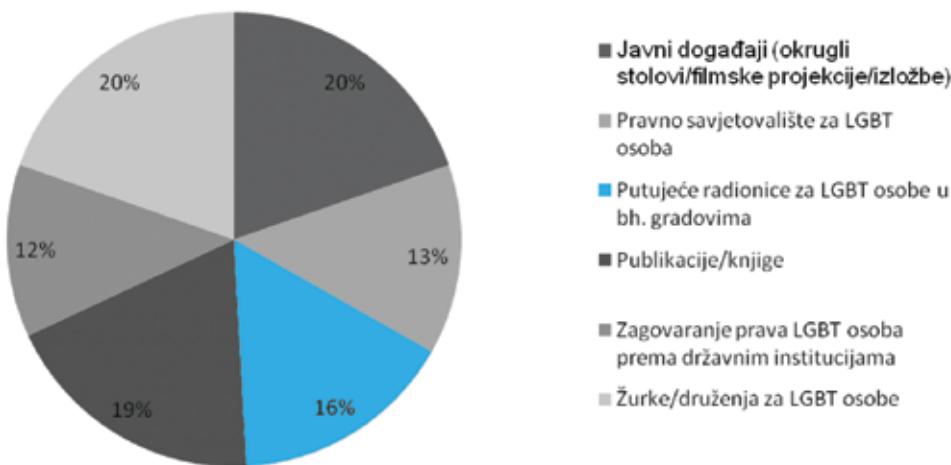
Provodeći istraživanje, iskoristili smo priliku da sazamo kako LGBT osobe vrednuju rad Sarajevskog otvorenog centra, da li ga prepoznaju i, uopšte, da li su i koliko upućene u naše aktivnosti. Dobijeni podaci paradigmatično korespondiraju sa podacima koji se tiču potreba i problema LGBT osoba – uklapajući se i dopunjajući sliku o trenutnom stanju, te oblastima i prostoru u okviru kojih se može djelovati. Za one koje ove informacije zanimaju, ovdje donosimo samo pregled rezultata koje smo dobili kroz istraživanje, budući da smatramo da ova analiza nije adekvatno mjesto na kojem trebamo analizirati sopstveni rad.

Da li ste već prije ovog istraživanja bili_e upoznati_e sa radom Sarajevskog otvorenog centra?

■ Da ■ Ne ■ Neodgovoreno

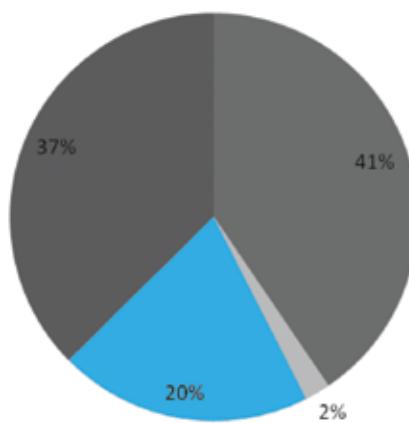

Za koje usluge i aktivnosti Sarajevskog otvorenog centra zнате?

Da li mislite da rad Sarajevskog otvorenog centra utiče pozitivno na percepciju LGBT osoba u javnosti?

■ Da ■ Ne ■ Djelimično ■ Neodgovoreno

Koje od navedenih aktivnosti su potrebne Vama kao LGBT osobi, i mislite da bi se Sarajevski otvoreni centar na njih trebao fokusirati u budućnosti?

	Akcije u javnom prostoru/ ulične akcije/ parada ponosa	Edukacija državnih službenika_ca (npr. policija, medicinsko osoblje, školsko osoblje) u svrhu senzibiliziranja i profesionalnih pristupa LGBT osobama	Javni kulturni događaji (filmske projekcije, izložbe, diskusije i sl.)	Medijske kampanje u svrhu informisanja i senzibiliziranja opće javnosti o pravima LGBT osoba	Online aktivnosti (web portal o pravima LGBT osoba, rad na društvenim mrežama i sl.)
Jako važno	21,3%	70,7%	38,2%	50,6%	40,7%
Važno	19,5%	11%	32,7%	23,7%	32,5%
Svejedno mi je	19,5%	4,7%	14,1%	9,6%	11,3%
Malo važno	13,6%	1,8%	5,1%	3,3%	3,6%
Nevažno	19,9%	9%	6,3%	8,5%	7,4%
Neodgovoreno	6,2%	2,8%	3,6%	4,3%	4,5%
	Psihološko savjetovalište za LGBT osobe/grupe samopomoći	Pravno savjetovalište za LGBT osobe	Rad sa medijskim kućama, u svrhu profesionalnih izvještavanja o LGBT temama	Zagovaranje prema državnim institucijama / promjena zakonodavstva / analiza javnih politika i uticaj na njih	Zatvorene društvene aktivnosti za LGBT osobe (druženja, žurke, izleti, umjetničke aktivnosti / kreativne radionice i sl.)
Jako važno	63,5%	59,9%	46,5%	54,2%	35,4%
Važno	17,9%	20,8%	30,4%	20,1%	27,7%
Svejedno mi je	5,2%	4,9%	7,6%	8,3%	18,3%
Malo važno	2,4%	3,1%	4%	3,4%	4,5%
Nevažno	8%	7,4%	7,4%	9,6%	9,2%
Neodgovoreno	3,0%	3,9%	4,1%	4,4%	4,9%

Dopišite:

- Da se akcije, okrugli stolovi i obuke vrše i u ostalim bh gradovima/općinama, ne samo u većim.
- Edukacija u školama, raditi na tome da se uvedu predmeti/predavanja o seksualnosti, generalno u obrazovnom sistemu.
- Više se fokusirati na lezbejke i biseksualce.

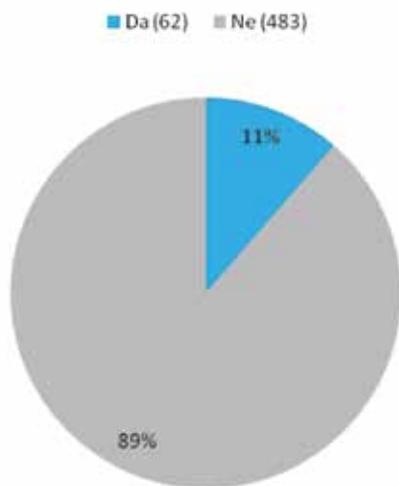
- LGBT treba da organizuje dobrovorne akcije u kojima će gej ljudi biti primećeni kao ljudi puni razumevanja za ljude kojima je potrebna pomoć ili za sređivanje zelenila i sl. Cilj - prepoznavanje dobrote gej populacije u društvu. Ljude treba šokirati, ali ne na teatralan način jer teatralnost, kao što je Parada ponosa, samo izaziva još veću odbojnost okoline. Potrebna je mudrost i taktičnost.
- Mislim da bi u našem društvu najvažnije trebalo biti generalno educiranje ljudi o LGBT pojmovima i situaciji LGBT zajednice.
- Nije ovdje da se cijeloj javnosti objasni da treba da se mijenja. Ovdje treba napadati pojedince i omogućavati da se poštuju procedure, ojačavati zajednicu i pokazivati zajednici da postoji u javnom prostoru, a javnost je glupa i doćiće vremenom sama.
- Otvaranje sigurnih kuća, edukacija i mladih o lgbt pravima - tek kroz anketu saznajem da ima savjetlovalište.
- Treba da radi hrabro i mudro u cilju povezivanja i osnaživanja LGBT-mreže u cijeloj BiH.
- Podrška trans osobama unutar BiH.
- Pomoć osobama koje su zbog seksualne orijentacije egzistencijalno ugrožene (npr. pobjegle od kuće, izbačeni), možda neki mobilni tim za pomoć osobama u manjim sredinama.
- Prikazivanje paralele između nas i razvijenih zemalja putem medija...
- Radionice sa roditeljima djece LGBT populacije.
- Suradnja sa centrom za testiranje na HIV pri Kliničkom centru na Koševu, učestalije održavanje party-a u FIS-u
- Više naučnih istraživanja, ali ne samo pravnih nego i drugih (socioloških, psiholoških, kulturoloških), popularizacija, umrežavanje LGBT svijeta, interkulturalnost.
- Mislim da bi SOC i ostale slične organizacije, takođe trebali poraditi na tome da daju individualnu podršku pripadnicima LGBT populacije koji se bave nekom aktivnošću. Npr. nekom ko piše ili stvara na bilo koji drugi način da pokušaju dati podršku u produkciji radova (tekstova, filmova, bilo čega) i zatim u promociji. Držim da bi takvo ulaganje bilo na obostranu korist. U tom rangu, ali sa drugačijim pristupom, bilo bi i otvaranje konkursa za lgbt poeziju, filme i slično.

4.3 POLITIČKA PARTICIPACIJA LGBT OSOBA

Cilj istraživanja stepena aktivne i pasivne političke participacije LGBT osoba bio je osvijetliti činjenicu (koja se podrazumijeva, ali joj se ne pridaje nikakva važnost, a još manje se u njoj vidi izvjesni politički potencijal) da su LGBT osobe, također i, glasači_ice na izborima (više od polovine ispitanih LGBT osoba koristi svoje pravo glasa), da su oni i osobe koje su članovi_ice političkih stranaka u BiH (62 osobe su u političkim strankama), da se kandidiraju na različitim izborima, da imaju određene rezultate (13 od 62 osobe su se kandidirale na

izborima i imale određene rezultate). Ovdje se nismo bavili pitanjem autiranosti osoba koje su članovi_ice određenih političkih partija svojim stranačkim kolegama, što bi svakako bilo jako zanimljivo znati, i to pitanje ostaje otvoreno za neku narednu analizu. Taj, i ostali podaci koji bi se mogli uspoređivati sa njim, nalaze se u našoj bazi podataka. Nije zanemariv broj osoba koje su aktivne u političkom sistemu BiH kroz članstvo u svojim strankama. Donosimo pregled podataka vezanih za: masovnost izlazaka na izbore s obzirom na spol i seksualnu orijentaciju, članstvo u strankama i pregled stranki koje su u pitanju, kandidiranje i rezultate na izborima, procenat LGBT osoba kada je riječ o izlascima na izbore, te da li bi ove godine glasali i za koga. Posebno nam je bilo značajno, zbog daljeg zagovaranja, saznati šta ispitanici_e misle – koje stranke bi u budućnosti trebale javno da zagovaraju prava LGBT osoba u BiH.

Da li ste član_ica neke političke stranke u BiH?

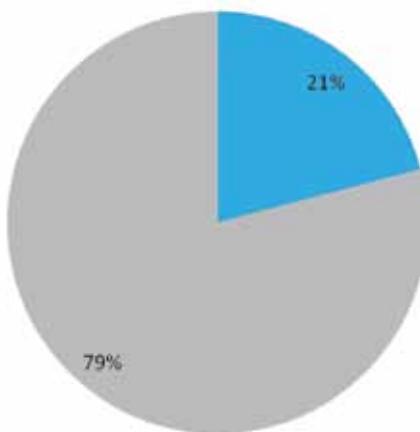

Ako da, koje stranke?

DF	HDZ	LDS	NDS	NS	SBB
1	2	2	1	10	5
SDP	SBiH	SDA	SDU	SNSD	SP
20	1	2	1	2	1

Da li ste se nekada kandidirali na izborima?

■ Da (13) ■ Ne (49)

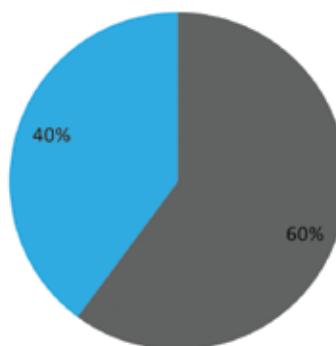

Kakvi su Vam bili rezultati?

- Bio sam kandidat za skupštinu kantona. Nedostajalo mi je oko 200 glasova da uđem u skupštinu, što je ogroman uspjeh.
- Četvrti rangirani unutar političke opcije koju sam predstavljao.
- Djelomično pozitivni.
- Jako dobri
- Nisam izabran.
- Opći izbori 2010. kandidatkinja za skupštinu kantona... Lično sam zadovoljna brojem glasova.

Da li ste glasali na posljednjim općim/opštim izborima 2010. godine?

■ Da (327) ■ Ne (216)

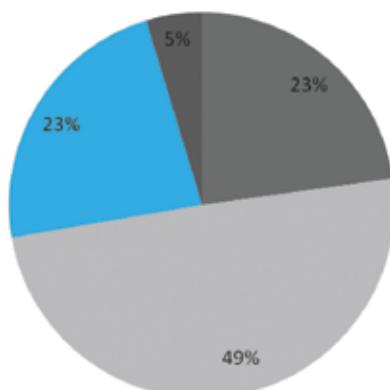

Razlozi zbog kojih se ne glasa se kreću u spektru od apolitičnosti, preko različitih konkretnih situacija zbog kojih se nije glasalo, do generalnih stavova vezanih za beznađe, besmisao, neuređenost bh. političke scene. Ovo je sama nekoliko izdvojenih razloga:

- Bila sam maloljetna.
- Ne interesuje me politička situacija BiH.
- Ne postoji politička opcija.
- Nikada ne izlazim na izbore zato što se još uvijek nije pojavila osoba za koju smatram da bi bila kompetentna, poštena i spremna da preuzme odgovornost koju taj posao nosi sa sobom.

Kada bi ove godine bili izbori za koga biste glasali?

■ Ne bih glasao_la (126) ■ Ne znam (274) ■ Glasao_la bih za (127) ■ Neodgovoren

Najčešće označene političke stranke za koje bi ispitanici_e glasali su: Naša stranka (NS; 33,8%), Socijaldemokratska Partija (SDP; 15,7%), Demokratska fronta BiH (11,8%), Liberalno demokratska stranka (2,4%). Dodajemo da se na spisku stranaka za koje bi glasali nalaze, u postotcima manjim od 1% gotovo sve veće i aktivne stranke iz Bosne i Hercegovine. Na pitanje koje stranke bi u budućnosti trebale javno da zagovaraju prava LGBT osoba u BiH, prema mišljenju ispitanika_ca, najfrekventniji odgovori su se ticali sljedećih stranaka – SDP (12,4%), SDA (10,6%), NS (7,1%), DF (5,1%), LDS (4%), SNSD (2,5%), SBB (1,3%), da sve partije trebaju zagovarati odgovorilo je 8,7% osoba, dok je čak 33,8% opširnije objasnilo svoj stav. Neki od dopsivanih odgovora su bili:

- Iskreno, ne vjerujem da bi bilo koja od postojećih stranaka bila voljna da zagovara prava LGBT osoba. Gotovo sve stranke i njihovi pripadnici su fokusirani samo na standardna politička pitanja, dok se prava LGBT osoba, žena, i drugih, gotovo i ne spominju.
- Liberalno demokratska stranka i Naša stranka, ali bi najbolje bilo da prava LGBT osoba javno zagovaraju jače stranke i stranke koje su u vlasti.
- Najjača stranka (stranka na vlasti).
- Naša stranka i sanjam neku političku opciju koja bi baštinila istinsku socijaldemokratiju.
- Naša stranka i SDP, ponajviše, kada je u pitanju FBiH. Pritom je NS jedina stranka sa otvorenom namjerom da zagovara prava LGBT osoba, pa je samim tim treba podržati. SDP bi zbog svoje pozicije najjače (i navodno lijeve) "građanske" stranke

trebao promicati prava LGBT osoba, ali do sada nisu pokazali nikakav značajan odmak od konzervativnih modela, niti želju da se uopće bave ljudskim pravima. U RS bi to trebao biti SNSD, također zbog socijaldemokratskog prefiksa i deklarativnog zalaganja za ljudska prava i slobode. U praksi, nažalost, SNSD je opasno koketirao sa ultrakonzervativnim strujama i pokazivao otvorenu homofobiju.

- Ni jedna od aktuelnih političkih stranaka, naročito snažnijih, nije sposobna za to! Snažnije stranke traže uporište u nacionalizmu, koji se oslanja na religiju, a koja osuđuje homoseksualnost, tako da se vrtimo u začaranom krugu.
- Od već postojećih partija, možda čak niti jedna. Malu vjerovatnoću stavljaju na Našu Stranku. U redovima LGBT populacije ima jako pametnih i educiranih osoba koje na vrlo jednostavan način mogu razviti povoljnu suradnju sa nekim od "zvučnih imena" (kao podrška), tako da ostaje otvorena tema o formiranju neke sasvim nove partije.
- Građanske i lijevo orijentirane stranke trebaju zagovarati poštivanje ljudskih prava i punu slobodu svih građana gdje bi LGBT bila samo jedna od skupina. Nema potrebe da neka politička opcija bude ekskulzivitet u zaštiti LGBT populacije.
- Prva su univerzalna... Stoga svaka stranka treba da zagovara bila čija prava... A LGBT nije posebna vrsta da se kroje specifična prava za gay populaciju.
- Smatram da ovaj pokret treba da izabere neku stranku koju će nesobično podržavati sa svim svojim članova i tražiti zauzvrat isto. Pošto naše pitanje se može samo politikom riješiti, sve ostalo onda ide za njom (domino efekt)
- Sve bi to trebale učiniti, ali nijedna neće.
- Sve građanske stranke
- sve stranke koje se deklarišu kao demokratske, socijalne ili liberalne, mada u principu bi bilo ispravno da sva politička elita, koja se naravno smatra akademском javnošću, a što implicira da su široko obrazovani i etički i moralno poštovani, treba da zagovara osnovna ljudska načela i slobode.

Sudeći prema ideologiji, stranke ljevice bi trebale podržavati LGBT inicijative kao uz neke stranke centra, dok sa desničarima, pretpostavka je, ne postoji mogućnost dogovora. Ipak, kako pokazuje istraživanje, veliki je broj osoba označio da sve stranke, dakle bez obzira na programsku ideologiju, treba da zastupaju prava LGBT osoba. Svakako, i predstavnici_e zajednice moraju razvijati poznavanje metoda zagovaranja kako bi mogli_e učestvovati u kreiranju politika. Politička participacija u javnom prostoru ima načina da smanji posljedice izostanka podrške državnih institucija – od neprijavljivanja nasilja policiji, preko od manjka sudske volje za procesuiranjem slučajeva nasilja nad LGBT osobama, do neosuđivanja nasilja na najvišem nivou. Ova tri izdvojena segmenta su izuzetno bitna, jer garantuju sigurnost i otvaraju prostor za osudu nasilja, čime bi LGBT osobe dobijale podršku javnosti u ostvarivanju jednakih prava u određenim oblastima života, kao i ostali građani_ke.

Bez ulaženja u objašnjavanje neophodnosti ideooloških i socijalnih stranačkih očitovanja o ljudskim pravima LGBT osoba, ovdje samo skrećemo pažnju na to da se potencijal i brojnost LGBT glasača_ica ne bi trebao zanemarivati, i političke stranke bi trebalo da u svoje programe uključe i rad na zaštiti prava LGBT osoba. Sa druge strane, među osobama koje se aktivno bave politikom kroz rad u svojim strankama ima i onih koje su LGBT, a primjeri iz svijeta i regije pokazuju da se neko uspješno može baviti politikom i biti autiran kao LGBT osoba.

5 NEKOLIKO PODATAKA VEZANIH ZA TRANS* I INTERSEKS OSOBE

S obzirom na nezanemarivu brojnost trans* i interseks osoba koje su učestvovale u istraživanju, na ovom mjestu posebno izdvajamo nekoliko pitanja. Prilika koju smo dobili da saznamo odgovore na pitanja o potrebama i problemima 14 interseks i 9 trans* osoba važna nam je, jer je ovo istraživanje prvo koje je obuhvatilo čitavu državu, kroz širok spektar rodnih, spolnih i seksualnih identiteta. Ovdje predstavljamo podatke vezane sa spolne i rodne identitete, a prikaz seksualne orijentacije pruža uvid u odnos rodnog identiteta i seksualnosti koji izmiče svakom prepostavljanju.

Osobe rođene sa spolnim i reproduktivnim organima koji se ne mogu definisati kao izričito ženski ili muški, nazivaju se interseks ili interspolne osobe.²⁷ Ova riječ je zamjenila pojam hermafrodit, koji je obimno korišten od strane liječnika tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nekorektnim, jer je neprecizan i direktno upućuje na mitološko biće. Pored naziva interspolnost, ponekad se za opis atipičnog razvoja spolnih karakteristika koristi i naziv interseksualnost, iako je ovaj pojam danas u širokoj upotrebi, on ipak nije precizan naziv jer se interspolnošću označava različit razvoj spolnih karakteristika od biološkog ženskog ili muškog spola, dok pojam interseksualnost asocira na sekualnost osobe, umjesto na njen spol. Interspolnost kao pojam označava atipičnost spolnih i reproduktivnih organa osobe koji ne odgovaraju u potpunosti ni biološki tipičnim muškim niti biološki tipičnim ženskim spolnim i reproduktivnim organima. Spolne karakteristike interspolne osobe nastaju kao kombinacija bioloških ženskih i muških spolnih karakteristika, a s obzirom da se, kada se određuje spol koji će se interspolnoj osobi medicinski pripisati, uzima u obzir da li više tih karakteristika odgovara muškom ili ženskom biološkom spolu, možemo reći da se interspolnost kao treći spol nalazi između tipičnog ženskog i muškog spola, odakle i proizilazi pojam interspolnost.

Aktivizam na polju ljudskih prava interspolnih osoba počeo se razvijati i van okvira LGBT aktivizma u 90-tim, te isticati specifične probleme interspolnih osoba. Godine 1993. formirana je neformalna grupa za zagoravanje prava interspolnih osoba. Interspolno društvo Sjeverne Amerike, koje se najviše zalagalo za odgađanje operacije interspolne djece do trenutka kada je dijete dovoljno staro da može adekvatno ispoljiti svoj rodni i spolni identitet. Godine 2003. na globalnom zagovaranju za, predstavljanju i zaštitu ljudskih prava interspolnih osoba, sa dvadeset područnih ureda u Africi, Aziji, Australiji, Južnoj i Sjevernoj Americi, Europi i na Bliskom Istoku, počinje raditi OOI (Organisation Intersex International) tj. Međunarodna organizacija interspolnih osoba osnovana 2003. godine. OOI je najveća organizacija koja okuplja interspolne osobe i organizacije koje se bave pravima ovih osoba iz cijelog svijeta. Prvi put 2011. godine, i ponovo 2012., održan je i Međunarodni interspolni

²⁷ Za vrijeme pripreme ovog istraživanja i pravljenja upitnika korišten je pojam interseksualnost, koji smo prilikom pisanja ove analize nastojali da zamjenimo preciznijim pojmom interseks, te zato i dajemo ovo široko objašnjenje koje je pisala Vladana Vasić (časopis Dani, 7. jun, 2013. str. 58-59). Kroz tekst analize se vidi izvjesna nedosljednost u korištenju termina. Ona je posljedica poštovanja prvobitnog materijala (upitnik) u kojem se nalazio pojam interseksualnost.

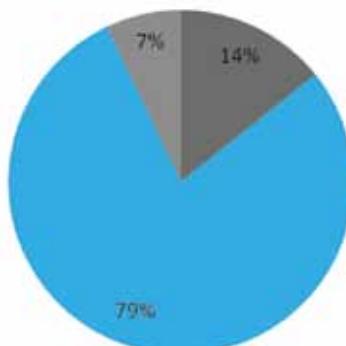
forum na kojem je ukazano na činjenicu da su širom svijeta interpolne osobe podvrgnute nečovječnim i ponižavajućim medicinskim procedurama, bez njihove saglasnosti. Na forumu je zahtijevano i da se stane na kraj praksama kao što su genitalne operacije, psihološki i drugi medicinski tretmani, uključujući i čedomorstvo i selektivni pobacaj (na temelju interpolnosti djeteta) u nekim dijelovima svijeta. Istaknuto je da je neophodno raditi na smanjenju diskriminacije interpolnih osoba i osiguranju prava na tjelesni integritet i odlučivanje o svom tijelu i spolu.

INTERSEKSUALNE OSOBE

Ukupan broj: 14 (2,5%)

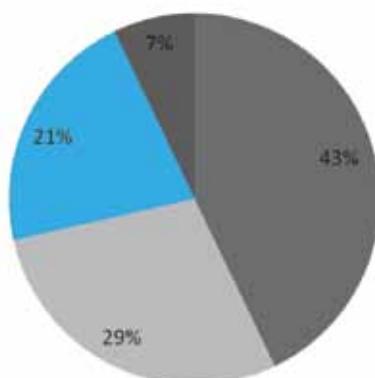
Rodno izražavanje

■ Transrodni ■ Ne identificiram se ■ Ništa nije označeno

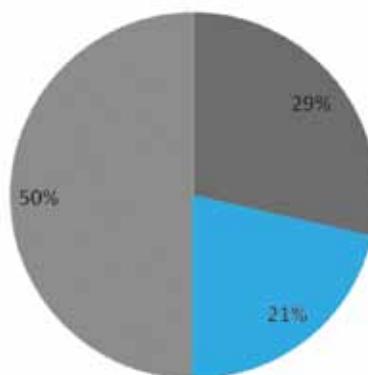
Seksualna orijentacija

■ Biseksualna ■ Aseksualna ■ Homoseksualna ■ Panseksualna

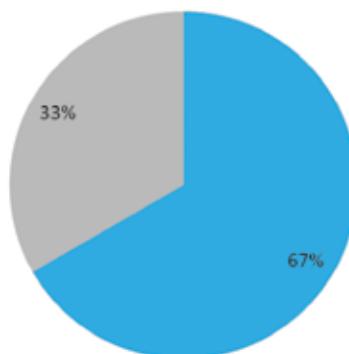
Obrazovanje

■ Srednja škola ■ Fakultet ■ Magistarski/master studij

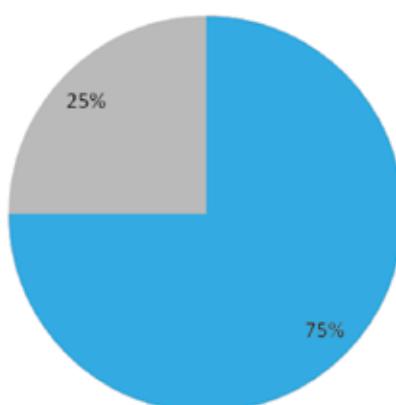
Kome ste od nabrojanog medicinskog osoblja rekli da ste LGBT osoba?

■ Ginekolog/inja ■ Urolog/inja

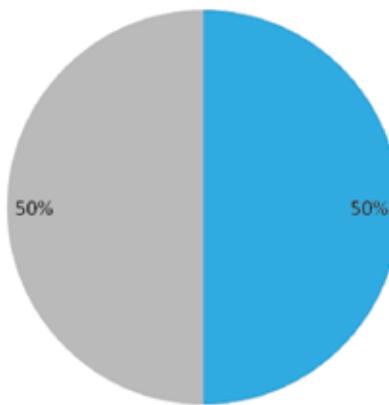
Kako su te osobe reagovali? Ginekolog/inja

■ Reagirao_ia je profesionalno ■ Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

Kako su te osobe reagovale? Urolog/inja

■ Reagirao_ia je profesionalno ■ Reagirao_ia je negativno/neprofesionalno

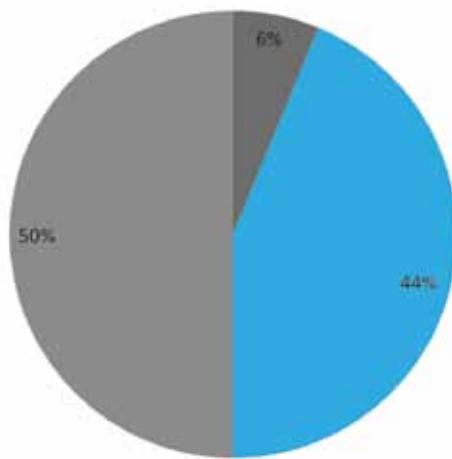
Pitanje odnosa medicinskog osoblja prema interseks i trans* osobama treba detaljno istražiti, i to je prostor u koji se mora intervenirati dodatnom edukacijom zdravstvenih radnika_ca, o čemu će više biti reči u zaključku i preporukama.

TRANSEKSUALNE OSOBE

Ukupan broj: 9 (1,6%)

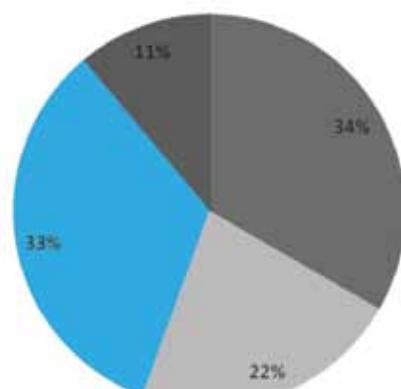
Rodno izražavanje

■ Ženski (1) ■ Transrodni (7) ■ Ništa nije označila 1 osoba

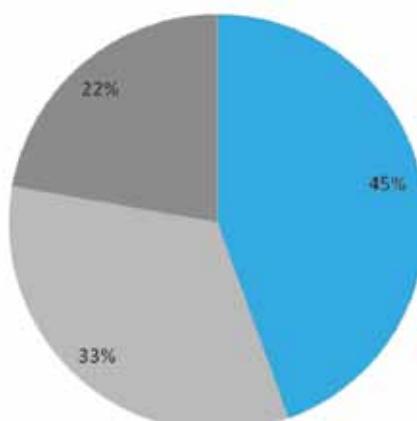
Seksualna orijentacija

■ Heteroseksualna ■ Biseksualna ■ Panseksualna ■ Drugo

Obrazovanje

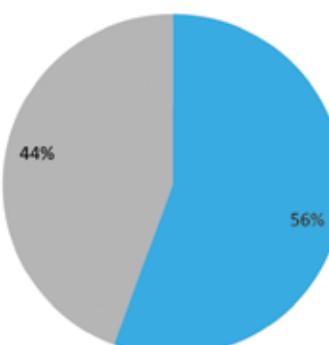
■ Srednja škola ■ Fakultet ■ Ništa nisu označile 2 osobe

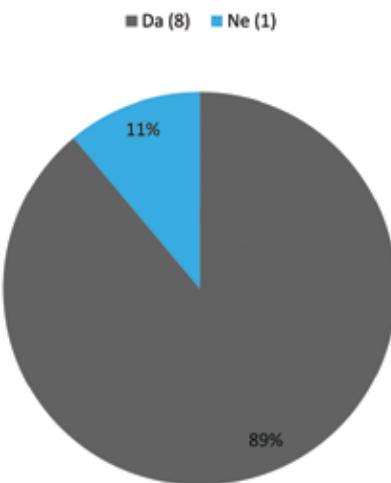
Da li ste doživjeli neki vid diskriminacije zato što ste LGBT osoba ?

■ Da (5) - na fakultetu, na radnom mjestu, na sudu/u tužilaštву, u policijskoj stanici/upravi, unutar LGBT zajednice, u ugostiteljskom objektu/prodavnici, u školi, u zdravstvenoj ustanovi.

■ Ne (4)

Da li osjećate psihičke poteškoće zbog posljedica homofobije koje trpite jer ste LGBT osoba?

Simptomatičan je podatak da 8 od 9 trans* osoba osjeća psihičke poteškoće, depresiju, strah, uznemirenost, potištenost i slično, zbog posljedica homofobije sa kojom se svakodnevno suočavaju. Mentalno zdravlje trans* osoba, bilo da je riječ o prevenciji ili terapijskom radu, pitanje je kojem se u budućnosti treba posvetiti puna pažnja, kako kroz rad sa trans* osobama, tako i sa psihološkom i terapeutskom strukom. Dodatna objašnjenja o spektru trans* spolnih i rodnih identiteta (transeksualni, transrodni, transvestitski) kao i o specifičnostima interseksualnosti potražite u Rječniku osnovnih LGBT pojmove koji se nalazi u dodatku ove publikacije.

6 ZAKLJUČCI I PREPORUKE

6.1 OPŠTI ZAKLJUČCI ISTRAŽIVANJA

Poslije šestomjesečnog rada na istraživanju potreba i problema LGBT zajednice u BiH, dobili smo mogućnost da preciznije sagledamo određene životne prilike u kojima žive i sa čijim se posljedicama suočavaju. Jasno je da je ogroman sociološki, kulturni i pravni put pred Bosnom i Hercegovinom do dana kada će LGBT osobe biti ravnopravne u građanskom smislu. Vrijednost ove publikacije jeste u preciznim prikazima stanja brojnih elemenata realnog života LGBT osoba u BiH, koji će poslužiti kao legitimni argument u borbi za dobijanje, za početak, jednakopravnog odnosa. Nedostatak analize rezultata istraživanja, sa druge strane, jeste u nebavljenju detaljno nekim oblastima – mentalno zdravlje, coming out biseksualnih osoba svojim partnerima_kama, diskriminacija u obrazovnim i zdravstvenim institucijama, itd. Ipak, kako je ovo istraživanje prvo ovako masovno provedeno u BiH, analiza nije mogla obuhvatiti sve oblasti života LGBT osoba, tako da je ostavljen prostor za nastavak rada na istraživanju svih segmenata životne realnosti LGBT osoba u BiH. Sa druge strane, napravljena je vrijedna baza podataka koja može služiti u daljim istraživanjima koja će se pažljivije baviti određenim pitanjima i ispitivati posebnosti vezane za ukrštavanje različitih demografskih podataka sa ostalim specifičnostima.

Kvalitet života LGBT osoba zavisi od svakodnevne socijalno-psihološko-pravne mreže u kojoj ljudi žive svoje živote. Pravni mehanizmi zaštite su prvi korak u uvođenju LGBT osoba u javnu sferu. Pravna dokumenta na međunarodnom i domaćem nivou, iako samo u nekoliko izuzetaka, ipak izričito navode seksualnu orientaciju i rodni identitet kao zabranjene osnove diskriminacije, što kroz djelovanje organa za primjenu međunarodnih dokumenata, kao i šire tumačenje propisa, podrazumijeva i zabranu diskriminacije seksualnih i rodnih manjina. Ohrabruje činjenica da se na univerzalnom i regionalnom nivou počinju usvajati dokumenti kojima se direktno poziva na ukidanje diskriminacije i strogo kažnjavanje nasilja nad LGBT osobama. Značajna je i činjenica da se počela prepoznavati potreba da se pravno regulišu medicinske i ostale specifičnosti vezane za transeksualne osobe, koje su, kako pokazuju neki podaci,²⁸ posebno osjetljivija grupa spolnih i rodnih manjina.

Također, istraživanje je pokazalo i da porodica nije mjesto podrške, a težina ovog podatka ukazuje na hitnost udruženog djelovanja nekoliko oblasti – od adekvatnog medijskog

²⁸ Gajin, Saša. Model zakona o priznavanju pravnih posledica promene pola i utvrđivanja transeksualizma. Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, 2012. U okviru ove studije predstavljeno je i istraživanje koje je rađeno sa transeksualnim osobama i u okviru kojeg se referira i na podatke iz svijeta.

predstavljanja LGBT osoba, preko revizije školskih udžbenika gdje se još uvjek, ponegdje, piše o homoseksualnosti kao bolesti, do transparentnog stava države kada je zaštitna prava LGBT osoba u pitanju. Paralelno udruženo djelovanje na podizanje svijesti društva može dugoročno, neposredno ili posredno, uticati i na smanjenje porodičnih konflikata i jačanje porodice kao mesta prve emotivne i svake druge podrške.

Ipak, kako bi sistem zaštite bio efikasan, potrebno je da ga osobe kojih se tiče i koje ga poznaju i primjenjuju. Pretpostavka sa kojom smo krenuli u istraživanje bila je da većina LGBT osoba zbog straha od autiranja, stigmatizacije i daljnje diskriminacije ne koristi postojeće institucionalne mehanizme. Na žalost, istraživanje je pokazalo da je prijavljivanje diskriminacije i nasilja prije eksces nego praksa. Detaljno smo predstavili lične razloge diskriminisanih LGBT osoba i onih koje su pretrpjeli nasilje, za ovaku praksu u analizi, a većina ih se može svesti na nepoznavanje sistema zaštite ljudskih prava, nepovjerenje u institucije koje treba da ih sprovode ili strah od dalje diskriminacije i nasilja.

Smatramo da je stepen povećanja korištenja i uživanja pravnih sredstava povezan sa različitim formalnim i neformalnim oblicima edukacije (vezane za LGBT pitanja, kulturu i pravo), koje treba da ojačaju i LGBT osobe da se bore za svoja prava, a osobe koje rade u zdravstvenim, obrazovnim, sigurnosnim, pa i pravosudnim institucijama, da omoguće da rade na specifičnim problemima sa kojima se LGBT osobe svakodnevno susreću. Jedino na taj način će se početi sa sistemskim uređivanjem funkcionisanja oblasti koje utiču na kvalitet svakodnevnog života – od zdravstva, preko policije i sudstva, do političkog, pa i civilnog društva.

6.2 POSEBNE PREPORUKE ZA OBLASTI

Na osnovu analize dobijenih statističkih podataka i dodatnih komentara koje su ispitanici_e isticali_e, napravićemo okvirne preporuke za određene sektore kojih smo se dotakli kroz istraživanje. Problem nedostatka programa podrške od strane državnih institucija potvrdio se na više mesta kroz ovo istraživanje. Policija, sudstvo ili pojedine oblasti zdravstva, ne pružaju svoje usluge na profesionalan način, što zbog nedostatka znanja vezanog za LGBT pitanja, što zbog visokog stepena homofobije. Svakim sektorom ćemo se posebno baviti u našim budućim aktivnostima, te zato na ovom mjestu dajemo samo okvirni stav.

6.2.1 ZDRAVSTVO

Preporučujemo organizovanje dodatnih edukacija o LGBT pitanjima za osobe koje rade u svim zdravstvenim oblastima. Ovakve dodatne edukacije bi trebalo da budu organizovane tako da bi psiholozi_ginje, terapeuti_kinje, ginekolozi_ginje itd, koje_i već imaju znanja ili su prošle_i obuke i koje_i imaju iskustva u praksi, rade sa svojim kolegama_icama. Problemi sa kojima se LGBT osobe susreću u konkretnoj praksi, ili sumnje zbog kojih oklijevaju da zatraže stručnu pomoć, mogu biti prevaziđeni kroz dodatna znanja o specifičnostima vezanim za LGBT osobe i posebno trans* osobe, koje su unutar ove zajednice najizloženije diskriminacionim praksama i verbalnom nasilju. U dijelu analize koji pokazuje presjek aktivnosti koje su LGBT osobe istakle kao one na koje bi se Sarajevski otvoreni centar trebao fokusirati u budućnosti, po brojnosti se izdvaja podatak o neophodnosti rada i sa medicinskim osobljem na senzibiliziranju vezanom za profesionalni pristup LGBT osobama.

6.2.2 POLICIJA

Kako je policija prvo mjesto kojem bi osobe koje su doživjele diskriminaciju i nasilje trebalo da se javi, od izuzetne je važnosti da u svakoj policijskoj stanici radi bar jedna osoba koja ima dodatnih znanja o LGBT terminima, razlozima zbog kojih trpe diskriminaciju ili nasilje, i koja je svjesna svih ranjivosti kojima je ova zajednica podložna zbog stigmatizacije pod kojom žive. Od ukupnog broja ispitanika_ca, 19 osoba diskriminaciju je doživjelo upravo u policijskoj stanici/upravi. Većina razloga koje su ispitanici_e navodili_e zbog kojih ne prijavljuju nasilje, svodi se na nepovjerenje koje snažno osjećaju prema policiji. Argumenti koje su navodili_e za intenzivan osjećaj nepovjerenja tiču se straha da će ih policijci dalje diskriminisati, da će prijava pokrenuti proces prisilnog nekontrolisanog autiranja, ili da neće biti nikakve dalje reakcije, tj. da nema svrhe prijavljivati nasilje i još manje – diskriminaciju. Zbog ove situacije zatvorenog kruga neprijavljanja i nepovjerenja, neophodno je senzibilizacijom prekinuti lanac nesaradnje i osnažiti i policiju i LGBT osobe da sarađuju.

LGBT osobama je ogroman problem nasilje. Fizičko nasilje je 68,9% osoba označilo kao najveći problem, a psihičko nasilje je označilo skoro isti broj osoba (68,7%). Kada problem nasilja, bilo fizičkog bilo psihičkog, povežemo sa nefunkcionisanjem institucija kada je riječ o kažnjavanju osoba koje vrše nasilje, problem procesuiranja i kažnjavanja nasilja se izdvaja kao najhitniji koji treba rješavati. Diskriminacija na radnom mjestu, u školi ili na fakultetu predstavlja jedan od najvećih problema za čak 62,6% ispitanika_ca, što problem diskriminacije stavlja u gotovo istu ravan sa nasiljem.

Kada se prethodni podaci uzmu u obzir, ne iznenađuje što je preko 80% ispitanika_ca (452 osobe) kao prioritet označilo edukaciju državnih službenika_ca (npr. policija, medicinsko osoblje, školsko osoblje) u svrhu senzibiliziranja i profesionalnih pristupa LGBT osobama. Također, mislimo da je važno da policijski koji_e su već prošli_e edukaciju i koji_e imaju iskustva u radu sa LGBT osobama prenose svoja znanja kolegama_icama, jer se samo na taj način struktuirano širi mreža zaštite.

6.2.3 CIVILNO DRUŠTVO

Neselektivan pristup zaštiti ljudskih prava svih osoba, bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, pretpostavka je koja bi trebalo da bude inicijalna vrijednost iz koje proizlazi svako dalje djelovanje organizacija civilnog društva kojima je prioritet zaštita ljudskih prava. Istraživanje je pokazalo da je određen dio LGBT zajednice doživio diskriminaciju upravo u organizacijama koje se bave ljudskim pravima, što je potvrdilo sumnje da se ljudskim pravima u praksi, ipak, pristupa nedosljedno. Sugeriramo nevladinom sektoru koji se bavi ljudskim pravima da uspostavi mrežu saradnje sa LGBT organizacijama u svrhu povećanja znanja, i još i više empatije, koja bi trebalo da bude jedna od najvažnijih vrijednosti osoba koje se bave pitanjima i problemima drugih osoba.

Svi prethodno navedeni, kao i ostali problemi, poput nedovoljne vidljivosti u javnosti kada su pravni i socijalni problemi u pitanju, javne stigmatizacije, seksualno nasilje, ekonomsko ucijenjivanje itd, mogu biti rješavani samo kroz sistemski razvijen način djelovanja. Za kraj, podsjećamo da nije mali broj osoba koje su doživjele neki vid diskriminacije unutar same LGBT zajednice, što pokazuje da je svaka senzibilizacija proces koji traje i da ne postoje povlaštene grupe niti apsolutno bezbjedna mjesta, te da se učenje toleranciji nikad ne završava. Neodložna je potreba za sveobuhvatnom akcijom na polju društvene zaštite LGBT osoba. Podjednako je neodložna i potreba širenja svijesti LGBT zajednice o pravima koja imaju, te o političkim vrijednostima određenih socioloških fenomena koji se vezuju za LGBT kontekst. Materijal koji smo dobili kroz ovo istraživanje i koji će biti korišten za direktno zagovaranje prava pri određenim institucijama, trebalo bi da pomogne da se dođe do krajnjeg cilja – poboljšanja kvaliteta zaštite i uživanja zagarantovanih prava, donošenja novih zakona, unaprjeđenje mentalnog i svakog drugog zdravlja LGBT osoba, jasnijeg stava vladajućih i opozicionih stranaka o ljudskim pravima LGBT osoba itd. Za ovo je vezan i rad sa institucijama,

koji će podići nivo svijesti državnih službenika_ca, i svih ostalih osoba koje kroz svoj rad dolaze u kontakt sa LGBT osobama, o važnosti jednakopravnosti, saosjećanja, poštovanja i ljudskosti. Sa druge strane, samo kontinuirani rad na jačanju zajednice kroz aktivnosti koje ih zanimaju, osvješćuju, edukuju i donose im uživanje, može sveobuhvatno upotpuniti kvalitet života lezbejki, gejeva, biseksualnih, interseks, trans*, queer i svih onih osoba koje na bilo koji način nadilaze heteronormativne binarnosti u koje je uronjena naša kultura.

7

LITERATURA

- Banović, Damir i Vasić, Vladana. Seksualna orijentacija i rodni identitet: pravo i praksa. Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, 2013.
- Butler, Judith. Gender Trouble. New York/London, Routledge, 2007.
- Fuko, Mišel. Istorija seksualnosti. Beograd, Prosveta, 1978.
- Nikolić, Tea ur. Kako se orijentišemo? Beograd, Deve, 2004.
- Olyslager, Femke i Lynn Conway. On the Calculation of the Prevalence of Transsexualism. Rad prezentiran na WPATH 20th International Symposium. Chicago, 2007. http://www.changelingaspects.com/PDF/Prevalence_of_Transsexualism.pdf
- Pojmovniku LGBT kulture. Čaušević, Jasmina i Saša Gavrić (priredili), Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Heinrich Boell ured u BiH, 2012.
- Situation of bisexual and homosexual persons in Poland – 2005 and 2006 report. Abramowicz, Marta (ed.), Warsaw, Lambda, 2007. Publikacija je dostupna na <http://www.lambdawarszawa.org/publikacje/wydawnictwa/details/5/40/wydawnictwa-0000-00-00-00-00-00>.
- Juretić, Jasminka et al. Procjena potreba seksualnih i rodnih manjina u Hrvatskoj. Rijeka, LORI, 2007. Publikacija je dostupna na http://www.ravnopravnost.hr/web/wp-content/uploads/2011/05/Procjena-potreba-LGBTQ_Hr_izdvojeni-rezultati_LORI_final.pdf.
- Više od etikete – o ženama koje vole žene. Bošnjak, E (priredila), Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar, 2013.
- Zakon o zabrani diskriminacije BiH <http://www.ombudsmen.gov.ba/materijali/Zakon%20o%20zabrani%20diskriminacije%20S Glasnik%20BiH%20broj%2059-09.pdf>
- Zelenika, Ratko. Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Rijeka, Ekonomski fakultet u Rijeci, 2000.

DODATAK 1

UPITNIK

UPITNIK O POTREBAMA, PROBLEMIMA I PRAVIMA LGBT OSOBA U BOSNI I HERCEGOVINI

Upitnik koji je pred vama ima za cilj da otkrije koje su to stvarne potrebe LGBT osoba u BiH, te koji su konkretni problemi sa kojima se susreću. Na osnovu dobijenih rezultata, radit će se na zagovaranju pri državnim institucijama (policija, zdravstvo, obrazovanje, itd.) u korist potreba LGBT osoba.

Molimo Vas da izdvojite 15 minuta svoga vremena za ispunjavanje upitnika. Ispunjavanje upitnika je anonimno i dobrovoljno, a Vaše sudjelovanje nam je iznimno značajno. Ovi podaci nikom neće biti prosljeđivani.

SVAKODNEVNI ŽIVOT LGBT OSOBA

- Označite koje osobe iz Vašeg okruženja znaju/ne znaju da ste LGBT osoba. Obilježite samo one kategorije osoba koje imate. Ukoliko niko iz Vašeg okruženja ne zna da ste LGBT osoba, idite na 3. pitanje.

	Zna / Znaju	Ne zna / ne znaju	Ne znam da li zna / znaju
majka/starateljica			
otac/staratelj			
sestra/sestre			
brat/braća			
dijete/djeca			
šira familija/porodica			
prijatelji_ce			
poznanici_e			
kolege_ice sa posla/škole/ fakulteta			

2. Označite koje Vas osobe (od ovih koje znaju da ste LGBT) podržavaju, a koje ne. Obilježite samo one kategorije osoba koje imate.

	Podržava / Podržavaju	Ne podržava / Ne podržavaju	Ne znam da li me podržava / podržavaju	Neki_e podržavaju, neki_e ne podržavaju
majka/starateljica				
otac/staratelj				
sestra/sestre				
brat/braća				
dijete/djeca				
šira familija/ porodica				
prijatelji_ce				
poznanici_e				
kolege_ice sa posla/škole/ fakulteta				

3. Da li ste doživjeli neki vid diskriminacije zato što ste LGBT osoba (uskratilo Vam se ili ograničilo neko pravo, stavljeni ste u gori položaj od drugih u nekoj situaciji, trpjeli ste mobing na poslu, trpjeli ste ponižavanja, bili žrtva govora mržnje u javnosti i slično)?

da

ne (Ako ne, idite na 8. pitanje).

4. Ako da, gdje? Mogući su višestruki odgovori.

- na fakultetu
- na radnom mjestu
- na sudu/u tužilaštvu
- na Zavodu za zapošljavanje
- u Centru za socijalni rad
- u nevladinoj organizaciji koja se bavi ljudskim pravima
- u policijskoj stanici/upravi
- u psihološkom/terapeutskom/psihijatrijskom savjetovalištu
- u ugostiteljskom objektu/prodavnici
- u školi
- u zdravstvenoj ustanovi
- unutar LGBT zajednice
- na drugom mjestu, dopišite: _____

5. Da li ste prijavili diskriminaciju?

da

ne, zašto: _____

(Ako ne, idite na 8. pitanje.)

6. Ako da, kome ste prijavili diskriminaciju? Mogući su višestruki odgovori.

- nevladinoj organizaciji koja se bavi ljudskim pravima
 uredu/kancelariji Ombudsmana za ljudska prava u BiH
 odvjetniku_ci/advokatu_kinji
 nekom drugom, dopišite: _____

7. Da li je Vaš slučaj diskriminacije bio procesuiran?

- da. Kako je završio: _____
 još uvijek traje proces.
 ne. Ako je riješen nekim drugim putem, dopišite kako: _____

8. Da li ste doživjeli nasilje zbog svog rodnog izražavanja ili seksualnog identiteta?

- da
 ne (Ako ne, idite na 12. pitanje.)

9. Koji vid nasilja ste doživjeli?

- psihičko/verbalno (uvrede, psovke, prijetnje i sl.)
 fizičko (udaranje, guranje, čupanje za kosu, teže tjelesne povrede i sl.)
 seksualno (neprimjereni dodiri, seksualne primjedbe, silovanje)
 ekonomsko (uništavanje lične imovine, oduzimanje novca i sl.)
 drugi oblik nasilja, dopišite: _____

10. Da li ste prijavili nasilje koje ste doživjeli?

- da. Kome: _____
 ne. Zašto: _____
(Ako ne, idite na 12. pitanje.)

11. Da li je slučaj nasilja procesuiran na sudu?

- da. Kako je okončan: _____
 još uvijek traje proces.
 ne. Ako je riješen nekim drugim putem, dopišite kako: _____

12. Imate li povjerenja u policiju?

- da
 ne, zašto: _____

13. Da li osjećate psihičke poteškoće (depresija, osjećaj straha ili uznemirenosti, potištenost i sl.) zbog posljedica homofobije koje trpite jer ste LGBT osoba?

- da
 ne (Ako ne idite na 15. pitanje.)

14. Da li ste potražili stručnu psihološku/psihijatrijsku/terapeutsku pomoć?

- da
 ne. Zašto: _____

15. Označite kome ste od nabrojanog medicinskog osoblja rekli da ste LGBT osoba? U nastavku označite i kako su te osobe reagovale.

	Reagirao_la je profesionalno	Reagirao_la je negativno/neprofesionalno	Dopišite razlog zbog kojeg medicinskom osoblju koje posjećujete niste rekli da ste LGBT osoba
psiholog_inja			
psihiyatric_ica			
terapeut_kinja			
liječnik/ljekar obiteljske/porodične medicine			
ginekolog_inja			
Urolog_inja			

16. Šta mislite da su najveći problemi LGBT osoba u BiH? Mogući su višestruki odgovori.

- diskriminacija na radnom mjestu/u školi/na fakultetu
- ekonomsko nasilje (npr. uskraćivanje ili oduzimanje novca)
- fizičko nasilje/napadi/uništavanje imovine
- nedostatak programa podrške od strane državnih institucija
- nedovoljna podrška porodice i prijatelja_ica
- nedovoljna vidljivost LGBT osoba i LGBT tema/pitanja u javnosti
- nezaposlenost
- psihičko/verbalno nasilje
- seksualno nasilje/uznemiravanje
- stigmatizacija
- drugi problem, dopišite: _____

17. Da li mislite da u BiH treba da se održi prva Parada ponosa?

- da
- ne. Zašto: _____

LGBT AKTIVIZAM SARAJEVSKOG OTVORENOG CENTRA

18. Da li ste već prije ovog istraživanja bili_e upoznati sa radom Sarajevskog otvorenog centra?

- da
- ne (Ako ne, idite na 21. pitanje.)

19. Za koje usluge i aktivnosti Sarajevskog otvorenog centra znate?

Mogući su višestruki odgovori.

- javni događaji (okrugli stolovi/filmske projekcije/izložbe)
- pravno savjetovalište za LGBT osoba
- putujeće radionice za LGBT osobe u bh. gradovima
- publikacije/knjige

- zagovaranje prava LGBT osoba prema državnim institucijama
 žurke/druženja za LGBT osobe

20. Da li mislite da rad Sarajevskog otvorenog centra utiče pozitivno na percepciju LGBT osoba u javnosti?

- da
 ne
 djelimično

21. Koje od nabrojanih aktivnosti su potrebne Vama kao LGBT osobi, i mislite da bi se Sarajevski otvoreni centar na njih trebao fokusirati u budućnosti? Više odgovora možete staviti u isti rang važnosti, a odgovore rangirajte tako što će te ih razvrstati u 5 grupa: 1 – jako važno; 2 – važno; 3 – svejedno mi je; 4 – malo važno; 5 – nevažno. Napominjemo da ne morate iskoristiti sve kategorije rangiranja (npr. sve odgovore možete razvrstati i u samo dvije ili tri kategorije).

akcije u javnom prostoru/ulične akcije/parada ponosa	1	2	3	4	5
edukacija državnih službenika_ca (npr. policija, medicinsko osoblje, školsko osoblje) u svrhu senzibiliziranja i profesionalnih pristupa LGBT osobama	1	2	3	4	5
javni kulturni događaji (filmske projekcije, izložbe, diskusije i sl.)	1	2	3	4	5
medijske kampanje u svrhu informisanja i senzibiliziranja opće javnosti o pravima LGBT osoba	1	2	3	4	5
online aktivnosti (web portal o pravima LGBT osoba, rad na društvenim mrežama i sl.)	1	2	3	4	5
psihološko savjetovalište za LGBT osobe/grupe samopomoći	1	2	3	4	5
pravno savjetovalište za LGBT osobe	1	2	3	4	5
rad sa medijskim kućama, u svrhu profesionalnih izvještavanja o LGBT temama	1	2	3	4	5
zagovaranje prema državnim institucijama/promjena zakonodavstva/analiza javnih politika i uticaj na njih	1	2	3	4	5
zatvorene društvene aktivnosti za LGBT osobe (druženja, žurke, izleti, umjetničke aktivnosti/kreativne radionice i sl.)	1	2	3	4	5
Dopišite:					

POLITIČKA PARTICIPACIJA LGBT OSOBA

22. Da li ste član_ica neke političke stranke u BiH?

- da. Dopišite koje: _____
 ne

23. Da li ste se nekada kandidirali na izborima?

- da. Kakvi su Vam bili rezultati: _____
 ne

24. Da li ste glasali na posljednjim općim/opštim izborima 2010. godine?

- da
 ne. Dopišite zašto: _____

25. Kada bi ove godine bili izbori za koga biste glasali?

- ne bih glasao_la
- ne znam
- glasao_la bih za _____

26. Prema Vašem mišljenju, koja stranka bi u budućnosti trebala javno zagovarati prava LGBT osoba? Navedite jednu ili više stranaka.

Molimo Vas da popunite osobne/lične podatke u produžetku.

OSOBNI/LIČNI PODACI

grad ili općina/opština
trenutnog boravišta: _____

grad ili općina/opština rođenja: _____

godina rođenja (GGGG): _____

spol (odaberite jedan od ponuđenih odgovora ili sami dopišite):

- ženski
- muški
- transeksualni
- interseksualni
- drugi, dopišite: _____

rod (odaberite jedan od ponuđenih odgovora ili sami dopišite):

- ženski
- muški
- transrodnji
- ne identificiram se
- drugi, dopišite: _____

seksualna orijentacija

(odaberite jedan od ponuđenih odgovora ili sami dopišite):

- homoseksualna
- biseksualna
- heteroseksualna
- panseksualna
- aseksualna
- dopišite: _____

stečeni/završeni stupanj/stepen obrazovanja

(odaberite jedan od ponuđenih odgovora):

- osnovna škola
- srednja škola
- viša škola
- fakultet (osnovne studije)
- magistarski/master studij
- doktorski studij

trenutna primarna okupacija (odaberite jedan od ponuđenih odgovora):

- učenik_ca/student_ica
- zaposlen_a
- zaposlen_a na određeno
- nezaposlen_a
- umirovljenik_ca/penzioner_ka

etnička pripadnost (odaberite jedan od ponuđenih odgovora):

- ne izjašnjavam se etnički
- izjašnjavam se etnički, dopišite: _____

vjeroispovijest (odaberite jedan od ponuđenih odgovora):

- vjernik_ca, dopišite koje vjeroispovijesti: _____
 ateista_kinja agnostik_kinja ne izjašnjavam se
 Dopišite: _____

* * * * *

**ZAHVALUJEMO VAM SE NA
UČESTVOVANJU U ISTRAŽIVANJU.**

* * * * *

Ukoliko želite da ostane u kontaktu sa Sarajevskim otvorenim centrom kako bismo Vas informirali o aktivnostima i rezultatima istraživanja,

ostavite svoju e-mail adresu.: _____

Obavezujemo se da Vaše podatke nećem prosljeđivati trećim licima.

DODATAK 2

RJEĆNIK OSNOVNIH LGBT POJMOVA

AKTIVIZAM

Političko uvjerenje da djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljudi da im pristupe direktno. Iako aktivizam po definiciji nije nužno radikaljan, najčešće se javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga nerijetko suprotstavlja odnosima moći koji teže da održe status quo.

ASIMILACIJA

Krilo lezbejske i gej politike koje naglašava da ne postoje neke značajne razlike među heteroseksualcima_kama i homoseksualcima_kama. Uvjerenje koje ovdje vlasti izražava se u nadi da će lezbejkama i gej muškarcima, ako se budu ponašali na način koji je za dominantnu kulturu prihvatljiv, kad-tad biti omogućen ravnopravan pristup svim resursima, privilegijama, dostupnim heteroseksualnoj većini. No, kako je društvena prihvatljivost nešto što počiva na kontingentnim faktorima poput klase, rase i roda, asimilacione tendencije često trpe osudu da ih promoviraju upravo najmanje ugroženi pojedinci (bijeli muškarci srednje klase).

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobiom) ili homoseksualne osobe.

BIOLOŠKI SPOL

Određenje determinirano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija).

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama oba spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

CISRODНОST

Pojam koji se koristi kako bi se opisale osobe koje se rodno identificiraju u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.

CISRODNA OSOBA

Osoba koja se identificira kao osoba muškog ili ženskog roda u skladu sa svojim biološkim muškim ili ženskim spolom.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze coming out of the closet, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dve ravni: kao samootkrice i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz čutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba po nekom osnovu. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj: spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala efekat dovođenja neke osobe ili grupe osoba u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druge osobe.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neka osoba ili grupa osoba dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od neke druge osobe ili grupe osoba u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta grupa grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orientacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili više srednje klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date grupe, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnja). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva osobe, posebno kada će se time stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druge osobe na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom Glob teatru kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako žene nisu mogle da glume u to doba). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerušavanje (otuda fraza in drag – prerušen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega upućuje na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju oponašajući žene i time provode rođni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra fiksiranim. Drag-kralj (drag king) je lezbejka/strejt žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica je gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

DRUGA PORODICA

Mreža prijatelja_ica, partnera_ki i bivših partnera_ki od kojih LGBT osoba traži (i dobija) podršku, ponekad da bi nadoknadila ono što joj je uskraćeno u primarnom okruženju.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane vesele (gej) žene, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv homoseksualna osoba. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz homoseksualac, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni riječu gej.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina homoseksualac, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

GENDERFOBIJA

Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju spolnog/rodnog identiteta i izražavanja.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promoviranje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBT osobama – na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se

objavljaju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETEROFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema heteroseksualnim osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HETERONORMATIVNOST

Može se definirati kao prepostavka da su svi ljudi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda – ono što je nužno ili nametnuto pojedincima_kama kako bi ih percipirali ili prihvatali kao pravog muškarca ili pravu ženu, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja LGBT osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Adrienne Rich) koja upućuje na složene mnogostrukе forme odnosa među ženama. Prema lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcioniра patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku prepostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti bifobija]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaće na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo, kada za neku ženu mislimo da je lezbejka samo zato što nije u stanju da pronađe muškarca ili zato što želi da bude muškarac; ili kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cijelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

INTERNALIZIRANA HOMOFOBIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu

nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe i da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uviјek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju da je uvredljiv. Korektniji termini su gej (muškarac)/gejevi i lezbejka.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se uslijed boravka u socijalnom okruženju koja čine isključivo osobe istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ce istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSEKSUALNA (INTERSPOLNA) OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalnim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima muške ili ženske kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamjenila pojam hermafrodit, koji su obimno koristili liječnici tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim. Interseksualnost (interspolnost) može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interseksualnih (interspolnih) osoba.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. Lezbejka je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTIIQ

Skraćenica za lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.

MIZANDRIJA

Mržnja prema muškarcima ili muškom rodu u načelu.

MIZOGINIJA

Mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

OUT

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identificira u javnom i/ili u profesionalnom životu.

OUTIRATI (AUTIRATI)

Čin javnog objavljuvanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin outirati se također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

PATRIJARHAT

Društveni sistem u kojem muškarci imaju dominantnu ulogu u odnosu na žene. Patrijarhalni sistem vrijednosti i društvenih normi čini temelj na kojem se održavaju postojeći sistemi odnosa moći i privilegija koje se u kontinuitetu dodjeljuju muškarcima.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekim, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (faggot). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

POLIAMORIJA

Mnogostrukе ljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnim vezama. Uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

QUEER

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobožne fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašten), postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao seksualni disidenti_disidentkinje. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

QUEER TEORIJA

Škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno porijeklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima poput Michela Foucaulta i Jacquesa Derridae. Queer teoretičari_ke analiziraju sve tipove tekstova u cilju razobličenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija seksualnog ponašanja, što često rezultira represijom i diskriminacijom seksualnih disidenata_kinja koji krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane rodne uloge. Ciljevi queer teoretičara_ki su destabilizacija kulturnih ideja o prirodnosti, normalnosti, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišteni u svrhu diskriminiranja osoba koje se nisu saobražavale

zapadnom idealu monogamnog heteroseksualnog braka. Queer teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (vidjeti lezbejski identitet). Neka od najpoznatijih imena u queer teoriji svakako su Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick, Cindy Patton, Diana Fuss, Leo Bersani i Simon Watney.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt vlastitog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu muškog i ženskog.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju vlastitog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, rodno izražavanje), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju – ove osobe nazivamo transrodne osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orientacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao heteroseksualne, biseksualne i homoseksualne.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spolja prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSIZAM

Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi spola i roda. Posebno se odnosi na norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sisteme koje marginalizuju i podređuju žene dodjeljujući muškarcima moć, privilegije i preimručstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizovano.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Preporučuje se izbjegavanje uvredljivog izraza seksualna preferencija, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET

Seksualni identitet odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju strejt, gej, bi, queer, neodređen_a, neodlučan_a, asekualan_a i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept muško – žensko.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski spol.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki te je time politički nekorektan. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto pravo, bez skretanja (devijacija), nešto nepomiješano, ali i nešto konvencionalno, što ne odstupa od normi koje su prihvачene kao uobičajene, normalne i prirodne. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNO

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelomično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orientaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodnih uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju ozнакama muško i žensko, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrođni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen ženski spol, ali je njegov rodni identitet muški ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodnih identiteta. Transrođna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen muški spol, ali je njen rodni identitet ženski ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodnih identiteta. Oznake za seksualnu orientaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrođni muškarac je, na primjer, transrođni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala svoje tijelo i prezentaciju (što uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije), izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANSVESTIJA/TRANSVESTITE/TRANSVESTITI

Transvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Transvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

Predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem vlastitog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

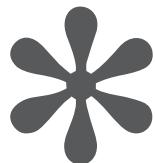
Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim konc-logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE PREMA LGBT OSOBAMA

Odnosi se na kaznena djela motivirana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počinio ka kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

O AUTORICI JASMINA ČAUŠEVIĆ

Diplomirala jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Magistrirala rodne studije u Centru za interdisciplinarnе postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Urednica, autorica ili koautorica u brojnim publikacijama. Trenutno se bavi analizama medijskog izvještavanja o LGBT temama, te kulturom i pravima LGBT osoba. Od 2013. godine radi u Sarajevskom otvorenom centru kao programska koordinatorica.

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar je nezavisna i neprofitna organizacija koja promoviše puno poštivanje ljudskih prava i smanjuje nivo diskriminacije na osnovu spola, seksualne orientacije i rodnog identiteta, osnažujući marginalizirane grupe kroz aktivnosti u zajednici, promovišući ljudska prava u društvu i zagovaraajući promjene politika vlasti.

Sarajevski otvoreni centar je osnovan 2007. godine i intenzivno radimo od 2011. godine, kada smo otvorili naš prvi ured, te okupili_e tim ljudi koji stalno rade u Sarajevskom otvorenom centru. Danas, naš tim čini deset zaposlenih i dva volontera, a članica smo sljedećih mreža:

- Koalicija protiv govora i zločina iz mržnje
- Ženska mreža u BiH
- Regionalna mreža protiv homofobije
- Babelnor mreža
- Mreža izgradnje mira u BiH
- Mreža pravde
- Koalicija "Jednakost" protiv etničke diskriminacije
- Omladinska mreža BiH
- NVO Vijeće

Fokusirani_e smo na podizanje svijesti unutar državnih institucija/zvaničnika o potrebi da se u potpunosti implementiraju međunarodni, evropski i državni standardi iz oblasti ljudskih prava žena i LGBT osoba, te na podizanje svijesti građana_ki o pravima LGBT osoba i političkim, društvenim i ekonomskim pravima žena. Jedan od naših bitnih ciljeva jeste i osnaživanje i jačanje LGBT zajednice kroz implementaciju aktivnosti koje joj pružaju podršku vezanu za njena prava i potrebe.

www.soc.ba
www.lgbt-prava.ba
office@soc.ba

Edicija Ljudska prava Sarajevskog otvorenog centra**Ediciju ureduje Emina Bošnjak****Do sada smo u ovoj ediciji objavili:****Ivana Dračo, Mladen Lakić, Zlatiborka Popov Momčinović (2013)****Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Obrazovanje.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Boell – Ured u BiH, Fondacija CURE.****Damir Banović, Edina Sprečaković (2013)****Izvještaj o položaju LGBT osoba na radnom mjestu u Bosni i Hercegovini.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Amar Numanović, Sanela Muharemović, Zlatiborka Popov Momčinović (2013)****Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: Pravosuđe.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Fondacija Heinrich Boell – Ured u BiH, Fondacija CURE.****Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (priredile, 2013)****Kratki vodič kroz profesionalno izvještavanje o LGBT temama.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Vladana Vasić (2013)****Izvještaj o govoru mržnje zasnovanom na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu u BiH.****Slučajevi iz 2012. i 2013. godine.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Marinha Barreiro, Vladana Vasić, Saša Gavrić (2013)****Rozni izvještaj. Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u BiH u 2012. godini.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Damir Banović, Vladana Vasić (2013)****Seksualna orijentacija i rodni identitet: pravo i praksa u BiH.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Damir Banović (2013)****Izvještaj o homofobiji, bifobiji i transfobiji u školama u BiH.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Vladana Vasić (2013)****Izvještaj o pravnom položaju transrodnih osoba u BiH.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Marinha Barreiro, Vladana Vasić (2013)****Monitoring of the implementation of the Council of Europe Committee of Minister's Recommendation on combating sexual orientation or gender identity discrimination.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.****Marinha Barreiro, Vladana Vasić (2013)****Provedba Preporuka Vijeća Evrope o mjerama borbe protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.****Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.**

Vladana Vasić, Sadžida Tulić (2012)

Ne toleriši netoleranciju. Upoznaj svoja prava i koristi ih.

Vodič za LGBT osobe.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Zlatiborka Popov-Momčinović, Saša Gavrić, Predrag Govedarica (priredili_e, 2012)

Diskriminacija – Jedan pojam, mnogo lica.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012)

Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Lejla Huremović (priredila, 2012)

Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredili_e, 2012)

Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Druga izdanja koja su objavljena kao rezultat rada Sarajevskog otvorenog centra (izabrani naslovi):

Adriana Zaharijević (priredila, 2012)

Neko je rekao feminizam?

Kako je feminizam uticao na žene XXI veka.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Böll / Fondacija Cure

Damir Arsenijević, Tobias Flessenkemper (priredili, 2013)

Kojeg je roda sigurnost?

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Emina Bošnjak (priredila, 2013)

Više od etikete. O ženama koje vole žene.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Jasmina Čaušević, Saša Gavrić (priredili, 2012)

Pojmovnik LGBT kulture.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Boell, ured u BiH

Aida Spahić, Saša Gavrić (priredili, 2012)

Čitanka LGBT ljudskih prava. 2. dopunjeno izdanje.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar / Fondacija Heinrich Boell, ured u BiH

Damir Banović (2012)

Prava i slobode LGBT osoba. Seksualna orijentacija i rodni identitet u pozitivnom pravu u Bosni i Hercegovini.

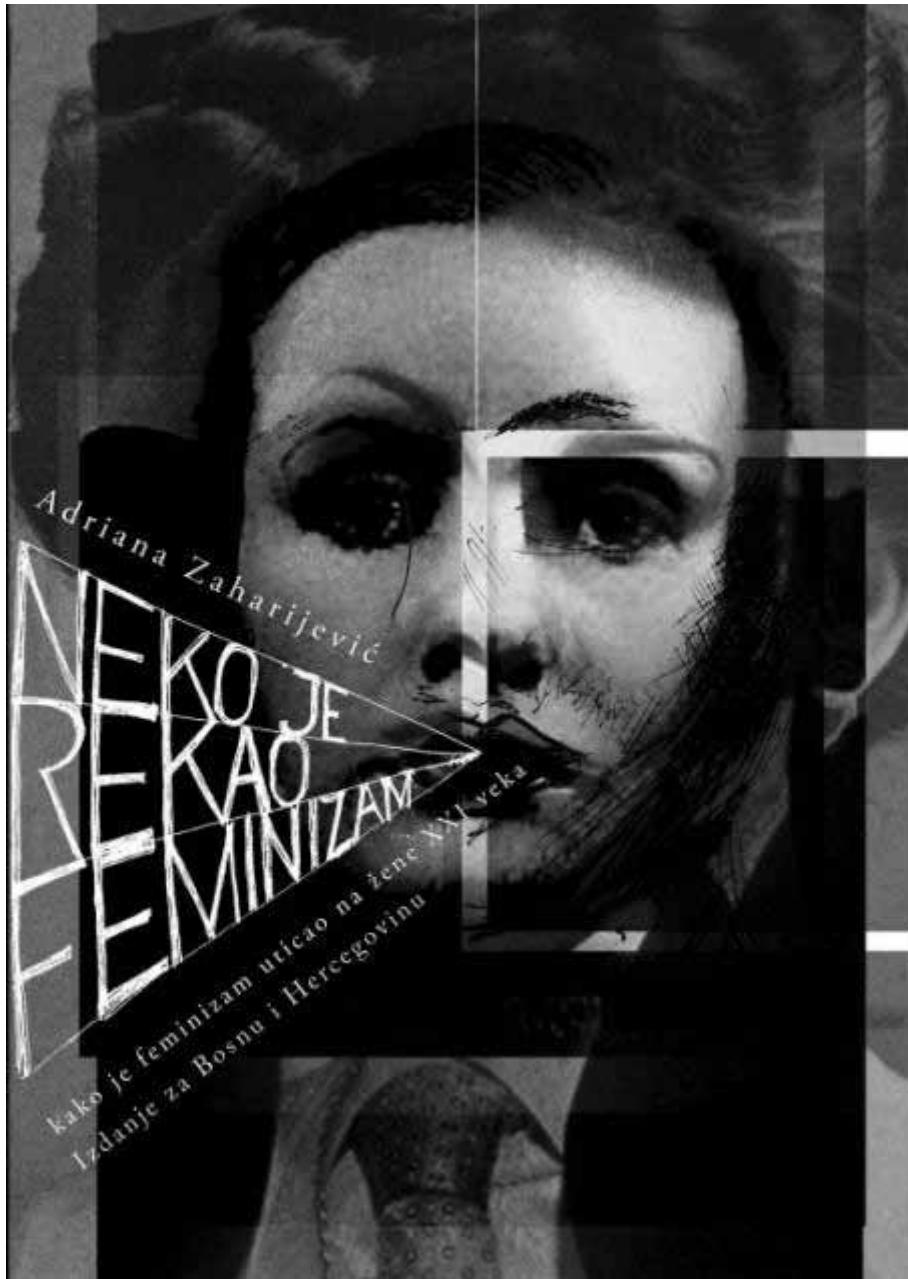
Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Wiliam G. Naphy (2012)

Born to be gay. Historija homoseksualnosti.

Sarajevo / Zagreb / Beograd: Sarajevski otvoreni centar / Domino / Queeria.

Prevod na BHS: Arijana Aganović

Adriana Zaharijević (priredila, 2012)

Neko je rekao feminist? Kako je feminism uticao na žene XXI veka.

Sarajevo, Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Heinrich Boell/Fondacija Cure

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

342.726:613.885](497.6)

BROJEVI koji ravnopravnost znače : analiza rezultata istraživanja potreba LGBT osoba u Bosni i Hercegovini / Jasmina Čaušević ; [translation Adelita Selmić]. - Sarajevo : Sarajevski otvoreni centar, 2013. - 94, 94 str. : ilustr. ; 25 cm. - (Edicija Ljudska prava ; knj. 17)

Nasl. str. prištampanog dijela: Numbers of life. -
O autorici : Jasmina Čaušević: str. 89. -
Bibliografija uz svako poglavlje i uz tekst.

ISBN 978-9958-536-10-6

COBISS.BH-ID 20638470
